

Alinteri

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

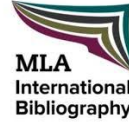
Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

Yıl/Year: 2020 Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 2

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/alinterisosbil>

Email: alinterisosyalbilimler@gmail.com
Web: <https://dergipark.org.tr/alinterisosbil>

Aralık-2020

ASOBİD/AJOSS

@ALİNERİ Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD) uluslararası hakemli bir dergi olup, yılda iki sayı yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

@ALİNERİ Journal of Social Science (AJOSS) is an international peer-reviewed journal, has been published twice per year. Authors are responsible for the content of their manuscripts.

ALINTERİ

Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences
ASOBİD/AJOSS

ISSN: 2564-6583/E-ISSN: 2602-229X

Baş Editör/Editor-in-Chief

Yahya YEŞİLYURT
(Kastamonu University/Turkey)

Editör Yardımcısı/Assistant Editor

Erkam TEMİR
(Kastamonu University/Turkey)

Yabancı Dil Editörü/Language Editor

Muhammet Sinan ALPSOY
(Kastamonu University/Turkey)

Yayın Kurulu/Editorial Board

Ahmet TOKSOY (Adnan Menderes University/Turkey)
Evren KÜÇÜK (Kastamonu University/Turkey)
Fırat YALDIZ (Kastamonu University/Turkey)
Hossein SHEIBAN (Stockholm University/Sweden)
İbrahim AYKUN (Gaziosmanpaşa University/Turkey)
Metin ÜNVER (Istanbul University/Turkey)
Recep GÜLMEZ (Binali Yıldırım University/Turkey)
Ryan Michael GUNDERSON (Miami University/United States)
Songül ALŞAN (Binali Yıldırım University/Turkey)
Stephen R. GOODWIN (Emory University/United States)

Bilim ve Danışma Kurulu/Science and Advisory Board

Abdulrahim HUSAYN (American University/Lebanon)
Bereket KARİBAYEV (National University/Kazakhstan)
Elvira LATİFOVA (State University/Azerbaijan)
Evangelia BALTA (NHRF/Greece)
Geza DAVID (Eötvös Lorand University/Hungary)
Glenn W. MUSCHERT (Miami University/United States)
Gültekin YILDIZ (National Defence University/Turkey)
Haldun EROĞLU (Ankara University/Turkey)
İsa BLUMI (Stockholm University/Sweden)
İsmet TÜRKMEN (Gaziosmanpaşa University/Turkey)
Jamil Poladkhan HASANLI (State University/Azerbaijan)
Jansaya JABİNA (International Relations Univ/Kazakhstan)
Mihai RETEGAN (Universitatea din Bucureşti/Romania)
Nenad MOAČANIN (Academy of Sciences/Croatia)
Neşe ÖZDEN (Ankara University/Turkey)
Refik TURAN (Gazi University/Turkey)
Salih TUNÇ (Akdeniz University/Turkey)

Sekreteryas/Secretariat

Abdullah KARAGÖZ
Oğuzhan AKSU

Kapak Tasarım/Cover Design

M. Çağrı YILMAZ
Köksal BİLİRDÖNMEZ

Hakem Kurulu/Referee Board

Abdülkadir GÜL (Erzincan University/Turkey)
Abdulrahim ABU HUSAYN (American University of Beirut/Lebanon)
Ahmet TOKSOY (Adnan Menderes University/Turkey)
Andrey V. KOROTAYEV (State University/Russia)
Beishenbek TOGTOGULOV (Kastamonu University/Turkey)
Bereket KARİBAYEV (Al/Farabi Kazakh National University/Kazakhstan)
Elvira Mahammadgizi LATİFOVA (Baku State University/Azerbaijan)
Erol TURAN (Kastamonu University/Turkey)
Esat AKTAŞ (Bayburt University/Turkey)
Evangelia BALTA (National Hellenic Research Foundation/Greece)
Evren KÜÇÜK (Kastamonu University/Turkey)
Fatma ŞİMŞEK (Akdeniz University/Turkey)
Geza David (Eötvös Lorand University/Hungary)
Glenn W. MUSCHERT (Miami University/ABD)
Güven DİNÇ (Akdeniz University/Turkey)
Hasan GEYİKOĞLU (Ataturk University/Turkey)
Hidayet KARA (Alparslan University/Turkey)
Hossein SHEIBAN (Stockholm University/Sweden)
İbrahim AYKUN (Gaziosmanpaşa University/Turkey)
Isa BLUMI (Stockholm University/Sweden)
İsmet TÜRKMEN (Gaziosmanpaşa University/Turkey)
Jamil Poladkhan HASANLI (Baku State University/Azerbaijan)
Jansaya JABİNA (University of IR and World Languages/Kazakhstan)
Kader POLAT (Erzincan University/Turkey)
M. Sait DİLEK (Ataturk University/Turkey)
M. Serhat YILMAZ (Kastamonu University/Turkey)
Mevlüt YÜKSEL (Ataturk University/Turkey)
Mihai RETEGAN (Universitatea din Bucureşti/Romania)
Muhammet GÜÇLÜ (Akdeniz University/Turkey)
Murat FİDAN (Kastamonu University/Turkey)
Murat HANİLÇE (Gaziosmanpaşa University/Turkey)
Mustafa ORAL (Aksaray University/Turkey)
N. Fahri TAŞ (Erzincan University/Turkey)
Najat SAYEM KHALİL (IRCICA/Turkey)
Nenad MOAČANIN (The Croatian Academy of Sciences and Arts/Croatia)
Oktay KIZILKAYA (Kafkas University/Turkey)
Osman EMİR (Karadeniz Technical University/Turkey)
Recep ÇELİK (Yalova University/Turkey)
Ryan Michael GUNDERSON (Miami University/ABD)
Savaş EĞİLMEZ (Ataturk University/Turkey)
Sedat BİNGÖL (Anadolu University/Turkey)
Songül ALŞAN (Erzincan University/Turkey)
Stephen R. GOODWIN (Yeditepe University/Turkey)
Suwaibah QADRİ (University of Karachi/Pakistan)
Süleyman ÇİĞDEM (Ataturk University/Turkey)
Ufuk ERDEM (Ardahan University/Turkey)
Ümit KILIÇ (Ataturk University/Turkey)
Vedat KARADENİZ (Erzincan University/Turkey)
Venera İSTAYEVA (University of IR and World Languages/Kazakhstan)
Yasemin AKTAŞ (Bayburt University/Turkey)
Yasin TOPALOĞLU (Ataturk University/Turkey)

YAYIN İLKELERİ

ALINTERİ Sosyal Bilimler Dergisi (ALINTERİ-S) yılda iki defa yayınlanır. Ana dili Türkçe olan dergiye İngilizce makaleler de kabul edilmektedir. ALINTERİ-S; Tarih, Sosyoloji, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi disiplinlerinde bilimsel konu ve sorunları araştıran bir dergidir. Özgün nitelikli uluslararası ve ulusal araştırma makaleleri yayımlamayı amaç edinmiş **hakemli ve akademik** bir dergidir.

Dergi amacına uygun gönderilecek aday makalenin başka bir dergi veya kitapta yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere başvurulmamış olması gerekmektedir. Makalelerinin yayımlanmasını isteyen yazarlar dergipark.gov.tr adresine kayıt olup sisteme makalelerini yüklemeleri gerekmektedir. Online olarak başvurusu yapılmayan hiçbir makale dikkate alınmayacaktır. Makale metni, derginin internet sitesindeki Yazım Kurallarında belirtilen şartlara uygun olarak yazılmalıdır. Makaleye ait görsel öğeler var ise bunlar metinden bağımsız, .jpeg veya tiff formatında olmalı ve çözünürlüğünün 300 dpi'den az olmamalıdır. Makalede özet bulunmalı ve özetten en az 150, en fazla 200 kelime kullanılmalıdır. Özetten çalışmanın sonucundan ziyade bu çalışmaya neden ihtiyaç duyulduğu ve çalışmanın hedefi hakkında bilgi verilmelidir. Kaynak taraması, yöntem, bulgulara da özetten değinilebilir. En az 4, en fazla 6 anahtar kelime kullanılmalıdır. Türkçe kaleme alınan makalenin özeti Türkçe ve İngilizce olmalıdır. Türkçe haricindeki makalelerin özeti ise yazım dili ve Türkçe yazılmalıdır.

Makaleler dipnot dahil en fazla 8.000 kelime olmalıdır. Kitap incelemeleri 1500-2000 kelime arasında olmalıdır. Vaka raporları veya analizler dipnot dahil en fazla 5000 kelime olmalıdır.

Dipnotlar metinde parantez içinde verilmeli, kaynakça bölümü makalenin sonunda yer almalıdır. Metinde kullanılan kaynaklar; yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa numarası şeklinde kısaltılmış olarak verilmeli, bir defa kullanılan yayınlar için de aynı kurala uyulması gerekmektedir. Yazar gerekli gördüğü hallerde sayfa altı numaralı dipnotta kullanabilir.

Yayımlanmak üzere gönderilen her makale, baş editör ve dergi yardımcı editörleri tarafından incelenmektedir. Makale editörleri tarafından önerilen iki hakem tarafından değerlendirilmekte ve yayım konusundaki kesin sonuç baş editör tarafından verilerek yazara üç ay içinde bildirilmektedir. Aday makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına yayım kurulu nihai karar vericidir. Makalenin yayım sırasına alınabilmesi için her iki hakemden olumlu görüş alınması şartına haiz olması gerekmektedir. Hakemlerden birisi yayımlanamaz kararı verdiğinde, üçüncü bir hakeme gönderme durumu editör kurulunun takdirine bırakılır. Hakem değerlendirmelerinde araştırmalara ilişkin ham veriler hakemler tarafından talep edildiğinde yazar bu verileri hakemlerle paylaşmak zorundadır. Yazar, gerektiğinde makalenin yayımlanmasından sonra da bu verileri sağlamakla yükümlüdür. Düzeltme gereken makaleler yazarlarına gerekli düzeltmeleri yapmaları için iade edilir. 1 ay içerisinde düzeltilmesi yapılmayan makaleler yayım aşamasına alınmaz ve sorumluluk yazarına aittir. Yazılar, yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmezler.

Dergimiz ortak yazarlı makale kabul etmektedir. Ancak sayısı üçü geçemez. Ortak yazarlı makalede katkı oranı en yüksek olan yazar ilk sırada yer alır. Diğer isimler katkı oranına göre sıralanır. Yüksek Lisans ve doktora tezlerinden üretilen makaleler ayrı bir ibare ile belirtilmeli ve danışmanından onay yazısıyla sunulmalıdır.

Kongre, sempozyum, çalıştay, vb. gibi yerlerde sunulmuş bildiriler değerlendirilmek üzere dergimize kabul edilmektedir. Ancak yazar başlığın sonuna koyacağı sembol dipnotla bu hususa açıklık getirmelidir. Bu çalışmanın mükerrer olması yahut bildiri kitapçığında da basılması tamamen yazar sorumluluğundadır.

Makalelerdeki fikir ve sonuçlar yazarın şahsi görüşü olup, doğrudan veya dolaylı olarak *ALINTERİ Sosyal Bilimler Dergisi* görüşü niteliği taşımaz. Yazarlar, yayıma kabul edilen yazılarının yayım/telif haklarını dergiye devretmiş sayılırlar. Dergide

yayımlanan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Tamamen yahut kısmen kopyalanması yasaktır. Dergide yayınlanan tüm makalelere açık erişim sağlanmaktadır.

Dergimize gönderilen makaleler iThenticate İntihal Programı ile tarandıktan sonra değerlendirme aşamasına geçilmektedir. Yapılan intihal analizinde %15'i geçen makaleler düzeltilmesi amacıyla yazara raporla birlikte geri gönderilir. Düzeltmeler için bir aylık süre tanınır. Bu düzeltmeler verilen süre içinde yapılmadığı takdirde çalışma reddedilir. İntihal programına kaynakça olmadan makale yüklenir. %15'lik birimde pay oranlarının dağılımı esastır.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Çift Kör İnceleme ve Değerlendirme Süreci

Çift kör inceleme, bilimsel yayınların en yüksek kalitede yayınlanması için uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntem, bilimsel çalışmaların objektif bir değerlendirmesinin temelini oluşturur ve birçok bilimsel dergi tarafından tercih edilir.

Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi'nin yayın kalitesinde hakem görüşlerinin belirleyici bir yeri vardır.

Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi, tüm çalışmaların değerlendirme sürecinde hem hakem hem de yazar kimliklerinin birbirlerinden gizlendiği anlamına gelen çift kör değerlendirme yöntemini kullanır. Bu nedenle yazarlardan makaleleri sisteme yüklerken isimlerini silmeleri istenir.

Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen tüm çalışmalar aşağıdaki adımlara göre çift kör inceleme yöntemi ile değerlendirilir.

1. İlk Değerlendirme Süreci

Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen çalışmalar önce editör tarafından değerlendirilir. Bu aşamada derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmayan, dil yönünden zayıf olan ve İngilizce anlatım kuralları bilimsel olarak kritik hatalar içeren, orijinal değeri olmayan ve yayın politikalarını karşılayamayan çalışmalar reddedilir. Reddedilen çalışmaların yazarlarına makale gönderim tarihinden itibaren en geç bir ay içinde haber verilecektir. Uygun çalışmalar, çalışmanın ön değerlendirme için ilgili olduğu alan editörüne gönderilir.

2. Ön Değerlendirme Süreci

Ön değerlendirme sürecinde alan editörleri, dergi yayın politikaları, çalışmanın kapsamı ve özgünlüğü açısından çalışmaları, giriş ve literatürü, yöntemleri, bulguları, sonuçları, değerlendirme ve tartışma bölümlerini detaylı olarak inceler. Bu inceleme sonucunda uygun olmayan çalışma en geç dört hafta içinde alan editörünün değerlendirme raporu ile birlikte yazara iade edilir. Dergiye uygun olan çalışmalar hakem sürecine geçirilir.

3. Hakem Süreci

Çalışmalar içeriklerine ve hakemlerin uzmanlığına göre hakemlere gönderilir. Çalışmayı inceleyen alan editörü, uzmanlık alanlarına göre Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi Danışma Kurulu'ndan veya hakem havuzundan çalışma alanına uygun en az iki hakem önerir.

Editörler, alan editöründen gelen hakem önerilerini değerlendirir ve çalışmalar hakemlere sunulur. Hakemler, değerlendirdikleri çalışma ile ilgili herhangi bir süreci veya belgeyi paylaşmayacaklarını garanti etmekle yükümlüdür.

4. Hakem Değerlendirme Süreci

Değerlendirme süreci için hakeme verilen süre 15 gündür. Hakemlerden veya editörlerden gelen düzeltme önerileri, yazarlar tarafından "düzeltme talimatı" na göre 1 ay içinde tamamlanmalıdır. Hakemler düzeltmeleri yeniden gözden geçirerek çalışmanın uygunluğuna karar verebilir ve ayrıca gerekirse birden fazla düzeltme talep edebilir.

Hakem Raporları

Hakem değerlendirmeleri genel olarak çalışmaların orijinalliğine, kullanılan yöntem, etik kurallara uygunluğuna, bulgu ve sonuçların tutarlı sunumuna ve literatür incelemesine dayanmaktadır.

Bu inceleme aşağıdaki unsurlara dayanmaktadır:

1. Giriş ve Literatür: Değerlendirme raporu, çalışmada ele alınan problemin sunumunu ve amacını, konunun önemini, ilgili literatürün kapsamını, çalışmanın güncelliğini ve özgünlüğünü içerir.

2. Metodoloji: Değerlendirme raporu, kullanılan yöntemin uygunluğu, araştırma grubunun seçimi ve özellikleri, geçerlilik ve güvenilirliği ile veri toplama ve analiz sürecine ilişkin bilgileri içerir.

3. Bulgular: Değerlendirme raporu, yöntem çerçevesinde elde edilen bulguların sunumu, analiz yöntemlerinin doğruluğu, araştırmanın amaçları ve bulguların tutarlılığı, gerekli tabloların sunumu ile birlikte şekillere ilişkin görüşleri ve kullanılan testlerin kavramsal değerlendirmesini içerir.

4. Değerlendirme ve tartışma: Değerlendirme raporu, bulguların araştırma soruları ve hipotezlere uygunluğu, genelleştirilebilirlik ve uygulanabilirliğe dayalı konu hakkındaki görüşü içerir.

5. Sonuç ve öneriler: Değerlendirme raporu, literatüre katkıları, ileride yapılacak çalışmalar ve alandaki uygulamalara yönelik önerileri içerir.

6. Biçim ve anlatım: Değerlendirme raporu, başlığın içeriğe uygunluğunu, çalışmada İngilizce'nin uygun kullanımını, çalışmanın dili ve APA kurallarına göre atıf ve referansları içerir.

7. Genel değerlendirme: Değerlendirme raporu, çalışmanın bir bütün olarak gerçekliği, literatüre katkısı ve alandaki uygulamalar hakkında görüş içerir.

PUBLICATION GUIDELINES

ALINTERI Journal of Social Sciences (ALINTERI-S) published twice in a year. Journal in English and Turkish languages are accepted to the Journal whose maternal language is Turkish. ALINTERI-S is a journal which search scientific topics and problems in history, international relations, sociology and politics. Moreover, it is an **international and peer reviewed** journal which has the aim to publish unique qualified international and national research journals.

It is required that candidate article which will be send appropriate to the aim of journal should not be published or applied for publication in other journals or books. The authors who want their articles to be published should first register to the dergipark.gov.tr address and then should upload their articles. The applications which are not online will not be considered and accepted. The article should be written according to the Spelling Rules in the website of the journal. If there are visual items in the text, these should be independent from the text, be in .jpeg or .tiff format and its resolution should not be less than 300dpi. There should be an abstract in the article and the abstract should be minimum 150 words and maximum 200 words. The abstract should not give information about the conclusion of the research but rather it is give information about the reasons behind this research and about the objectives of the research. Literature review, method and findings can be explained in the abstract. At least 4, at most 6 key words should be used. Abstracts of articles in Turkish should be in both Turkish and English. Abstracts of other articles in languages other than Turkish should be in their maternal language and in Turkish.

Articles should be at most 8.000 words including the footnote. Book reviews should be between 1500-2000 words. Case reports or analyses should be at most 5000 words including the footnote.

Footnotes should be supplied in parenthesis, references should be at the end of the article. The references used in article should be in the form of author's surname, publication date, page number as an abbreviation, it is necessary to follow the same rules for the publications which used for once. Author can use footnote at the end of the paper if it is necessary.

Each article that sent to be published are examined by the editor-in-chief and the chief editors and are directed to the field editors. Article are examined by two arbitrators who will chosen by the chief editors out of 5 arbitrators who are recommended by field editors and the final decision about publication is made by the chief editor and notified to the author within 3 months. Editorial board is the ultimate decision maker for the publication of a candidate article. For an article to be ordered as a publication, it is necessary to get favorable opinion from at least one arbitrators. If one of the arbitrators reject the publication of the article, the article can be sent to third arbitrator. However, this decision will be made by the editor. Articles which needs proofreading can be returned to the authors for making corrections if it is necessary. Articles whose corrections not made within one month are not taken for publication stage and the responsibility belongs to the author. Articles are not given back whether they are published or not.

Our journal accepts co-authored articles. However, their number cannot exceed three. In the co-authored article, the author with the highest contribution rate takes the first place. Other names are listed according to their contribution rate. Articles produced from master's and doctoral theses should be indicated with a separate phrase and submitted with a letter of approval from the advisor.

Congress, symposium, workshop, etc. The papers presented in such places are accepted to our journal for evaluation. However, the author should clarify this issue with a footnote to be placed at the end of the title. It is the author's responsibility to have this work duplicate or to publish it in the proceedings booklet.

The ideas and results in the articles are the opinion of the author, therefore directly or indirectly, they are holding qualification as the opinion of **ALINTERI Journal of Social Sciences**. It is counted that authors transferred the copyrights of their articles to the journal. Articles that published in the journal can be quoted by giving the references. Copying is forbidden neither completely nor partially.

After the articles sent to our journal are scanned with the iThenticate Plagiarism Program, the evaluation phase is started. Articles that exceed 15% in the plagiarism analysis are sent back to the author with the report for correction. One month is given for corrections. If these corrections are not made within the given time, the work is rejected. The article is uploaded to the plagiarism program without a bibliography. Distribution of share rates is essential in 15% unit.

PEER REVIEW PROCESS

Double-Blind Peer Review and Evaluation Process

Double-Blind Peer Review is a method applied for publishing scientific publications with the highest quality. This method forms the basis of an objective evaluation of scientific studies and is preferred by many scientific journals.

The views of referees have a decisive place in the publication quality of Alinteri Journal of Social Sciences.

Alinteri Journal of Social Sciences uses the double-blind peer review method, which means that both the reviewer and author identities are concealed from the reviewers, and vice versa, throughout the review process, in the evaluation process of all studies. For this

reason, the authors are asked to erase their names while uploading the articles to the system.

All the studies sent to Alinteri Journal of Social Sciences are evaluated by double-blind peer review method according to the following steps.

1. Initial Evaluation Process

The studies submitted to Alinteri Journal of Social Sciences are first evaluated by the editor. At this stage, studies that are not in line with the aim and scope of the journal, are weak in terms of language and narrative rules in English contain scientifically critical mistakes, are not original worthy and cannot meet publication policies are rejected. Authors of rejected studies will be notified within one month at the latest from the date of submission. Eligible studies are sent to the field editor to which the study is relevant for pre-evaluation.

2. Pre-Evaluation Process

In the pre-evaluation process, the field editors examine the studies, introduction and literature, methods, findings, results, evaluation and discussion sections in detail in terms of journal publication policies, scope and authenticity of study. Study which is not suitable as a result of this examination is returned to the author with the field editor's evaluation report within four weeks at the latest. The studies which are suitable for the journal are passed to the referee process.

3. Referee Process

The studies are sent to the referees according to their content and the expertise of the referees. The field editor examining the study may propose at least two referees from the pool of Alinteri Journal of Social Sciences Advisory Board or referee pool according to their field of expertise or may propose a new referee appropriate to the field of study.

The editors evaluate the referee's suggestions coming from the field editor and the studies are submitted to the referees. Referees are obliged to guarantee that they will not share any process or document about the study they are evaluating.

4. Referee Evaluation Process

The period given to the referee for the evaluation process is 15 days. Proposals for corrections from referees or editors must be completed by the authors within 1 month according to the "correction instruction".

Referees can decide on the suitability of the study by reviewing the corrections and may also request multiple corrections if necessary.

Referee Reports

Referee evaluations are based in general on the originality of the studies, the method used, the conformity with the ethical rules, the consistent presentation of the findings and results, and the examination of the literature.

This review is based on the following elements:

1. Introduction and Literature: The evaluation report contains the presentation and purpose of the problem addressed in the study, the importance of the topic, the scope of the relevant literature, the timeliness and the originality of the study.

2. Methodology: The evaluation report includes information on the suitability of the method used, the choice and characteristics of the research group, validity and reliability, as well as on the data collection and analysis process.

3. Findings: The evaluation report includes opinions on the presentation of the findings obtained in the frame of the method, the correctness of the analysis methods, the aims of the research and the consistency of the findings, the presentation of the required tables, figures and images and the conceptual evaluation of the tests used.

4. Evaluation and discussion: The evaluation report includes the opinion on the subject based on findings, relevance to research questions and hypotheses, generalizability and applicability.

5. Conclusion and suggestions: The evaluation report contains the opinion on the contributions to the literature, future studies and recommendations for the applications in the area.

6. Style and narration: The evaluation report includes compatibility of the headline with the content, appropriate use of English in the study, refers and references in accordance with the language of the study and APA rules.

7. Overall evaluation: The evaluation report contains opinion on the authenticity of the study as a whole, its contribution to the educational literature and the applications in the area.

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Ahmet TOKSOY

MREN-İ KARABAĞ/AĞCA-KALA(K)

Mren-i Karabagh/Aghcakala(k)

(81-88)

Aziz KILIÇ

27 MAYIS 1960 DARBESİNİN EĞİTİM HAYATINA ETKİLERİ

The Effects of the Coup on May 27, 1960 on Education Life

(89-110)

Esin YÜZBAŞI

TÜRK EĞİTİMİNDE İLKÖĞRETİM OKULLARINA BİR BAKIŞ: GÖNEN İLKÖĞRETİM OKULU

A Look at Teacher Training Schools in Turkish Education: Gönen Teacher Training School

(111-124)

İsmet TÜRKMEN-Betül TEKİNSOY

1921'DE SEYYAR JANDARMA MÜFREZELERİNİN İLGASI MESELESİ

The Issue of Abolishment of the Mobile Gendarmerie Platoon in 1921

(125-135)

Özgür YILMAZ

SAĞ POPÜLİZM VE FAŞİZM KAVRAMLARINA BOLSONARO İKTİDARINDAN BİR BAKIŞ

A View to Right-Wing Populism and Fascism Concepts through Bolsonaro Government

(137-162)

Shabnam HASANOVA

ENERGY SECURITY POLICY OF EUROPE

Avrupa'nın Enerji Güvenliği Politikası

(163-172)

Kitabiyat/Book Reviews

Bekir HALHALLI

Cas Mudde & Cristóbal Rovira Kaltwasser, Popülizm: Kısa Bir Giriş (Populism: A Very Short Introduction), Çeviren: S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, 2019, 156 Sayfa.

(173-176)

Merve ŞAHİN

Fortna, B. C. (2019). Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı (Çev. H. Aydın), Timaş Tarih Yayınevi, İstanbul, 232 sayfa, ISBN: 978-605-08-3028-6

(177-181)

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

MREN-İ KARABAĞ/AĞCA-KALA(K)

Mren-i Karabagh/Aghcakala(k)

Ahmet TOKSOY*

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Aydın, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 15.10.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 16.11.2020

ÖZ

Mren-i Karabağ'ın Doğu Roma'nın hâkimiyetine ne zaman girdiği bilinmemektedir. Fakat VII. yüzyılın ortalarına doğru imparator Herakleios döneminde Doğu Roma'nın hâkimiyet sınırları içinde yer aldığı görülmektedir. Mren'in genel olarak tarihine baktığımız zaman yanı başındaki Kars ve Anı ile hemen hemen aynı tarihi seyre sahip olduğu gibi aynı kaderi de paylaştığını görmekteyiz. Dandanakan zaferinden sonra Selçuklu Kutalmış, Türk-Bizans mücadelesinde göze çarptı. Tuğrul Bey'in emri ile Azerbaycan'ın fethine memur edildi. Bu arada yaptığı başarılı akınlarda bölgeyi Türk hâkimiyeti altına soktu. Kutalmış bu zaferden biraz sonra 1054'te Kars üzerine yürüdü. 6-8 Ocak 1054'te burayı ele geçirdi. Zaferden sonra Mren üzerinden geriye dönerken burayı ele geçirerek konakladı. Selçukluların Azerbaycan'daki üssü durumundaki Arran'dan harekete geçen Selçuklu orduları Erzurum bölgesinden geçerek Erzincan'a doğru ilerleyerek ele geçirdiler. Arkasından Kemah ve Malatya yörelerine kadar akınına devam ettirerek bölgeyi hâkimiyet altına aldılar. Selçuklu kuvvetleri önce Sivas ve ardından da Şark-i Karahisar'ı ele geçirdiler. Selçuklu tahtına geçen Alp Arslan, çok geçmeden Nahcivan'a gelen Sultan, Aras nehrini teknelerden oluşturulan köprüden geçtikten sonra ordusunu ikiye ayırdı.

Anahtar Kelimeler: Alp Arslan, Kutalmış, Mren-i Karabağ, Kars, Selçuklu.

ABSTRACT

It is not known when Mren-i Karabakh came under the domination of Eastern Rome. But VII. Towards the middle of the century, it is seen that during the reign of the emperor Heraclius, it was within the borders of Eastern Rome. When we look at the history of Mren in general, we see that it shares the same fate as it has almost the same historical course with Kars and Anı next to it. After the Dandanakan victory, Seljuk Kutalmış stood out in the Turkish-Byzantine struggle. He was appointed to the conquest of Azerbaijan by order of Tuğrul Bey. Meanwhile, he brought the region under Turkish domination in his successful raids. Kutalmış marched on Kars in 1054 shortly after this victory. He captured this place on 6-8 January 1054. After the victory, while returning from Mren, he captured this place and stayed. The Seljuk armies, which took action from Arran, which was the base of the Seljuks in Azerbaijan, passed through the Erzurum region and captured by moving towards Erzincan. Then they continued their influx to Kemah and Malatya regions and took the region under control. Seljuk forces first captured Sivas and then Şark-i Karahisar. Alp Arslan, who ascended the Seljuk throne, the Sultan, who came to Nakhchivan before long, divided his army into two after passing the Aras river over the bridge formed from the boats.

Keywords: Alp Arslan, Kutalmış, Mren-i Garabagh, Kars, Seljuk.

Please cite this paper as follows/Atf için:

Toksoy, A. (2020). Mren-i Karabağ/Ağca-Kala(K). *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 81-88.

GİRİŞ

Mren-i Karabağ, Digor, Nahcivan, Karabağ yolu üzerinde Kervansaray-Pekran/Bagaran harabeleri arasındadır. Sınırın öte yakasında bulunan Gunnik yerleşmesinin batısında Aras'ın Türkiye kısmındadır. Arpaçayı'nın sağında ve Digor Çayını aldıktan sonra, bu çay ile Arpaçay'ın arasında kalan ve sivri ucu doğuya düşen yarım ada üzerindedir. Mren-i Karabağ denilen ıssız köyde yanında kale, süslü kilise ve Selçuklu biçimi taç kapısı bulunan bir yapı kalıntısı vardır. Güneyinde Pekran/Bagaran² ve batısında Karabağ köyleri, kuzeyinde Arpaçay, Kervansaray öreni, doğusunda ve sınır ötesinde yani Arpaçay'ın solunda da Gunnik denilen köycük bulunmaktadır. Mren-i Karabağ'ın aynı zamanda eski Kars-Revan kestirme yolu üzerinde kurulmuş olduğu görülmektedir (Kırzıoğlu, 1970: s. 118).

YÖNTEM

Günümüzde Mren'in çevresi tamamen çıplak bir coğrafyadır. Dağların yükseltisi oldukça azdır. Kervansaray-Karabağ ve Çatak tarafı da öyledir. Mren yakınları taşlık ve kara taş denilen lav artıkları ile doludur. Karabağ'ın iki km güney-batısında bulunmaktadır. Burada Digor Çayı batı-doğu istikametinde akmakta ve Arpaçay'a dökülmektedir. Çevre dağları epey uzakta yer almaktadır. Kulp yakınındaki sivri tepesi ile göze çarpan Tekelti, çok güzel bir görüntü vermektedir. Talin'in arkasındaki Küçük Ağrı Dağı görünümündeki dağ her zaman Mren'in doğusundaki muhteşem dağ manzarasını meydana getirmektedir. Talin'in arkasında Arpaçay'ın her yerinden muhteşemliği ile göze çarpan Alagöz Dağları, karlı zirvesi ile Ağrı Dağı'na benzemektedir. Sürmeli/Iğdır Çukuru ile Aras'ın eteğinden aktığı Büyük Ağrı Dağı da Mren'in güney-doğu ufkundaki yükseltisini teşkil etmektedir.

TARİHTE MREN-İ KARABAĞ

Mren-i Karabağ'ın ilk kuruluşu Arsaklılar dönemine kadar çıkmaktadır. Küçük Arsaklı I. Tiridates/Erovant (53-99) tarafından Arpaçay'ın sağında ve Aras kavşağına yakın yerde, -bugün Digor ilçesinde Mren-i Karabağ denilen sarp ve müstahkem yerde-Erovant-aşat adı verilen bir başkent inşa ettirdi ki bu şehir Erovantagert diye anılmaya başladı. II. Yüz yıldan itibaren ise buraya "Medyalı geldi" anlamına gelen "Mar-Amed, Marmet" daha sonra "Marin/Merin/Myrien/Mren" denildi. Erovant-aşat, uzun süre Küçük Arsaklıların merkezi olma özelliğini yerine getirmiştir (Kırzıoğlu, 1953: s. 153).

Fahrettin Kırzıoğlu'na göre Dede Korkut destanlarında Sürmeli ile birlikte ve ondan öncede anılan Ağca-kala(k) burasıdır (Kırzıoğlu, 1970: s. 127). Orhan Şaik Gökyay, Faruk Sümer'i kaynak olarak göstererek, "*Doğu Anadolu'da Ağca-kale adını taşıyan iki yer vardır. Birincisi Arpaçay'ı Kars'a bağlayan yol üzerinde ve Arpaçay'a bağlı bir köydür. Buna göre Ağca kale Kars'ın kuzeyindedir. Bir de Kars'ın güneyinde Aras nehri vadisinde, Aras Nehri ile Arpaçayı kavşağında, Kağızman ile Tuzluca arasında bir Ağca Kale daha vardır ki bu Kağızman kazasının köylerindedir. Dede Korkut destanlarında geçen Ağca-kale burasıdır*" (Gökyay, 1973: s. XCV). Ağca-kale, Dede Korkut destanlarında iki destanda geçmektedir. Birinci olarak geçtiği destan,

² Ana tarafından Arsaklılar soyundan gelen I. Tiridates/Erovant, Arpaçay'ın kıyısında Digor'da "Beş-kilise" denilen ve bir de yıkık kalesi bulunan yerde "Bag-Aran/Pekran/Bagaran" adıyla bir tapınak yaptırdı. Bkz. Fahrettin Kırzıoğlu, Kars Tarihi, İstanbul 1953, s. 151.

“Kazan Begün Oğlu Uruz Begün Tutsak Olduğu Boyu’dur”. Destanda Uruz esaretten kurtarıldıktan sonra Ağca Kala/e, Sürmeli’ye giden Kazan Bey kırk otağ diktirdi ve yedi gün yedi gece yeme ve içme oldu (Gökyay, 1973: s.74; Ergin, 1986: s.115). İkinci olarak geçtiği destan, *Salur Kazan Tutsak Olup oğlu Uruz Çıkardığı Boydur*. Burada Salur Kazan, Ağca-kala/e ve Sürmeli’de at oynattığını söylemektedir (Gökyay, 1973: s.138; Ergin, 1986: s.115).

Mren-i Karabağ, Doğu Roma’nın hâkimiyetine ne zaman girdiği bilinmemektedir. Ancak VII. yüzyılın ortalarına doğru imparator Herakleios döneminde Doğu Roma’nın hâkimiyet sınırları içinde yer aldığını görmekteyiz. Zira Doğu Roma İmparatoru Herakleios’a karşı kurulan komploda yer alan Davit Saharuni tutuklanıp başkente gönderilmişse de affedilerek memleketine geriye dönmesine müsaade edildi. İmparator ona “küropalates” unvanını vererek Armenia valisi tayin etti. O da kendisini Doğu Roma ordularının komutanı olarak ilan etti (635). Davit bu unvanını büyük bir ihtişamla taşıdı. Küropaletes Davit hâkim olduğu bölgede işleri yoluna koyduğu gibi verdiği emirle Mren/Myren/Myrien şehrinde muhteşem bir kilise inşa ettirdi (Grousset, 1947: s.186; çvr.Dolanoğlu, 2005: s.275). Bu kilisenin yapımından sonra Küropaletes Davit’in bu büyük kiliseyi yaptırması Gregoryen Ermenilerin tepkisi ile karşılaştı. Hatta 638’de kendisine karşı bir isyanın çıkması üzerine hâkim olduğu bölgeyi bırakarak kaçtı. Böylece Mren şehrinde Doğu Roma’nın hâkimiyeti bitti (Kırzıoğlu, 1953: s.210). İslam fütuhâtı sırasında Mren Müslümanların eline geçti. Doğu Roma İmparatoru Konstantinos, Emir Yezid’i ele geçirdikten sonra tamir ettirdiği Karin’i ele geçirdi. 772’de Bagratlı Aşot döneminde Kaghion, Mren ve Talin/Thalin’de 700 kişi öldürüldü. 1200 kişi de esir edildi³.

Mren’in genel olarak tarihine baktığımız zaman yanı başındaki Kars ve Anı ile hemen hemen aynı tarihi seyre sahip olduğu gibi aynı kaderi de paylaştığını görmekteyiz. Selçuklu akınlarının Anadolu üzerine yöneldiği zaman Anadolu’nun doğusunda Bizans’ın vasalı durumunda olan Ermeni feodalitesinin kalıntıları olan Anı, Kars ve Vaspurakan derebeylikleri hüküm sürmekteydi (Öğün, 1992: s.77). Bizans imparatoru II. Basileios, büyük bir ordu ile harekete geçerek bazen anlaşma yaparak, bazen de savaşarak bu derebeylikleri hâkimiyet altına aldı. Böylece Doğu Anadolu doğrudan İstanbul’a bağlandı (Sevim, 1993: s.40). Bizans ordularının etkisi henüz geçmeden Anadolu’nun kapılarında Oğuz Türkleri görülmeye başladı.

Bölgede ilk görülen Selçuklu başbuğu Çağrı Bey olmuştur. Kendilerine yurt bulmak amacıyla batıya doğru harekete geçen Çağrı Bey, üç bin kişilik süvari ordusuyla Azerbaycan üzerinden Vaspurakan topraklarına girdi. İlk önce Bizanslı komutan Senekerim’in gönderdiği kuvvetleri mağlup etti. Vaspurakan/Van Gölü bölgesinin büyük bir kısmı Türklerin hâkimiyetine girdi. Buradan kuzeye yönelerek Nahcivan taraflarına yöneldi. Burada Gürcü asıllı Bizanslı komutan Liparit’in savaşa cesaret edememesi üzerine bölgeyi kontrol altına aldı (Sevim, 1993: s.40-41). Bu galibiyetin ardından Divin bölgesini geçen Selçuklu kuvvetleri, Kars-Anı bölgesine doğru harekete geçtiler. Anı-Bagratlılarından olan Vasak Pahlavuni’nin kuvvetlerini bozguna uğrattı. Böylece Doğu Anadolu’nun büyük kısmı hâkimiyet altına alındı (Kırzıoğlu, 1953: s.309).

³ Anili Samuel, *Table Chronologiques*, St. Petersburg 1876, s. 399.

Selçuklu Kutalmış bölgede vuku bulan Türk-Bizans mücadelesinde göze çarptı. Dandanakan zaferinden sonra diğer Selçuklu şehzadeleri ile birlikte Tuğrul Bey'in emriyle Azerbaycan'ın fethine memur edildi. Gence önlerinde Doğu Roma İmparatoru IX. Konstantinos Monomakhos'un gönderdiği ve komutanlığını Gürcü Liparit'in yaptığı orduyu büyük bir bozguna uğrattı. Ancak Anadolu sınırlarını aşıp Pasinler Ovasına kadar gelen Şehzade Hasan Bey'in Zap kıyısında şehit edilmesi üzerine İbrahim Yınal ile birlikte Anadolu'ya gönderildi. İbrahim Yınal ile birlikte Anadolu'ya giren Kutalmış Bey, Oltu ve Çoruh çevrelerini akın yaparken, İbrahim Yınal'da batıya doğru hareket etti. 18 Eylül 1048'de Pasinler Ovasında Doğu Roma ordusunu kesin bir mağlubiyete uğrattılar (Konukçu, 1993: s.10-11).

Kutalmış bu zaferden biraz sonra 1054 yılında Kars üzerine yürüdü. 6-8 Ocak 1054'de burayı ele geçirdi. Yortu hazırlığı içinde bulunan Hıristiyanlar şaşkınlıkla kaçıştılar. Kutalmış Bey geriye dönerken Miren'e uğradı. Anevi, Kutalmış'ın geriye dönüşü hakkında, "Kars'ı alıp döndükten sonra yolda belaya uğradı. Kutalmış, Anı'ya yakın Merin/Miren adlı altmış bin kapısı ve evi bulunan şehre çerisini çekip gelerek, bir yolcu gibi konakladı. Kötü göz ona zarar getirdi. Bu şehrin kâfir reisi, askerleri aldatarak her birini bir eve konak verdi. Reisin gizlice tertip ettiği ve tembihi üzerine, her evde Müslüman askerlerine bizzat izzet-i ikram ile yemek ve şarap verilerek, hepsini sarhoş ettiler. Gecenin geç vaktinde herkes uyurken karanlıkta çan seslerinin verdiği işaret üzerine ev sahipleri ayrı ayrı konak olarak aldıkları askerlerin hepsini öldürdüler. Bu beladan güçlükle canını kurtaran Kutalmış, Horasan'a gitti ve orada tıpasından öldü⁴.

Sultan Tuğrul Bey'in 1054 Anadolu akını sırasında Erciş ve Muradiye'yi fethettikten sonra Malazgirt'i kuşatma altına aldı. Kuşatma devam ederken Sultan, Selçuklu ordusunu üçe ayırarak çeşitli yörelere gönderdi. Bu kollardan Kars yöresinde ilerleyen Türk kuvvetleri, Kars önlerinde buranın Bizanslı valisi Gagik ile karşılaştılar. Yapılan savaşta Bizans kuvvetleri adeta yok edildiler. Sultan Tuğrul Bey, Malazgirt kuşatmasını kaldırdıktan sonra Hımıs-Karayazı vadisini takip ederek Pasinler ovasına girdi. Bu yörenin en müstahkem kalesi Avnik önünden geçerek batıya doğru ilerledi. Pasinler ovasındaki Toy'u geride bırakarak muhtemelen Deve Boynunu geçip Erzurum ovasına hâkim bir tepeyi tırmanarak Erzurum'u seyretti. Şehri yüksek bir yerden izledikten sonra kendisine katılan kuvvetlerle tekrar Malazgirt'i kuşattıysa da kışın aniden bastırmasıyla kuşatmayı kaldırarak Anadolu'dan ayrıldı (Grousset, 1947: s.584; Sevim, 1993: s.53-54; Konukçu, 1993: s.12). Sultan Tuğrul Bey'in Anadolu'dan ayrılmasından sonra Anadolu hareketini devam ettirmesi için görevlendirdiği Yakuti Bey'in sevk ettiği Selçuklu kuvvetleri, 1058'de Kars ve yörelerine akınlarda bulunarak hâkimiyetleri altına aldıktan sonra Pasinler bölgesine gelerek Ügümi ile birlikte birçok şehri ele geçirdiler (Yinanç, 2013: s.47; Sevim, 1993: s.55).

⁴ Fuat Köprülü, "Anadolu Selçuklu Tarihi'nin Yerli Kaynakları, I, Belleten VII, (1943), s. 474, Metin: 502-503; Bilindiği gibi Kutalmış, Sultan Tuğrul Bey'in sonlarına doğru isyan etti ve Girdküh kalesine çekildi. Sultan Tuğrul Bey'in bu sırada ölmesi durumu nazik bir hale getirdi. Sultanın ölümünden sonra da bu başkaldırı hareketini devam ettirdi. Alp Arslan ile yaptığı savaşı kaybetti. Savaş alanından kaçarken atından düşerek ağır bir şekilde yaralandı ve hayatını kaybetti. Alp Arslan tarafından cenaze namazının kılınmasından sonra Rey'de Sultan Tuğrul Bey'in yanında toprağa verildi. Bkz. Ali Sevim, Anadolu Fatihisi Kutalmış-oğlu Süleyman şah, Ankara 1990, s. 19 vd.

Türkmenler kollar halinde Erzurum, Ahlat ve Malatya'ya kadar sokularak adı geçen bölgelere yerleşmeye başladılar. Selçukluların Azerbaycan'daki üssü durumundaki Arran'dan harekete geçen Selçuklu orduları Erzurum bölgesinden geçerek Erzincan'a doğru ilerleyerek ele geçirdiler. Arkasından Kemah ve Malatya yörelerine kadar akınına devam ettirerek bölgeyi hâkimiyet altına aldılar. Selçuklu kuvvetleri önce Sivas ve ardından da Şark-i Karahisar'ı ele geçirdiler. İmparator Konstantin Dukas'ın gönderdiği Doğu Roma ordusunu 1061'de mağlup ettiler. Böylece Türkistan'dan Anadolu'ya büyük bir Oğuz muhacereti başladı (Yinanç, 2013: s.47-48).

Sultan Alp Arslan Selçuklu tahtına oturup devletin dâhili meselelerini hallettikten sonra Şubat 1064'de başkent Rey'den hareket ederek Azerbaycan'a geldi. Burada bulunan Türkmen boy ve ulusları başbuğlarıyla birlikte Sultana katıldılar. Sultan'ın kardeşi olup uzun zaman Azerbaycan'ın Genel Valiliğini yürüten ve Bizans hududu başkumandanlığını yapan Yakuti ile aralarında İbrahim Yınal'ın ve Kutalmış'ın oğullarının da bulunduğu diğer Selçuklu şehzadeleri de Sultan'ın yanına geldiler. Sultan Alp Arslan kendisine katılan Türkmen kuvvetleriyle Urmiye Gölü'nün kuzeyinde bulunan Merend şehrine geldiğinde Türkmen emirlerinden Tuğtekin, yapılan akınlar ve Anadolu'ya giden yollar hakkında bilgi verdi. Çok geçmeden Nahcivan'a gelen Sultan, Aras nehrini teknelerden oluşturulan köprüden geçtikten sonra ordusunu ikiye ayırdı. Sultan ordusunun bir kısmını oğlu Melik-şah ile kardeşi Yakuti'nin emrine verip vezir Nizamü'l-Mülk'ü bunların yanına katarak şimdiye kadar ele geçirilmemiş olan müstahkem şehir ve kalelerin fethi için görevlendirdi (Yinanç, 2013: s.51).

Sultan'ın kendisi de Lori hâkimi Giorg'un "yıllık vergi verme" karşılığında Selçuklu vasalı olması önerisini kabul ettikten sonra Gürcistan topraklarına girerek bölgeyi hâkimiyet altına aldı ve ilerleyişini Oltu bölgesine kadar devam ettirdi. Daha sonra Kartlı-Kars arasında bulunan Akşehir/Sepid yörelerini Selçuklu hâkimiyetine soktu (Temmuz 1064). Esasen Sultan Alp Arslan oğlu Melik-şah ile birleştikten sonra büyük garnizon merkezi ve çok müstahkem olan Anı'nın güneyden imdat alabileceği Sepid-şehr/Ağcakala/Miren-i Karabağ yapılan savaşlardan sonra fethedildi. Bundan başka Gürcü kuvvetlerinin savunduğu Borçala Irmağı kıyısındaki Allaverdi şehri ele geçirildi. Aras Irmağı kıyısına geldiği zaman ileri harekâtını durdurarak ele geçirdiği zengin ganimetleri başkent Rey'e gönderdi (Sevim, 1993: s.59-60; Kırzioğlu, 1970: s.128). Yukarıda ifade ettiğimiz gibi bu sefer sırasında kendisine verilen ordu ile birlikte harekete geçen Melik-şah da Nizamü'l-Mülk ve Yakuti Bey ile birlikte Sürmeli/Iğdır Ovasından geçerek Arpaçayı ile Aras'ın birleştiği yerde Surpmari/Sürmeli kalesini ele geçirdi (Konukçu, 1993: s.13). Alp Arslan daha sonra Arpaçayı üzerinde bulunan Anı şehrini kuşattı. Kutalmış Bey'in vaktiyle Kars'ın fethinden sonra yakınlarına kadar geldiği Anı 16 Ağustos 1064'de fethetti (Andrea & Merçil, 2003: s.287-288).

Fahrettin Kırzioğlu Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın Kars İli bölgesinde fethettiği kalelerin sayısını sekiz olarak bildirmektedir. "Arpaçay'ın solundaki Meryem-nişin dışında 1- Iğdır-Korganı, 2- Sürpmari/Sürmari/Sürmelü (Iğdır-Karakalası), 3- Kulp, 4- Sepid-şehir/Ağcakala/Mren-i Karabağ, 5- Akal-Kalak/Çıldır-Ağcakalası, 6- Albız (Çıldır'da), 7- Anı 8- Kars (barış yoluyla) (Kırzioğlu, 1970: s.120; El-Hüseyini & Lugal, 1999, s.24-28).

Ani'nin fethinden sonra Selçuklu Sultanı Alp Arslan, Kars valisi Gagik Abas'ı kendisine tabi olması için yanına çağırıldı. Vali, siyah elbiseler giyerek, siyah bir minderin üzerine oturdu. Selçuklu elçisi bunun nedenini sorduğu zaman Tuğrul Bey'in ölümünden sonra böyle matem tuttuğunu ifade etti. Elçi dönüşünde durumu Sultana arz etti. Bu durum Sultanı memnun etti ve ordusunun başında Kars'ı ziyaret etti ve valiye kral kıyafeti giydirdi. Vali de Sultana ziyafet verdi. Böylece Gagik, tekrar vali olarak Kars'ın yönetimine getirildi. Alp Arslan, Kars'tan ayrıldıktan sonra vali Kars'ı Bizanslıların yönetimine bıraktı. Bizans imparatoru onun bu davranışına karşılık kendisine Kapadokya'da topraklar verdi. Bunun üzerine Selçuklular tekrar Kars'ın üzerine sefer yaparak bölgeyi fethettiler. Böylece Kars ve çevresi 1064'te tamamen Türk hâkimiyetine girdi (Grousset, 1947:s.600-601; Turan, 1993: s.20).

Alp Arslan'ın ölümünden sonra Selçuklu tahtına oturan Melik-şah'ın ilk icraatı batı seferine çıkmak oldu. Bu seferi sırasında Gürcistan üzerine yürüyüp burada bir takım fetihler yaptıktan sonra Şirvan ve Mugan/Erran yörelerinin yönetimini Emir Savtekin'e verdi. Bu bölgelere ayrıca çok sayıda Türkmen yerleştirildi. Bu sırada Gürcü kralı Giorgi'nin isyan etmesi üzerine Savtekin, kralın üzerine yürüdü. Yapılan savaşta mağlup olması üzerine Kars ve civarı Türklerin elinden çıktı. Bunun üzerine Melik-şah tekrar Gürcistan üzerine hareket etti (1078-1079). Yapılan savaşta Gürcüleri mağlup edip bir kısmını esir aldıktan sonra bölgeden ayrıldı. Fakat çok geçmeden Gürcü kralı tekrar isyan ederek Selçuklu sınırlarına tecavüz etmeye başladı. Bu isyan dolayısıyla Emir Savtekin yeniden Gürcistan'a hareket ederek isyanı bastırmak istediye de Giorgi karşısında ikinci kez mağlup olmaktan kurtulamadı. Bu mağlubiyet üzerine Oltu ve Kars yöreleri tekrar Selçuklu hâkimiyetinden elden çıkarak Griogor Bakuryan'ın eline geçti. Durumun nezaketi üzerine Sultan Melikşah, Türkmen başbuğlarından Emir Ahmet'i Gürcistan seferi ile görevlendirdi (Kırzioğlu, 1953: s.356; Sevim, 1993: s.66).

Emir Ahmet, Selçuklu sultanından aldığı emir üzerine Gürcistan üzerine hareket etti. Kırzioğlu'na göre Emir Ahmet, Poskov ve Şavşat'ı birbirinden ayıran Arsiyan dağımın doğu eteklerinde II. Giorgi ile karşılaştı. Yapılan savaşta Selçuklu başbuğu kral ve ordusunu ağır bir mağlubiyete uğrattı (1080). Poskov zaferi ile Türk hâkimiyetinden çıkan Kür ve Çoruh boyları yeniden fethedilerek Selçuklu hâkimiyetine sokuldu. Emir Ahmet bu zaferden sonra Kars bölgesine hareket etti. Esasında Emir Ahmet'in ordusunda bulunan Yakup Bey, Kars'ı yeniden fethetti. Kars ve civarı yeniden hâkimiyet altına alındığı sırada Anadolu sınırlarını aşan Emir İsa Böri, Türkmen oymaklarını Kars ve çevresine yerleştirdi (Andrea & Merçil, 2003: s.306-307). Emir Ahmet Kür ve Çoruh boylarını yani Oltu ve diğer bölgeleri kurtardıktan sonra Erzurum'da kurulan Saltuklu beyliğinin hâkimiyetine bıraktı (Kırzioğlu, 1953: s.356). Böylece Kars ve çevresi ile birlikte Mren-i Karabağ da Saltuklu Beyliğine bağlandı.

Gürcülerle mücadele Saltuk oğulları döneminde de devam etti. Özellikle bu beyliğin emirlerinden İzz ed-Din Saltuk zamanında 1162'de Gürcüler Kars'ı aldıktan sonra Divin'i istila edip Müslümanları katliama uğrattıkları gibi bir kısmını da esir ettiler. Cami ve evleri yakarak Tiflis'e döndüler. Bir müddet sonra da Gence'yi yağma ve tahrip ederek Müslümanları kılıçtan geçirdiler. Bu faaliyetler zamanında Mren-i Karabağ Türk hâkimiyetinden çıktı. Bu felaketler üzerine Ahlât şahı Sökmen, Erzen Beyi Devlet-şah, Erzurum Saltuklu Meliki Saltuk, Azerbaycan Atabeyi İl-Deniz ve Selçuklu sultanı Arslan-şah Türkmenlerle birlikte 1163 Temmuzunda Gürcülere karşı

sefere çıktılar. Müttefik Türk ordusu Arslan-şah'ın emrinde Gence'de toplandı. Gürcistan'a giren Türk ordusu, düşmanı büyük bir bozguna uğrattı. Pek çok esir ve ganimet ele geçirildi. Gürcü kralının bizzat ordugâhı ele geçirilerek yağmalandı. Divin'in yağmalanıp tahrip edilmesine karşılık Mren-i Karabağ yakılıp yıkıldı. Türk ordusu Gürcistan'da bir ay kadar faaliyette bulunduktan sonra Anı üzerine hareket ettiler. Gürcüler burayı müdafaa etmek istedilerse de bilahare Atabek İl-Deniz'e teslim ettiler (Vardan & Andreasyan, 1937: s.205-206; Turan, 1993: s.30-31; Kırzioğlu, 1953: s.359).

Arsaklılar zamanında kurulan Mren daha sonra Doğu Roma İmparatorluğunun hâkimiyetine girdi. Doğu Roma diğer bölgeler gibi Mren ve çevresini merkezden gönderdikleri valiler sayesinde idare ettiler. Çağrı Bey'in 1018'deki Anadolu harekâtı ile başlayan Türk akınları 1040'da kazanılan Dandanakan zaferi ile sistemli bir hal aldı. Sultan Tuğrul Bey'in emri ile başlayan Selçuklu akınları sonucunda Mren-i Karabağ Kutalmış Bey'in harekâtı ile akınlara tabi tutulmuş Önce Yakuti Bey'in gönderdiği kuvvetler tarafından ardından da Alp Arslan zamanında kesin olarak hâkimiyet altına kesin olarak alındı. Doğu Anadolu Türk Devletleri zamanında Saltukluklara bağlanan Mren daha sonra Gürcülerle yapılan savaşlarda el değiştirerek zamanla iskân olmayan bir ören yeri haline geldi. Mren ya da diğer adıyla Ağca-kale, Oğuz-name'nin devamı olan Dede Korkut destanlarında Oğuz yurdu olarak hafızalarımızda yer almıştır.

KAYNAKÇA

- Andrea, Ç. D., ve Merçil, H. (2003), *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Dolanoğlu, S. (2005), *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*. İstanbul: Aras.
- El-Hüseyni, N. İ., ve Lugal, Ç. N. (1999), *Ahbarü'd-Devleti's-Selçukiyye*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ergin, M. (1986), *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gökay, O. Ş. (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay.
- Grousset, R. (1947), *Histoire de l'arménie*. Paris.
- Kırzioğlu, F. (1953), *Kars Tarihi*. İstanbul: Işıl matbaası.
- Kırzioğlu, F. (1970), *Selçukluların'ın Anı'yı Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri*. Ankara: Selçuklu Araştırmaları Dergisi.
- Konukçu, E. (1993), *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*. Ankara: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.
- Köprülü, M. F. (1943), Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları. *Belleten*, VII(27), 379-485.
- Öğün, G. (1992), *Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu Türk Fethi Öncesinde Bizans'ın Doğu Anadolu Siyaseti*. Kars: Kars Valiliği ve Atatürk Üniversitesi.

- Sevim, A. (1990), *Anadolu Fatihî Kutalmıřođlu Süleyman şah*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sevim, A. (1993), *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Turan, O. (1993), *Selçuklular zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Turan, O. (2004), *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Vardan, M., ve Andreyan, Ç. D. (1937), Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Semineri Dergisi*, 154-244.
- Yinanç, M. H. (2013), *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri 1. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

27 MAYIS 1960 DARBESİNİN EĞİTİM HAYATINA ETKİLERİ

The Effects of the Coup on May 27, 1960 on Education Life

Aziz KILIÇ*

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Hatay, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 26.09.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 02.11.2020

ÖZ

Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yaşamında yarattığı sarsıntılar ve gelecek yıllara olan etkisi bakımından 27 Mayıs 1960 darbesi yakın tarihin en önemli olaylarından biridir. Bu süreçte darbenin sarsıcı etkilerine eğitim hayatı da maruz kalmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada 27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonucunda ortaya çıkan askerî rejimin eylemleriyle, oluşturduğu politikalarla ve yasal düzenlemeleriyle eğitim hayatını ne şekilde etkilediği ele alınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, bahsi geçen askerî darbe döneminde eğitim hayatına yönelik yasal düzenlemeler incelenmiş; bu askerî rejimin oluşturduğu temel politikalar, gerçekleştirdiği uygulamalar, tercih ettiği ideolojiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece askerî rejimin sivil hükümetlerden farklı olarak eğitim sisteminde ve kültürel yaşam pratiklerinde meydana getirdiği değişim ve dönüşümler konusunda bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Ülkedeki eğitim sisteminin ve toplumun eğitim seviyesinin gelişmeye muhtaç durumu karşısında askerî rejim iki yönlü hareket etmiştir. İlk olarak 27 Mayıs'ın meşruiyetini sağlamak için on yıllardır bir türlü çözülemeyen eğitim hayatının sorunlarının tamamını DP iktidarına mal etmek suretiyle propaganda malzemesi yapmış ve eğitim kurumlarında bir dizi kısır darbeci eylem gerçekleştirmiştir. İkincisi ise eğitim sisteminin karşı karşıya bulunduğu sorunlara bazı geçici çözümler üretmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, 27 Mayıs Askerî Darbesi, Milli Birlik Komitesi, Eğitim.

ABSTRACT

In terms of its cataclysmic effects on Turkey's political and social life and on its future, 1960 Turkish coup d'état on May 27 is one of the most important events in recent history. During this period, education life was also affected by the coup's shocking effects. Therefore, the present study attempted to investigate how 1960 Turkish coup d'état on May 27 affected education life in Turkey with military regime's actions, policies, and legal regulations. To this end, legal regulations regarding education life during the aforementioned military coup period were investigated, and this military regime's main policies, practices, and ideologies were identified. In this way, some conclusions were drawn regarding changes and transformations on education system and cultural life practices brought about by the military regime, different from civil governments. The military regime acted in two directions in the face of the need for development in the country regarding education system and education level. First, the military regime conducted propaganda activities against the former Democrat party government by blaming it for all problems on education life, which could not be solved for decades, in order to ensure the legitimacy of junta and conducted a series of unfruitful putschist actions in educational institutions. Secondly, the military regime tried to find some temporary solutions for problems about education system.

Keywords: Turkey, Military Coup on May 27, National Unity Committee, Education.

Please cite this paper as follows/Atıf için:

Kılıç, A. (2020). 27 Mayıs 1960 Darbesinin Eğitim Hayatına Etkileri. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 89-110.

* Sorumlu yazar/Corresponding author

E-mail: azizkilig@mku.edu.tr

Bu çalışma, "Türkiye'de Askerî Darbelerin Eğitim ve Kültür Hayatı Üzerindeki Etkileri (27 Mayıs 1960-12 Mart 1971-12 Eylül 1980)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilanından sonra, en bunalımlı dönemlerde dahi ordunun siyasetin dışında ve sivil siyasi kuruma sadık kalması gerektiği temel prensibi titizlikle korunmaya ve makul biçimde dengelenmiş bir sivil-asker ilişkileri kalıbı geliştirilmeye çalışılmıştı. Ancak ordu, 27 Mayıs 1960 darbesiyle ülke yönetimine müdahale ederek bu temel prensibe ağır bir darbe vurdu ve bu girişimiyle, Demokrat Parti (DP) iktidarını devirerek sahneye yeniden adımını attı. Böylece Türkiye'nin toplumsal ve siyasi hayatında yeni bir sayfa açmış oldu. 27 Mayıs askerî rejimi, kalıcı askerî bir yönetime dönüşmeyi düşünmemekle birlikte, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer birçok alanda yaptığı düzenlemelerle toplumsal değişim ve dönüşümün yönü üzerinde belirleyici olmaya çalışmıştır. Bu dönemde egemen olan toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılar ve bunlara yönelik anlayışlar eğitim hayatı üzerinde de etkili olmuştur. 27 Mayıs askerî darbesini gerçekleştiren kadroların ilk müdahale ettikleri ve denetim altına almaya çalıştıkları alanlardan biri eğitim sistemi olmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı, 1 yıl 4.5 ayı geçkin bir süre yönetimde kalan 27 Mayıs askerî rejiminin eğitim alanı ile ilgili politika ve uygulamalarını ele almak ve bununla bağlantılı olarak söz konusu darbenin eğitim hayatı üzerindeki etkilerini analiz etmeye çalışmaktır. Bu bağlamda öncelikle Cemal Gürsel başkanlığında kurulan sivil hükümet programında yer alan eğitim politikalarına ve Milli Birlik Komitesinin (MBK) bu yöndeki resmi açıklamalarına değinilmiştir. Askerî yönetimin eğitim hayatı ile ilgili izlemeye çalıştığı temel politikalar ortaya konulduktan sonra, 1960'taki eğitim sisteminin mevcut durumu, askerî yönetimin eğitim hayatına yönelik çeşitli yasal düzenlemeleri ve uygulamaları ele alınmaya çalışılmış, darbenin eğitim alanındaki görünür-görünmez etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

27 MAYIS DÖNEMİNDE EĞİTİM POLİTİKALARININ YENİDEN OLUŞTURULMASINDA ETKİLİ OLAN UNSURLAR

27 Mayıs darbesinin gerçekleşmesiyle birlikte darbeyi hazırlayan subayların MBK adı altında, seçimler yapıncaya kadar iktidarda kalmaları kararlaştırıldı (İpekçi ve Coşar, 2012: 226). Darbeden bir gün sonra Cemal Gürsel'in başkanlığında sivil bir hükümet de kuruldu ve MBK adına atandı (*Resmi Gazete*, 30 Mayıs 1960, sayı: 10515). 3 asker ve 14 sivil üyenin yer aldığı yeni hükümet nitelik olarak bürokratlardan, teknokratlardan, akademisyenlerden ve subaylardan oluşuyordu ve geleneksel asker-sivil-aydın ittifakı görünümündeydi (*Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1960). MBK'yi oluşturacak isimler ise 12 Haziran 1960'ta resmen açıklandı. Cemal Gürsel'in başkanlığındaki Komite, darbeci gizli örgütün en önemli isimlerinin de aralarında bulunduğu 38 subaydan oluşmaktaydı (Erkanlı, 1973: 22-23; İpekçi ve Coşar, 2012: 233-237; *Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, sayı: 10525). MBK üyelerinin açıklanmasıyla birlikte Komitenin yasal statüsünü ve yetkilerini tanımlayan 1 nolu Geçici Kanun da 12 Haziran'da açıklandı. Anayasa Komisyonunun hazırladığı bu belgeye göre, yeni anayasa ve seçim kanunu kabul edilip ve bunlara göre yapılacak genel seçimlerle oluşturulacak olan TBMM'ye iktidar devredilene kadar, 1924 Anayasası'nın TBMM'ye tanıdığı bütün hak ve yetkiler MBK'ye ait olacaktı. Komite, millet adına egemenlik

hakkını kullanacaktı. MBK, yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini ise Devlet Başkanının atadığı ve Komitenin onayladığı bakanlar kurulu aracılığıyla kullanacaktı. Yargı yetkisi ise MBK'den bağımsız olacaktı (*Resmi Gazete*, 14 Haziran 1960, sayı: 10525).

Darbenin kurumsallaşma süreci bu şekilde kısa süre içerisinde tamamlanmış oldu. Diğer taraftan 27 Mayıs cuntasının darbe sonrası için belirgin bir eylem planının olmadığı, sadece darbenin hazırlık ve oluş aşamalarıyla ilgili yazılı olmayan bir takım hareket planlarına sahip olduğu da darbeden hemen sonra anlaşıldı (Seyhan, 1966: 42-45). Darbenin hazırlık aşamasında cuntanın öncelikli amacı, darbeyi yapıp mevcut iktidarı yıkmak, darbenin güvenliğini sağlamak ve yıkılan iktidarı tasfiye edip bu süre zarfında askerî yönetimin ayrıntılı planını ve kadrosunu tamamlamaktı (Erkanlı, 1973: 18). Bu nedenle askerler ülke yönetimini ele aldıklarında, askerî yönetimin ne kadar süreceği, ekonomik, siyasal ve toplumsal konulara hangi yönden yaklaşacağı, hangi köklü reformları yapacağı, ülke sorunlarını nasıl ele alacağı belirsizliğini koruyordu.

Darbenin siyasal yaşamda yarattığı kaos ortamı Gürsel'in başkanlığında kurulan sivil hükümet kanadında da devam etmekteydi. Hükümet darbenin ertesi günü kurulmasına rağmen uzun süre bir program ilan etmedi. Programın hükümet kurulduktan hemen sonra ilan edilmeme nedeni, geçici olduğu öngörülen hükümetin bir programa ihtiyaç duyup duymayacağı tartışmasıydı (Özdağ, 2004: 289-290). Bazı bakanlar çok kısa bir süre için görev aldıklarını ve hükümetin bir programa gerek duymadığını savunmaktaydılar (İpekçi ve Coşar, 2012: 256). Bir süre sonra hükümetin bir program hazırlaması gerektiği uygun görüldü ve nihayet 11 Temmuz 1960'ta program ilan edilebildi. Devlet Bakanı Amil Artus tarafından Komiteye okunan programda, yeni hükümet, "İnkılâp Hükümeti" olarak nitelendirilmekte ve 27 Mayıs'la başlayan yeni dönem "İkinci Cumhuriyet" ifadeleriyle tanımlanmaktaydı. Söz konusu hükümet programında öncelikle on yıllık DP iktidarı ağır bir şekilde eleştirildikten sonra özellikle dış politika ve ekonomik sorunlar üzerinde durulmakta ve milli eğitim en önde gelen davalardan biri olarak nitelendirilmekteydi. Programın eğitim politikasına ayrılmış kısmında şu ifadeler yer verilmekteydi (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 1, B. 2, 11 Temmuz 1960: 2-8):

"Milli Eğitim davası, baş davalarımızdandır. Demokrasinin kökleşmesi, soysuzlaşmamasının teminatı, özlenen iktisâdi refahın tahakkuku, büyük kütlelerin, yeni yetişen nesillerin milli eğitimden en geniş ölçüde faydalanmasına bağlıdır. Milli Eğitim teşkilat ve programlarımızı, bugünkü istikrarsız halinden kurtarmak, en acele işlerimiz arasındadır. Maarifimizin muhtaç olduğu nizam içinde ve belli metotlarla çalışan medeni ve milli bir müessese haline getirmeye matuf olmak üzere, gerekli inceleme ve araştırmalara başlamak, gelecek iktidarlara bu istikamette hazırlıklar bırakmak, başlıca arzularımızdandır. Milli Eğitimi durgun halinden çıkarıp yapıcı ve başarılı bir vasfa ulaştırmak amacımızdır."

I. Cemal Gürsel Hükümeti programında izlenecek eğitim politikalarıyla ilgili çizilen çerçeve genel olarak yukarıdaki gibiydi. Ne var ki hükümet kurulduktan kırk gün sonra ilan edilen program, hükümetin kısa bir süre görevde kalacağı esas göz önünde bulundurulmuştu. Belirli hedeflerden yoksun görünen programda, sadece birkaç noktada devamlı bir hükümetin programında bulunacak bazı konulara

değnilmişti. MBK, hükümetin bu tutumunu olumlu karşılamadı ve hükümet programını hiçbir zaman onaylamadı. Bu durum MBK ile sivil hükümet arasında sağlıklı bir işbirliğinin kurulamadığının ve hükümetin MBK'nin yönlendirmesi ve etkisine açık halde hareket edebildiğinin de ilk işaretleriydi. Bundan sonraki süreçte yaşanan gelişmeler de bu durumu açıkça göstermekteydi (İpekçi ve Coşar, 256-257).² Dolayısıyla darbenin etkisiyle siyasette yaşanan bu istikrarsızlık, sık sık değişen kararlar haline dönüşerek eğitim politikalarına da yansımıştır.

Hükümet programını benimsemeyen MBK, darbeden aylar sonra kendi temel politikalarını ortaya koymak ve hükümetin çalışma programına esas teşkil etmek üzere program niteliğindeki bir direktifi hükümete ilettili. Söz konusu direktifle MBK, hükümet programından bağımsız olarak kendi temel politikalarını ortaya koymakta ve sivil hükümeti bu direktif doğrultusunda yönlendirmekteydi. MBK tarafından 11 Eylül 1960'ta sivil hükümete verilen ve oldukça ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış bu direktif, askerî rejim tarafından izlenecek temel politikaların hemen bütününe kapsamaktaydı. Söz konusu belgede, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yeniden yapılanmanın ve devlet mekanizmasının tümünden reforme edilmesinin hedeflendiği ifade edilmekteydi. Belirtilen hedeflere nasıl ulaşılabacağı ise çoğunlukla ilgili bakanlıklara bırakılmıştı (*Resmi Gazete*, 16 Eylül 1960, sayı: 10605).

Kurmay subaylarca askerî üslupla hazırlanmış talimat, "Milli Birlik Komitesi Direktifi" ve "Milli Birlik Komitesinin Memleket Meseleleri Hakkında Temel Görüşleri" olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. Milli Birlik Komitesi Direktifi başlıklı birinci bölümün ilk maddesi "Ana Fikir"di. Bu kısımda, askerî rejimin amaçları ifade edilmekteydi. Buna göre askerî rejimin amacı; Türkiye'yi ve toplumunu bir bütün olarak ele almak, Atatürk inkılâplarına dayanan tarafsız ve erdemli bir yönetim kurmak, günün kısa vadeli sorunlarını çözmek, uzun vadeli sorunların esaslarını tespit ederek imkân ve zaman nispetinde uygulamasına çalışmak ve ülke yönetimini hazırlıkları ile birlikte en geç 1961 yılı sonbaharında yeni sivil iktidara devretmekti. Askerî yönetimin amacı bu şekilde kısaca ifade edildikten sonra, tarım, iç politika, dış politika, ulaştırma, sağlık, savunma ve eğitim gibi hemen her alanda izlenecek politikaların temel esasları ayrıntılı bir şekilde ifade edilmekteydi (*Resmi Gazete*, 16 Eylül 1960, sayı: 10605).

Milli Birlik Komitesi Direktifi başlıklı ilk bölümde izlenecek eğitim politikaları "Milli Eğitim İşleri" başlığı altında ele alınmıştı. Burada eğitimin amacı; memleket ihtiyaçlarını çağdaş gelişmelere uygun olarak karşılamak ve öğrenciyi hayata hazırlamak olarak ifade edilmişti. Yine aynı yerde, halk eğitimi ve ilköğretim seferberliğinin birinci planda ele alınacağı ve bunun gerçekleştirilmesi için ordu, gençlik ve aydın vatandaşların her türlü yardım ve desteğinden faydalanılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca söz konusu direktifte, mesleki ve teknik okulların milli kalkınmanın ihtiyacına cevap verecek şekilde düzenleneceği, üniversite ve yüksekokullarla ilgili gerekli sosyal ve ekonomik tedbirlerin hızla alınacağı, öğretmenlerin toplumdaki mevkilerine uygun bir statüye sahip kılınmalarının sağlanacağı da ifade edilmiştir (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 1, B. 9, 10 Eylül 1960: 2-5).

² Hükümet, MBK'nin çıkardığı birçok kanundan ve aldığı çeşitli kararlardan sonradan basın aracılığıyla haberdar olabilmekteydi.

“Milli Birlik Komitesinin Memleket Meseleleri Hakkında Temel Görüşleri” başlıklı ikinci bölümde ise Milli Birlik Komitesi Direktifi başlıklı ilk bölümde yer alan konuların ayrıntılı bir şekli mevcuttu. Bu bölümde de milli eğitimin amacı, ülke ihtiyaçlarını çağdaş gelişmelere uygun olarak karşılamak ve öğrenciyi hayata hazırlamak şeklinde tekrar edilir. Bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yol ise şöyle ifade edilmekteydi (*Resmi Gazete*, 16 Eylül 1960, sayı: 10605):

1- Halk eğitimi ve ilköğretim seferberliğiyle ilgili etkili çalışmalar süratle başlamalıdır.

2- Milli eğitim sisteminin her kademesi yetiştirilmiş personelle takviye edilmelidir.

3- Üniversite ve yüksekokul mezunlarının millî eğitim seferberliğinde görevlendirilmesi sağlanmalıdır.

4- Ordunun yıllık ihtiyaç fazlası olup kaynakta bekleyen yedek subay adayları askerlik hizmetinden sayılmak üzere milli eğitim seferberliğinde kullanılmalıdır.

5- Diğer bütün aydınları belirli bir süre içerisinde, millî eğitim dâvasının kutsal hizmetine ortak edici esaslar tespit edilmeli ve hayata geçirilmelidir.

6- Üniversitelerin çağdaş birer kurum haline getirilmesi için her türlü önleme başvurulmalıdır.

7- Üniversite şehirlerinde gelecek yılların ihtiyacı da dikkate alınarak yeterli öğrenci siteleri tesis ve inşa edilmeli ve öğrencilerin zorunlu ihtiyaçları karşılanmalıdır.

8- İlkokul ihtiyacının mevcut bütün imkânlar kullanılarak sağlanmasına çalışılmalıdır.

9- Milli eğitim seferberliğinde ordu ile milli eğitim kurumlarının yakın ve etkili iş birliği sağlanmalı ve bunun için gerekli teşkilât kurulmalıdır.

10- Zorunlu eğitim üzerinde önemle durulmalı ve bu konunun gerçekleşmesi için devletin yardımı önemli derecede sağlanmalıdır.

MBK'nin din konusundaki görüşleri ise dinî konuların ve kurumların aydın ve bağımsız din adamlarının yönetiminde vicdan özgürlüğüne uygun olarak yürütülmesinin sağlanması, yeterli din adamının yetiştirilmesi için mevcut eğitim kurumlarının geliştirilmesi ve dinin siyasete alet edilmesinin kesin olarak önlenmesi gerektiği şeklindeydi. (*Resmi Gazete*, 16 Eylül 1960, sayı: 10605).

Böylece MBK, bu direktifiyle diğer birçok alanda olduğu gibi eğitim alanıyla ilgili yürütülecek politikaları da hükümet programında ilan edilenden bağımsız olarak çerçevesini çizmekteydi. Daha sonraki süreçte ise MBK söz konusu direktif doğrultusunda bir dizi yasal düzenleme yapacaktır.

1960'TA EĞİTİM SİSTEMİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE 27 MAYIS REJİMİNİN “MİLLİ EĞİTİM SEFERBERLİĞİ”

Darbeyi hazırlamış ve gerçekleştirmiş olan askerî cunta, toplumun çektiği sıkıntıları büyük ölçüde cehalete atfediyordu ve toplumun yeni baştan gelişmesini eğitimden bekliyordu. Darbeyi izleyen aylarda Komite üyeleriyle yapılan röportajlarda

“sizce bu günkü Türkiye’nin en büyük meselesi nedir?” sorusu sorulduğunda, Komite üyelerinin hemen hepsi eğitimsizlik olduğuna işaret etmişlerdir. MBK üyelerine göre, milli eğitim davası bir bakanlık davası değil, artık devlet sorumluluğunu aşan bir var olma, bir yaşama davasıydı. Eğitim ve kültür davası halledilmediği sürece diğer bütün çabalar sonuçsuz kalacaktı (*Cumhuriyet*, 15 Temmuz-23 Ağustos 1960)³. Bu nedenle askeri yönetim, ülkedeki eğitim meselesini çözmeyi öncelikli hedefleri arasında görmekteydi. Ancak askerlerin ülkenin mevcut koşullarını göz önünde bulundurmadan sergilediği bu idealist yaklaşımın önündeki en büyük engel ise temel eğitimden yükseköğretime kadar, yıllardan beri bir türlü çözülemeyen sorunlardı. 1960’a gelindiğinde ülkedeki eğitim sisteminin hem mevcut durumu hem de genel nüfusun eğitim seviyesi gelişmeye muhtaçtı. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri, zaman zaman şiddetlenen devamlı bir milli eğitim faaliyetine rağmen halkın okuma yazma sorunu dahi çözülememişti. Ekim 1960’taki genel nüfus sayımına göre 27 milyon 766 bin olan nüfusun 16 milyonu halen okuma yazma bilmiyordu (*Milliyet*, 30 Ekim 1960). Yine 1960’ın istatistiklerine göre, 3 milyon 519 bin 144 çocuktan ancak 2 milyon 547 bin 927’si okuyabilmekteydi. Geriye kalan 1 milyona yakın çocuk ise okul ve öğretmen yokluğu nedeniyle okutulamıyordu (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan Hükümet Çalışmaları Özetleri, 1961: 93-94). İlköğretim kademesindeki bu sorunun asgari düzeyde çözülebilmesi için 17 binden fazla okul binasına, 19 bini aşkın öğretmene ihtiyaç duyulmaktaydı (Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, 1960:40). Aynı şekilde ortaöğretim ve yükseköğretim kademeleri de ciddi sorunlarla karşı karşıyaydı (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında..., 99)

Ülkedeki eğitim sisteminin ve toplumun eğitim seviyesinin bu manzarası karşısında ise askerî rejim iki yönlü hareket ediyordu. Birincisi on yıllardır bir türlü çözülemeyen eğitim hayatının sorunlarının tamamını DP iktidarına mal etmek suretiyle propaganda malzemesi yapmak. İkincisi ise geçici de olsa bu sorunlara bazı çözümler üretmeye çalışmak. Darbeyi takip eden aylarda Gürsel Hükümeti’nin eğitim konusunda bazı çalışmalar başlattığı görülmektedir. Bu çalışmalar konusunda ağustos 1960’ta bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz, “Milli Birlik Hükümeti”nin eğitim davasını istikrarsızlıktan kurtarmak ve yetişmekte olan genç nesillerin eğitimini düzenli bir milli eğitim programına bağlamak kararında olduğunu, eğitim işlerini hiçbir zaman siyasete alet edilmeyecek sağlam temellere dayandırmak gerektiğini ve Bakanlığın, ülkenin gerçek ihtiyaçlarına cevap verecek uzun süreli milli eğitim programını tespit etmek için çalıştığını belirtmekteydi (*Milliyet*, 1 Ağustos 1960). Aslında bu süreçte askerî yönetimin eğitim politikalarına kaynaklık eden ve yön veren en önemli doküman “Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu”ydü. Söz konusu rapor, 1958-1959 yıllarında Ford Vakfı (Ford Foundation) ve MEB iş birliğinde eğitimin çeşitli kademelerindeki tecrübeli ve yetkili kimselerden oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmıştı. Söz konusu raporda, Türkiye’de eğitimin mevcut durumu, ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel durumu ile ilgili olarak eğitim ilkeleri açıklanmaya çalışılmış, okulöncesi ve ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve teknik öğretim, yükseköğretim hakkında tespit ve tavsiyeler kaydedilmiştir. Ayrıca raporda öğretmen yetiştirme, meslek örgütleri, yabancı dil öğretimi, burslar, ölçme ve değerlendirme sorunları incelenmiş, Türk toplumunda kadının durumu ve bununla ilgili öğretim ve eğitim üzerinde de durulmuştur. Özetle söz

³ “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri” başlıklı yazı dizisi

konusu raporda Türkiye'nin eğitim sorunları bir bütün halinde ele alınmaya çalışılmış ve eğitim sisteminin ıslahı konusunda uygulamaya yönelik çözüm önerileri de sunulmuştu (Türkiye Eğitim Milli Komisyonu...). Fakat raporun DP döneminde hazırlanmış olması, DP'yi her alanda karşı propaganda bombardımanına tutan askerî yönetimin hoşuna gitmeyen bir durumdu. Bu nedenle öncelikle, askerî yönetim, DP'nin 1956'dan beri eğitimin sorunlarını ele alan diğer raporları kamuoyundan gizlediği gibi Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporunu da gizlediğini ileri sürerek propaganda konusu yaptı. Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz konuyla ilgili açıklamasında, "gerçekleri gün ışığına sermekten ve bunları milletin önünde tartışmaktan daima kaçınan zihniyetin" (*Milliyet*, 1 Ağustos 1960) söz konusu raporu uygulamak bir yana 27 Mayıs'a kadar basından ve halktan gizlediğini ileri sürdü ve raporun yeniden bastırıldığını ve görüş alınmak üzere ilgililere dağıtıldığını ifade etti (*Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1960).

Eylül 1960'ta ise hükümet hem bir durum tespiti yapmak hem de eğitim sisteminin planlanmasına hazırlık yapmak üzere bir Eğitim Danışma Komisyonu oluşturmaya karar verdi. Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz, Komisyonun amacını özetle, "Milli Eğitim planının hazırlanması için gereken şartları, tedbirleri düşünmek ve konunun fikri, idari esaslarını tespit etmek" şeklinde açıkladı (*Milliyet*, 6 Eylül 1960). Komisyon, Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve siyasal yapısına uygun bir eğitim planının ilkelerini tespit etmek amacıyla çalışmalarını yürütecek (*Cumhuriyet*, 13 Eylül 1960) ve yeni eğitim sisteminin oluşturulmasında bu komisyonun tavsiyeleri göz önünde bulundurularak çalışmalara başlanacaktı. Prof. Dr. Ratıp Berker başkanlığında oluşturulan Komisyon, çeşitli üniversitelerdeki akademisyenlerden, bürokratlardan, gazetecilerden oluşuyordu (*Cumhuriyet*, 6 Eylül 1960).⁴ Komisyon ilk toplantısını 5 Eylül 1960'ta gerçekleştirdi ve bu toplantıya MBK üyelerinden Alparslan Türkeş, Sami Küçük, Mustafa Kaplan, Suphi Gürsoytrak da katıldılar ve toplantıda Türkeş, Cemal Gürsel'in mesajını okudu. Gürsel gönderdiği mesajda, Komisyondan milli eğitim seferberliğinin ele alınması için gerekli esasların tespit edilmesini, öğretmenlerin toplum içerisindeki değerlerinin yeniden tespitini, kaliteli öğrenci yetiştirilmesi ve öğrencilerin üniversitelerden ziyade özellikle teknik alanlara yönlendirilerek teknisyen yetiştirilmesi konusunda gerekli esasların tespitini istemekteydi (*Milliyet*, 6 Eylül 1960; *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1960).

Eğitim Danışma Komisyonu, daha önce bahsedilen Eğitim Milli Komisyonu Raporundan da genişçe faydalanarak kısa sürede çalışmalarını tamamladı ve Komisyon Başkanı Ratıp Berker konuyla ilgili basın toplantısında yapılan çalışmaların sonuçlarıyla ilgili bilgi verdi. Berker, cehaletin yok edilmesi ve yetişkinler eğitiminin sağlanabilmesi için Türkiye'de bir "Eğitim Seferberliği" açılmasının zorunlu olduğunu ifade ettikten sonra bu konuda şu önlemlerin alınmasını önerdi (*Milliyet*, 25 Eylül 1960; *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1960):

⁴ Komisyon şu kişilerden oluşmaktaydı: Başkan Ord. Prof. Dr. Ratıp Berker (İTÜ Makine Fakültesi Dekanı), Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu (ODTÜ Rektörü), Prof. Dr. Fahir İz (Eğitim Milli Komisyonu Başkanı), Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal (AÜ. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi), Nuri Kodamanoğlu (MEB Müsteşarı), Orhan Mersinli (Eski Karayolları Genel Müdürü), Emil Galip Sandaler (Gazeteci), Reşat Tardu (Eski Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı), Dr. Cavit Orhan Tütengil (İÜ. İktisat Fakültesi), Ekrem Yiğit (Eğitim Milli Komisyonu üyesi), Hasan Ali Yücel (Eski Milli Eğitim Bakanı).

- 1- Yurdun her yerinde gündüz-gece ve tatil günleri faaliyet gösterecek “Millet Okulları” açılmalı ve Ordudaki temel eğitimle bu girişim desteklenmelidir.
- 2- Her okuma yazma bilen bir kişi, bilmeyen bir kişiye öğretmelidir.
- 3- Cehaletin yok edilmesi için her aydına görev verilmeli ve gençler bu konuda mecburi hizmete çağrılmalıdır.
- 4- Gezici kadın kurslarından ve aydın Türk kadınlarından faydalanılmalıdır.
- 5- Köylerdeki camiler okul binası olarak kullanılmalıdır.
- 6- UNESCO Milli Komisyonu ile Milli Eğitim Bakanlığının ortak kurdukları Temel Eğitim Merkezleri ülke ölçüsünde geliştirilmelidir.

I. Gürsel Hükümeti'nin programı, MBK'nin hükümete verdiği direktif ve Eğitim Danışma Komisyonunun çalışmaları sonucunda askerî rejimin eğitim politikaları belirginleşmeye başladı. Buna göre 27 Mayıs rejiminin eğitim reformunun ağırlık noktasını ilköğretim ve halk eğitimi teşkil etmekteydi (*Cumhuriyet*, 30 Eylül 1960). MBK'ye göre, “vatan, millet, kanun, vatandaşlık hakları ve vazifelerinden, bugünkü insanlığın gidişinden habersiz bir kütleden, kötü niyetli idareler kendi maksatları için kolaylıkla faydalanabilirdi” (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan..., 93). Bu nedenle gerek ilköğretim gerekse halk eğitimi yolu ile vatandaşa en azından temel eğitim verilmeliydi. Bu amaçla askerî rejim “Milli Eğitim Seferberliği” olarak adlandırdığı program kapsamında birçok yasal düzenleme ve uygulama gerçekleştirmeye çalıştı. Yedek subayların askerlik hizmetlerini köy okullarında öğretmen olarak yapabilmelerini sağlamak için yasal düzenleme yapıldı (*Resmi Gazete*, 15 Ekim 1960, sayı:10630). Ordudan tasfiye edilmiş subaylara öğretmenlik hakkı tanıyan bir yasa çıkarıldı (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan..., 97-100). 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununu çıkarıldı (*Resmi Gazete*, 12 Ocak 1961, sayı: 10705). DP döneminde öğretmen ile MEB arasındaki güvenin sarsıldığı ileri sürüldü ve “siyasi tesirlerden uzak” yeni bir çalışma sistemi kurulması gerekçesiyle Bakanlık teşkilatı yeniden ele alındı ve Bakanlık teşkilâtında değişiklikler yapıldı. Bakanlıkta görevli üst düzey yönetici ve bürokratlar değiştirildi. MEB bünyesinde Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü oluşturuldu. Bu teşkilat, okuma-yazma, mesleki ve teknik bilgi ve güzel sanatlar alanında çeşitli okul ve kurslar açacak, halkın eğitim seviyesini yükseltmek için faaliyet gösterecekti (*Cumhuriyet*, 28 Kasım 1960).

Bunların dışında, askeri cunta eğitim ve kültür hayatını belirli bir politikaya göre dizayn etmek için bazı uygulamalar da gerçekleştirdi ve yeni kurumlar oluşturmaya çalıştı. Örneğin ders kitapları, özellikle tarih, yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji gibi derslerin konu ve üniteleri yeniden ele alındı ve 27 Mayıs ile ilgili konular ders kitaplarına dahil edildi. Görünürdeki amacı “kültür savaşı” başlatmak olan Türk Kültür Dernekleri kuruldu (*Milliyet*, 18 Ağustos 1960). Halk eğitimi faaliyetlerinde MEB'e yardımcı olması için kurulan bu dernekten Halkevlerinin yürüttüğü misyonu yerine getirmesi beklenmekteydi (Nadi, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1960: 13). Fakat 14 MBK üyesinin tasfiye edilmesinden hemen sonra İçişleri Bakanlığının talimatıyla Kültür Derneklerinin şubelerine ve genel merkezine vali ve kaymakamlar tarafından el konulması, bu derneğin farklı amaçlarla kurulduğunu akla getirdi (*Milliyet*, 15 Kasım 1960). Askerî cuntanın eğitim ve kültür hayatına yönelik en tartışmalı ve çarpıcı girişimi ise Türkiye

Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı kanun tasarısıydı. Tasarı, Türkiye'nin sosyal ve kültürel kalkınmasının siyasetten uzak bir şekilde gerçekleştirilmesi iddiasıyla hazırlanmıştı. Tasarıya göre, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın ve Yayın, Vakıflar ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlükleri gibi sosyal ve kültürel meseleleri yürüten kurumların bu teşkilata bağlanması öngörülüyordu (İpekçi ve Coşar, 2012: 371; *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1960) Yürütmeden bağımsız, neredeyse mevcut devlet düzenine paralel, siyaset dışı ve özerk bir kurum olarak düşünülen Ülkü ve Kültür Birliği yasa tasarısı bir nevi MBK'nin tamamı olmasa bile Komite üyelerinin bir kısmının uzun süre iktidarda kalma arzusunun ve toplumsal hedeflerini yansıtmaktaydı (İpekçi ve Coşar, 370-371; Altuğ, 1976: 129). Bir tür toplumsal mühendisliği hedefleyen Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı yasa tasarısı, son anda engellenmiş olsa da askerî bir darbenin ülkeyi ne gibi risklerle karşı karşıya bırakabileceğinin açık bir örneğiydi.

Köy Okullarında Yedek Subay Öğretmen Uygulaması

1960'taki mevcut eğitim sisteminin en önemli sorunlarından biri öğretmen açığıydı. Askerî rejim, bu soruna geçici olarak çözüm bulmak için bazı önlemler aldı. Öğretmen ihtiyacı karşılanıncaya kadar, özellikle orta ve teknik öğretimde okul açılmasının durdurulması kararı alındı. Daha fazla öğretmen yetiştirmek için çeşitli yatılı öğretmen okullarının kontenjanları artırıldı. İlk Öğretmen Okullarına 550, Eğitim Enstitülerine 354, Yüksek Öğretmen Okuluna 228, Yüksek İslâm Enstitüsüne 105, Kız Teknik Öğretmen Okuluna 110 ve Erkek Teknik Öğretmen Okuluna ise 600 ek kontenjan sağlandı (27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan..., 93-100). Bu önlemlerin yanı sıra MBK, öğretmen açığını hızlı bir şekilde kapatabilmek için meslekten olmayan kişilerin de öğretmenlik yapabilmelerini sağlayan düzenlemeler de yaptı. Belki de bu düzenlemelerin en etkili olanı, yedek subayların askerlik hizmetlerini köy okullarında öğretmen olarak yapabilmelerini sağlayan düzenlemeydi. MBK, 1076 sayılı Yedek Subay ve Yedek Askerî Memurlar Kanununun 3. maddesinde değişiklik yaparak lise ve dengi okul mezunlarının yedek subaylık hakkını kaldırdı (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C.2, B:21, 11. 10. 1960: 3-14). 3. maddede yapılan değişiklik üzerine, sadece fakülte ve yüksekokul mezunları yedek subaylığa kaynaklık edeceklerdi. Söz konusu kanuna eklenen geçici 2. madde ise yürürlükten kaldırılan hükümler gereğince yedek subay olmak hakkını kazanmış lise ve dengi okul mezunlarının "Millî Eğitim Seferberliğinde kullanılmak üzere öğretmen olarak Millî Eğitim Bakanlığı emrine" verilmesini öngörüyordu. Yasaya göre, lise mezunu yedek subay adayları iki senelik askerlik hizmetlerini öğretmen olarak tamamlayacaklardı (*Resmi Gazete*, 15 Ekim 1960, sayı: 10630). Bu düzenlemenin yapıldığı tarihte kaynakta bekleyen 17 bin yedek subay adayı vardı. Ancak bu kişilerin köylere yedek subay öğretmen olarak gönderilmesi konusunda hiçbir hazırlık yapılmadığından MBK'nin önünde önemli güçlükler vardı. Örneğin yedek subay öğretmen olarak görev alacakların mesleki formasyonu yoktu. Bilgi ve ahlak bakımından bu kişilerin öğretmenliğe yeterli olup olmadığı ile ilgili herhangi bir uygulama yapılmamıştı. Bu kişilere herhangi bir askerî eğitim verilmeden yedek subay statüsü veriliyordu ve bunlar asker olduğundan üniforma giyip giymeyecekleri de tartışma konusuydu. MBK, gerek zamanın darlığından gerekse ekonomik koşulların zorlamasıyla uzayıp giden tüm bu sorunları görmezden gelmek zorunda kaldı. Komite üyeleri olaya daha çok duygusal açıdan ve askerî bir bakış açısı ile yaklaşmayı tercih ettiler. Komite üyesi Mehmet

Özgüneş: “Nasıl ki, vatanın bir yeri, bir tarafı bir hücumu uğrarsa nasıl nereden bulup o tarafa kuvvet gönderiyorsak aynen cehalet içinde bu böyle olmaz mı? Nasıl cepheye sükûnet zamanında bunları geriye çekip gereken eğitimi gösteriyorsak bunlara da yazın bunu yaparız.” diyordu. Şefik Soyuyüce, “bunların öğretmen olarak vazife görmeleri, günün şartları içinde lüzumludur. 5 - 10 gün yahut bir ay eğitim yaptırmak için bir araya getirilmeleri masraflı, külfetli bir iştir. Bu uygun değildir” diyordu (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C.2, B:20, 10. 10. 1960: 3-14).

Bu düzenlemeyle öngörülen programa göre, yedek subay öğretmenlerin çoğu doğu bölgesinde ve köy okullarında görev yapacaklardı. Bu kişiler 1960-1961 eğitim ve öğretim yılına, herhangi bir mesleki eğitim almadan başlayacaklardı. Mümkün olduğu kadar bunlar bir öğretmenin yanına verilmeye çalışılacaktı. Müfettişler sık sık bu kişilerin görevli oldukları okulları denetleyecekti. Aynı zamanda bu kişiler ordu tarafından da denetlenecekti. Yedek subay öğretmenler Milli Eğitim Bakanlığı emrinde olacak ve öğretmenlik görevlerini yerine getirdikleri süre zarfında askerî talimatlara ve Askerî Ceza Kanununa tabi olacaklardı. 1960-1961 eğitim ve öğretim dönemi bittikten sonra, bu kişiler, yaz döneminde bir taraftan askerî eğitim yaparken diğer taraftan da mesleki formasyon eğitim alacaklardı (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C.2, B:20, 10. 10. 1960: 3-20). Fiilen iki ders yılı ve 6 aylık askerî eğitimini tamamlayanlar teğmen olarak terhis edilecekti (*Resmi Gazete*, 15 Ekim 1960, sayı: 10630).

Milli Eğitim Bakanlığı, yedek subay öğretmen uygulaması kapsamında olan öğretmenlerin askerî üniforma giymeleri durumunda daha etkili olabileceklerini Komiteye önerdi. Bakanlığa göre, köy ağalarının yerini tutan ocak ve bucak başkanlarının zorlamasıyla öğretmenler çok şey kaybetmişti ve öğretmenin prestijinin yeniden sağlanması konusunda üniformanın halk üzerindeki etkisinden istifade edilmesi gerekiyordu. Ancak MBK, üniformayı giymeyi bilmeyen kimselerin ortaya çıkararak askerlik şerefini düşürmesi olasılığını ileri sürerek Bakanlığın teklifini kabul etmedi (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C.2, B:20, 10. 10. 1960: 3-20).

Yedek Subay Öğretmen programı 2 Kasım 1960'tan itibaren uygulamaya konuldu (*Milliyet*, 3 Kasım 1960; *Cumhuriyet*, 08 Kasım 1960). Lise ve dengi okul mezunu yedek subay öğretmenlerin görev yerleri kura ile belirlendi (*Cumhuriyet*, 26 Ekim 1960). Bu uygulama ile 1960-61 döneminde durumları uygun olan 12 bin yedek subay adayı, Türkiye'nin dört bir yanına köylere ilköğretim öğretmeni olarak gönderildiler (*Milliyet*, 3 Kasım 1960; *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1961). Milli Eğitim Bakanı Ahmet Tahtakılıç'a göre, yedek subay öğretmen uygulamasıyla şehirdeki okullar ile köy okulları artık bağdaşacak, “...münevver insanların nuru” köye ulaşacaktı (Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, B: 17, 13. 02. 1961: 218). Ancak üniformaların sağlayacağı prestij yerine birdenbire köy hayatının zor koşullarıyla karşı karşıya kalan yedek subay öğretmenlerin mesleklerini bilinçli ve ehliyetli yapmalarını beklemek fazla iyimserlik olurdu. Kısa bir süre sonra herhangi bir hazırlık yapılmadan hayata geçirilen yedek subay öğretmen programının uygulama aşamasında istenilen sonuçları vermeyeceği, giderek artan itirazlardan, şikâyetlerden, ek ücret, üniforma ve silah talep edilmesinden anlaşıldı (*Milliyet*, 3 Kasım 1960; *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1960). Örneğin Denizli'ye atanan 320 yedek subay öğretmen; “tayin bedeli, emireri tazminatı ve aile yol harcırahından istifade” etmek için MBK'ye başvuruyordu (*Milliyet*, 11 Kasım 1960). Bu uygulama toplumun çeşitli kesimlerinden de tepki topluyordu. Bazı eşraf takımı bu

uygulamanın aleyhinde hareket ediyordu. Bu yüzden yedek subay öğretmenler gittikleri yerlerde bazen yerel eşrafla bazen de bir takım gerici hocalarla mücadele etmek zorunda kalıyorlardı. Aydınlar ise, binlerce genci konforundan eden böylesi bir uygulamanın aleyhinde bulunan eşraf takımını kınamaktaydılar. Fakat bir yandan da bu iyi niyetli teşebbüsün aleyhindeydiler. Aydınlar göre, yedek subay öğretmen uygulaması en nihayetinde geçici bir önlemdi ve eğitim sorununa kalıcı çözümler bulmanın yolu ancak Milli Eğitim Bakanlığına yeterli imkân ve koşulları sağlamakla bulunabilirdi (1960 Türk İhtilali, 1967: 233-234).

Köy okullarında yedek subay öğretmenlik programı, MBK'nin eğitim konusunda yaptığı en kalıcı ve en derin etkiyi uyandırabilecek uygulamasıydı. Birkaç yıl köy öğretmenliği kurumu büyük bir ihtiyaca cevap verdi. Ancak bu uygulama ile de istenilen sonuçlar tam olarak elde edilemedi. Uygulanan yedek subay öğretmen programı sosyal, kültürel ve ekonomik hayata paralel olarak ve aynı zamanda halk kütlesini de içine alacak şekilde organize edilmemişti. Yetersiz okul binaları, eğitim araç ve gereçlerinin eksikliği, diğer altyapı sorunları programın önünü tıkayan başka bir sebepti. Aynı zamanda yedek subaylara herhangi bir mesleki eğitim vermeden çabuk, ucuz öğretmen sağlama yöntemi de hem programı başarısız kılmış hem de eğitim ve öğretmenlik mesleği açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Diğer taraftan lise ve dengi okullardan yedek subaylık hakkının kaldırılmasıyla birlikte yükseköğretime olan talep de giderek artmıştır. Bu konuda herhangi bir önlem alınmadığından 1963'ten itibaren bu durum kendisini yükseköğretimde göstermeye başlamıştır.

Yedek subay öğretmen uygulamasının olumlu bir sonucu ise kentli aydınların veya o günkü terminolojiyle söylenecek olursa “münevverlerin” köy ve kırsaldaki hayat şartlarıyla tanışmasına yardımcı olmasıdır (Kemal, “İstanbul Çocuğunun Gözüyle Anadolu Köyleri”, yazı dizisi, *Cumhuriyet*, 15, 16, 18, 21, 23, 24, 27 Şubat 1961: 1, 5). Köyleri ve ülkeyi az tanıyan, büyük kentlerde yetişmiş gençler, köy öğretmenlikleri sırasında karşılaştıkları Anadolu gerçeklerini yıllarca anlattılar (Karavelioğlu, 2007: 81). Sonraki yıllarda ülke sorunlarına daha da artacak olan ilginin temelinde bu gerçeklerin oluşturduğu bilincin de yer aldığı söylenebilir.

Emekli Subayların Öğretmen Olarak Atanması

Meslek dışından öğretmen sağlama konusunda MBK'nin yaptığı bir diğer düzenleme ise ordudan emekli edilerek tasfiye edilmiş subaylara öğretmenlik hakkı tanınmasıdır. MBK, ordu komuta kademesinin gençleştirilmesi, rütbe enflasyonunun önlenmesi, kadro fazlalığının giderilmesi ve orduda piramidin yeniden kurulması gibi çeşitli gerekçelerle 235'i general ve amiral olmak üzere beş bine yakın subayı ordudan tasfiye etti (İpekçi ve Coşar, 2012: 265-266). MBK'ye göre, Silahlı Kuvvetlerde yapılan bu tasfiye, devlet teşkilatında düşünülen modernizasyon zincirinin birinci halkasıydı ((Seyhan, 1966: 100) Fakat ordudan tasfiye edilen subaylar ise görevlerine dönmek istiyordu ve bu amaçla Emekli Subaylar Derneğini kurarak güçlü bir baskı gurubuna dönüştüler. MBK, tasfiye edilen subayların tepkilerini azaltmak için bu subayları devletin çeşitli kurumlarında istihdam etmek üzere birçok özel kanun çıkardı. Askerî rejimin bu uygulamasının görünürdeki gerekçesini Milli Savunma Bakanı Fahri Özdilek radyoda şöyle açıklıyordu (*Milliyet*, 12 Ağustos 1960):

“Türkiye’nin kurtarılması ve Türk devletinin yeni bir hamle yapması için partizan, liyakatsiz tembel ve ahlaksız ellerde kalmış olan devlet idaresini ve diğer amme müesseselerini ordudan ayrılmış olan ve bütün hayatları boyunca namus ve şeref imtihanı vermiş bulunan emekli generallerimiz ve subaylarımızla takviye etmek kararındayız. Bu suretle devlet teşkilatına ve amme müesseselerine yeni bir ruh yeni bir iman gelecek, milli birlik hareketinin gayeleri kısa zamanda başarılacaktır. Bu hareket asla diğer meslek erbabının aleyhine olmayacaktır.”

Komite üyesi Sezai O’kan’a göre, emekli subaylara daha çok Sivil Savunma Teşkilatı ve milli eğitim alanlarında ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu nedenle 28 Ekim’de “Savunma sekreterlikleri kurulmasına dair Kanun” çıkarılmış (*Resmi Gazete*, 28 Ekim 1960, sayı: 10641) ve bu kanunla Sivil Savunma Teşkilatına 27 Kasım 1960’a kadar 1532 emekli subay yüksek dereceyle işe yerleştirilmişti. Milli Eğitim Bakanlığı kadrolarına ise söz konusu tarihe kadar 65 albay, 80 yarbay ve 110 binbaşı atanmıştı (*Milliyet*, 27 Kasım 1960). Komite üyesi Sezai O’kan’ın açıklamasına göre, MEB’e 350 albay, 350 yarbay, 250 kıdemli yüzbaşı, 200 de binbaşı olmak üzere toplam 1150 emekli subay teklif edilmiş ancak bu subaylar yüksek dereceden emekli olduğundan ve yeterli kadro bulunmadığından, MEB bünyesinde bunlardan ancak 250’si istihdam edilebilmişti (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 2, B: 31, 03. 11. 1960: 20). Geriye kalanların istihdamını sağlayabilmek için MBK, bu kez emekli subayları öğretmen olarak atamak üzere girişimde bulundu. Ancak bu kişilerin atamasının yapılabilmesi için yasal bir düzenlemeye ihtiyaç vardı. Bunun üzerine MBK, görünürdeki amacı “irfan ordusunda” daha fazla emekli subayı istihdam ederek eğitim seferberliğine katkı sağlamak olan “42 sayılı kanun gereğince emekliye ayrılan subaylardan isteklilerin öğretmenliğe alınması hakkında Kanun”u hazırladı (*Resmi Gazete*, 14 Kasım 1960, sayı: 10654). Söz konusu kanunun gerekçesinde, ortaöğretime olan talebin hızla arttığı ve bu artışın gerektirdiği öğretmen ihtiyacının karşılanamadığı, öğretmen ihtiyacının giderilmesi konusunda gerekli tedbirlerin alındığı ve ancak bunun uzun süreli bir iş olduğu; bu nedenle geçici ve acil önlemlere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmekteydi. Diğer taraftan söz konusu emekli subayların “mesleki icabı esasen yetiştirici durumunda olduklarından ve uzun müddet kendi meslek bünyesinde kâfi derecede tecrübe sahibi bulduklarından” öğretmenlik için ayrıca bir staja tâbi tutmaya gerek olmadığı vurgulanıyordu (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 3, B: 34, 09. 11. 1960). Ayrıca gerekçede, eğitim seferberliğinin gerçekleştirilmesinde emekli subayların oynayacakları büyük rol dikkate alınarak, öğretmen olacak emekli subaylardan yaş sınırı da aranmayacağı ifade ediliyordu (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 2, B: 31, 03. 11. 1960: 128).

Komite üyesi Sezai O’kan tarafından hazırlanan kanun teklifi 3 Kasım’da MBK Genel Kurulunda görüşülmeye başlandı. Söz konusu düzenleme, ordudan tasfiye edilen subayların emekli oldukları dereceyle MEB kadrolarına yeniden atanmasını öngörüyordu. Çünkü istihdam edilmesi düşünülenlerin çoğu albay, binbaşı ve yüzbaşı rütbesindeydi. Bu da 20-30 yıl hizmet etmiş öğretmenlerle yeni atanacak emekli subayların aynı haklara sahip olması demektir. Bazı MBK üyeleri, görüşmeler esnasında bu uygulamanın öğretmenlik mesleğini maddi ve manevi bakımdan ihmale uğratacağını ve mesleğe karşı ilgiyi azaltacağını ifade etti. Sami Küçük, emekli subayların Ankara, İzmir, İstanbul gibi büyük kentlere yüksek dereceyle öğretmen olarak atanmaları

durumunda, sayıları on üç bini bulan ortaöğretim öğretmenleri arasında ve aynı zamanda yıllardır terfi bekleyen öğretmenler arasında bir reaksiyona neden olacağını, öğretmenliğin cazip bir meslek olarak sürdürülmesinin zorlaşacağını ifade etti. Gerçekten de MBK Sosyal İşler Komisyonunun konuyla ilgili raporuna göre, kasım 1960'a kadar öğretmenlik isteği ile başvuran emekli subaylardan 1022'si Ankara, İstanbul, İzmir gibi merkezlerde ve 200 kadarı da bu merkezler dışında görev almak için başvuruda bulunmuşlardı. Meslekte 20 - 30 yıl hizmet ettikten sonra çocuklarının öğrenimi, eş durumu, kendilerinin veya eşlerinin hastalıkları gibi ciddi mazeretlerle Ankara, İstanbul, İzmir gibi merkezlere nakil ve tayinlerini isteyen öğretmenler yıllardan beri sıralarının gelmesini ve bu yerlere tayinlerini beklemekteydiler. Bu nedenle öğretmenlik mesleğine yeni girecek emekli subayların, bu merkezlere tayinleri, öğretmenler arasında ciddi hoşnutsuzluk yaratacaktı (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 2, B: 31, 03. 11. 1960: 128).

MBK üyesi Osman Köksal, emekli subaylar arasında Harp Okulu mezunlarının yanı sıra lise mezunu kişilerin de bulunduğunu ve bu kişilerin ortaöğretime öğretmen olarak atanmasının öğretmenler arasında hoşnutsuzluk yaratacağını ileri sürdü. Emekli subayların öğretmen olarak atanmadan önce mesleki bir kurstan geçirilmeleri ve staj yapmaları gerekliliği de bazı MBK üyeleri tarafından dile getirildi. Kanun teklifini hazırlayan Sezai O'kan ise askerî bir disiplinle er eğitmiş kişilerin öğretmen olmak için mesleki formasyona ihtiyaç duymayacaklarını ileri sürdü (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 2, B: 31, 03. 11. 1960: 20):

“Bir arkadaşımız ben tarih öğretmenliği yaparım diyecek, bir diğeri ben fizik, matematik öğretmenliği yaparım diye müracaat edecek. Belki orta mektebin birkaç sınıfında tarih öğretmenliğini yapmak kolaydır...Ama matematik öğretmenliği yaparım demek oldukça büyük bir cesarettir. Bir muhabere, bir topçu subayı bir defada kendisinde bu kudreti bulup müracaat edince, bunu artık bir kurstan geçirmeye lüzum görmeden vazife tevcih edebiliriz.”

MBK, kanun teklifini tüm yönleriyle ele aldı ve görüşmeler esnasında bu düzenlemenin eğitim sistemi açısından ortaya çıkarabileceği bazı olumsuzluklar, özellikle öğretmenler üzerindeki psikolojik etkisi de dile getirildi. Fakat MBK'nin asıl amacı, tasfiye edilen subayların tepkilerini azaltmak olduğundan, Komite eğitim alanında çıkabilecek sorunları göz ardı etti. MBK söz konusu tasarımı 9 Kasım'da kabul etti ve kanunlaştırdı. Bu yeni düzenlemeye göre, emekliye ayrılan Harp Okulu mezunu veya yükseköğretim görmüş subaylardan istekliler MEB'e bağlı orta dereceli okullara öğretmen olarak veya yetiştirme yurtlarına müdür olarak tayin edileceklerdi. Bu kanunla tahsis edilen kadro sayısı 600'dü. 1 Ocak 1961'e kadar başvuran emekli subaylar orta dereceli okullara öğretmen olarak atanacaklardı (*Resmi Gazete*, 14 Kasım 1960, sayı: 10654).

İlköğretim ve Eğitim Kanunu

Türkiye'de eğitim sistemiyle ilgili mevzuata bakıldığında, sistemin yapısını, ideolojisini belirleyen temel yasaların önemli bir kısmının askerî darbeler döneminden miras kaldığı görülür. Bu bağlamda 27 Mayıs darbesi döneminde çıkarılan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu bir başlangıç sayılabilir. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu tasarısı 3 Ocak 1961'de MBK Genel Kurulunda ele alındı. Tasarının

gerekçesinde, Cumhuriyetin ilanından itibaren, ilköğrenimi yurt ölçüsünde yaymak için harcanan bütün gayretlere rağmen henüz bunun başarılmadığı ve bunun sebepleri arasında günün ihtiyaçlarını karşılayabilecek, amaca uygun bir ilköğretim kanununun bulunmayışının başta geldiği ifade ediliyordu. Bu durum karşısında Milli Eğitim Bakanlığınca köy, kasaba ve şehri bütünüyle ele alan bir ilköğretim yasa tasarısı hazırlanması zorunluluğu duyulduğu vurgulanıyordu. Kanun tasarısıyla öngörülen hedefler ise şöyle belirlenmişti: Zorunlu öğrenime tabi olan 7 - 14 yaşlarındaki öğrencileri 10 yıl içinde tamamen okula kavuşturmak; ülkenin nüfus, iskân şartlarına ve sosyal durumlarına uygun yeni okul tipleri açmak; on yıl içinde dördü, üçlü, ikili öğretime son vermek ve sınıf mevcutlarını normal düzeye indirmek; fiili yıllık öğretim süresini uzatmak ve çevrenin iş ve doğal koşullarına göre ayarlamak; yedi yaşından küçük çocuklar için okul öncesi kurumların açılmasını kolaylaştırmak ve teşvik etmek; zorunlu öğrenim çağında olan çocuklardan hasta olanları tedavi etmek, bütün öğrencilerden muhtaç durumda olanların beslenmelerine yardım etmek, bu gibilere ders araç ve gereçleri sağlamak; ilkokulu bitirenlerden çok kabiliyetli ve fakir olanların daha ileri öğrenim yapmalarına yardım etmek; kız-erkek bütün zorunlu öğrenim çağında bulunan öğrencilerin okullara devamlarını sağlamak için gerekli teşvik ve yardım edici düzenlemeler yapmak; 17 binden fazla okulsuz köyü okula kavuşturmak şeklindeydi (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 5, B: 69, 03. 01. 1961: 208).

İlköğretim ve Eğitim Kanunu 3 Ocak 1961'de MBK tarafından yasalaştırıldı. Yasanın birinci maddesinde, “ilköğretim, kadın erkek bütün Türklerin millî gayelere uygun olarak bedenî, zihnî ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir” şeklinde ilköğretimin amacı ifade edilmiştir. Ayrıca yasada, öğrenim çağında bulunan kız ve erkek çocukları için ilköğretimin zorunlu olduğu, devlet okullarında parasız olduğu ile ilgili hükümlerinin yanı sıra, ilköğretim kurumlarının yönetiminde yardımcı olmak üzere; köy, bucak, ilçe ve illerde kurullar teşkil edileceği; göçebe halk için gezici okul tipi, dağınık nüfuslu yerler için de gezici öğretmenlik öngörülüyordu. Yasada, eğitim sağlık teşkilatı genişletilmekte; fakir çocuklara imkân dâhilinde yiyecek, giyecek ve ders araçları sağlanması yoluna gidilmekte; öğrenci devam işi yeni bir düzene konmakta, devam konusunun, öğretmeni veliyle karşı karşıya getirmeden idari ve adli mercilerin halliyle sağlanmaktadır. Okul yapım işi, on iki yıllık bir plana bağlanmakta ve bu işle ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir birim oluşturulmaktadır. Bu ofis, bölge özelliklerine göre okul tiplerini tespit edecek, planlarını yapacaktı. Yine söz konusu yasa ile ortaokul ve dengi okul mezunlarından 18 yaşını tamamlamış olanlara kurs görmek şartıyla vekil öğretmenlik, lise ve daha yüksekokul mezunlarından istekli olanlara da meslek derslerinden ve bunların uygulamalarından sınava girmek şartı ile öğretmen olma imkânı tanınmaktadır (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 5, B: 69, 03. 01. 1961; *Resmî Gazete*, 12 Ocak 1961, sayı: 10705).

Bu Kanunun uygulamasından sonra, yeterli olmasa da bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. 1960'ta %39 civarında olan okuryazarlık 1965'te %48 düzeyine çıkarılmıştır. Okullarda önemli orandaki öğretmen açığı da belirli ölçüde giderilmiştir (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı [1968-1972]: 158-162; Sakaoğlu, 2003: 264). Köylerdeki ilkokullarda 1960 - 1965 yılları arasında öğretmen sayısında da %31 oranında artış olmuştur (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı [1968-1972]: 158-162).

EĞİTİM KURUMLARI ARACILIĞIYLA 27 MAYIS DARBESİNİN MEŞRULAŞTIRILMASINA YÖNELİK ÇABALAR

Askerî rejim, bir taraftan “Milli Eğitim Seferberliği” olarak adlandırdığı programla özellikle ilköğretim kademesindeki sorunları çözmek ve halkın okuma-yazma seviyesini yükseltmek için bazı çabalar gösterirken diğer taraftan eğitimin araçsal niteliğini kullanarak eğitim kurumları aracılığı ile sürekli bir 27 Mayıs propagandası da sürdürmekteydi. Çünkü iktidar değişimi normal demokratik yollarla gerçekleşmediğinden 27 Mayıs’a olan toplumsal ve siyasal destek zayıftı ve bu durum MBK’yi kaygılandırmaktaydı. 27 Mayıs darbesinin dayandığı güçler daha çok üniversite, basın ve şehirli aydınlar ile büyük kentlerdeki halk kitlesinin bir kısmıydı. Fakat bu kesimlerin aksine, ülkenin yüzde yetmişini teşkil eden kırsal nüfus, darbeyi pasif bir şekilde kabullenmişti. Daha da önemlisi köylü nüfus arasında halen Menderes’in karizması güçlüydü (Weiker, 1967: 170-171). Bu nedenle MBK, meşruiyet sorununu aşmak, güçlü bir halk desteği sağlamak için oldukça yoğun propaganda faaliyetleri yürüttü. Bu propagandaların önemli bir kısmı ise eğitim kurumları ve faaliyetleri aracılığı ile yürütülüyordu. Askerî rejimin eğitim kurumlarında gerçekleştirdiği bu kısır darbeci eylemler eğitim hayatı açısından bazı sarsıcı etkiler doğurmuştur.

Eğitim Kurumlarında 27 Mayıs

Askerî rejimin eğitim kurumlarında 27 Mayıs darbesini meşrulaştırmaya yönelik propagandalarının merkezinde, söz konusu darbenin ülkenin geleceği için zorunlu ve ilerici bir hamle olduğu, gerçekleştirilen hareket ile demokrasinin kurtarıldığı teması vardı. Yeni nesillerin zihninde oluşturulmak istenen bu imaj, konuyla ilgili çeşitli resmi açıklamalarda, eğitim kurumlarına yönelik genelge ve yayınlarda kendisini görünür kılmaktadır. Örneğin Devlet Başkanı Org. Cemal Gürsel, 1 Haziran 1960 tarihli konuşmasında öğrenci gençliğin darbenin gerçekleşmesindeki rolünü yücelterek darbenin gerçek kahramanlarının onlar olduğunu ifade etmektedir (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1117, 5 Eylül 1960):

“Haklara ve hürriyetlere yapılan tecavüzler karşısında bir aydan beri yaptığınız cesur ve asil mücadelenizi yakından hayranlıkla ve muhabbetle takip ediyorum. Sizler bu hareketinizle yalnız zalimleri korkutmadınız, aynı zamanda milletin ve hepimizin ümitlerine de ışık tuttunuz...Şunu katıyetle bilmeliyiz ki, hürriyetlerimiz elimizden gittiği gün insanlık hayatımızı da, faziletlerimizi de ve hatta milli varlığımızı da kaybetmemiz mukadderdir. Hürriyetsiz kemal ve tekamül olamaz. Hak ve hürriyet bilmemek, duymamak ancak bahtsız aşağı mahlukların talebidir...Milletimizi bu derece düşürmek isteyenler her zaman mutlak surette hüsrana uğrayacaktır.”

I. Gürsel Hükümetinde Milli Eğitim Bakanlığına getirilen Fehmi Yavuz ise öğretmenlere yönelik konuşmasında, 27 Mayıs darbesinin eğitim ve bilim alanına nasıl yansımaları gerektiğini açıklamıştır (İnal, 2004: 113). Yavuz, DP iktidarını ağır bir dille eleştirerek müdahalenin gerekçelerini ayrıntılarıyla anlatmış ve 27 Mayıs’ın “sosyal hayatımızda ilmin, kültürün amiyane düşünüş ve davranışlara, hürriyetin ve meşruiyetin keyfi idareye, zümre tahakkümüne galebesi” olduğunu ileri sürmüştür (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1107, 6 Haziran 1960). Fehmi Yavuz’dan sonra Milli Eğitim Bakanı olan Bedrettin Tuncel ise 1960-1961 öğretim yılı nedeniyle yaptığı radyo

konuşmasında, “ülkeyi aydınlığa kavuşturan 27 Mayıs İnkılâbının” ilk ders yılına başladığını ve öğretmenlerin öğrencilere “milleti aydınlatan inkılâp hareketini en açık biçimde” anlatacaklarını ifade etmiştir (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1121, 3 Ekim 1960).

Komite üyelerinin ve milli eğitim bakanlarının eğitim kurumlarına yönelik konferans ve demeçlerinin yanı sıra okullarda çeşitli uygulamalarla da 27 Mayıs darbesinin benimsetilmesi için öğrenciler üzerinde etkili olunmaya çalışılmıştır. Örneğin MEB, okullara gönderdiği bir genelge ile 1960-1961 ders yılının, 27 Mayıs’ı kapsayacak şekilde saptanan bazı törenlerle başlayacağını bildirmiş ve yerine getirilecek program şöyle saptamıştır (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1117, 5 Eylül 1960).

1- 27 Mayıs İnkılâbı hakkında okul müdürü ve başöğretmenleri ile tarih, felsefe ve yurttaşlık bilgisi veya milli savunma dersi öğretmenlerinden biri tarafından birer konuşma yapılacaktır.

2- Bu konuşmada öğrencilerin seviyesine göre, 27 Mayıs İnkılâbımızın mana ve sebepleri üzerinde durulacaktır:

a- Sayın Devlet ve Hükümet Başkanımız Orgeneral Cemal Gürsel’in Türk gençliğine 1 Haziran 1960 tarihli hitabesi okunacak ve açıklanacaktır.

b- 27 Mayıs İnkılabı, sosyal sebepleri, memlekete getirdiği hürriyetin manası, milletin inkılap hareketine derhal katılımı anlatılacaktır.

c- 27 Mayıs İnkılabı, bilhassa kardeş kavgalarının ve bunun toplumsal acı sonuçlarının önüne geçmiştir, bu cihet belirtilecektir.

d- İnkılap şehitlerinin Türk milletine verdikleri büyük misal üzerinde durulacak, milletin kendilerine kahraman Atatürk’ün yanında yer vermesinin manası belirtilecektir.

e- İnkılabın Türk gençliğine verdiği vazifenin tekrar hatırlatılması maksadıyla Atatürk’ün gençliğe Hitabesi bir öğrenci tarafından okunacaktır.

f- Vatan bağlılığı üstün olan Türk gençlerinin ahlak, ilim, teknik ve kültür alanında da aynı üstünlükle memlekete hizmet edecekleri açıklanacaktır.

MBK, eğitim kurumlarında 27 Mayıs ile ilgili propaganda faaliyetlerini daha sistemli hale getirmek ve belirli bir çerçeveye oturtmak için yoğun bir yayın faaliyeti de yürütmüştür. Bu yayın faaliyeti daha çok MBK’ye bağlı çalışan “27 Mayıs İnkılâbını Yayma ve Tanıtma Komisyonu Başkanlığı” tarafından yürütülmekteydi. Örneğin genç zihinlere 27 Mayıs darbesini kazımak için bu propaganda bürosu tarafından hazırlanan yayınlardan biri “Okullarda 27 Mayıs” adlı kitapçığıdır. Bu kitapçığın hazırlanma amacı 27 Mayıs’ın okullarda öğretmenler tarafından nasıl işlenmesi gerektiğinin esaslarını belirlemektir. Söz konusu kitapçıkta, “27 Mayıs İnkılâbının şümülünü, manasını” okullarda tanıtma ve yayma konusunda göz önünde bulundurulacak esasların çerçevesinin tespit edildiği, ilk ve orta dereceli okullarda her öğretmenin kendi ölçüsünde öğrenci seviyesinde bu esasları genişleterek veya kısaltarak anlatması istenir. Yer yer tarihsel gerçeklerden uzaklaşan, tamamen propaganda amacı güden bu MBK yayınında, 27 Mayıs darbesi 19. ve 20. yüzyıllardaki yenileşme hareketlerinin içerisine yerleştirilir. Her yönden yenileşmek için toplumun gösterdiği çabaların (1825, 1839,

1876, 1908, 1920, 1950, 1960) ve yenileşme zincirinin son halkası olarak 27 Mayıs'a işaret edilir (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 1).

Söz konusu kitapçıkta, tarihteki diğer büyük devlet adamları arasında kendine has olan değerleriyle Atatürk belirtilirken, diğer büyük devlet adamlarının değerlerini küçülterek değil, bütün büyüklükleriyle onları ortaya koyduktan sonra Atatürk'ün onlardan daha ileri, daha yeni ve daha yüksek olan meziyetlerinin vurgulanması istenir. DP iktidarının 10 yıllık faaliyetleri ise ağır ve zaman zaman aşağılayıcı bir dille eleştirilir (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 6-7):

“Partizan ve aşâğılık bir zihniyetin davranışı Aziz Milletimizin ikiye bölünmesine ve aramızda din, mezhep, siyasi inanış, servet farkı yaratılmasına çalışıyordu. Bu, düşünce ve söz hürriyetini, basın hürriyetini, din ve vijdan hürriyetini, can ve mal emniyetini, kanun önünde eşitliği, kamu hizmetlerinde eşit muamele görme hakkını ortadan kaldırıyor ve Ulu Önder Atatürk'ü, yarattığı inkılapları yıpratıyordu.”

İlköğretim ve ortaöğretim okulları için hazırlanan bu propaganda kitapçığında, 1950'ye kadar inkılâpların yapıldığı, demokrasi yolunda ilerlendiği, “mutlu ve özgür günlere kavuşma sevincinde, gelişme yolunda ve Atatürk'ün izinde mutlu yarımlara yürürken” 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan DP'nin 1950'de iş başına geçtikten sonra süreci tersine çevirdiği ileri sürülür: “Daha mutlu günlere kavuşmamızı beklerken, dünya, insanları mutlu kılmak yolu ararken, düşük iktidar kabına sığmaz hale geldi.” Ordunun CHP'ye ve İnönü'ye bakış açısını da ortaya koyan şu ifadelerle 1950'lerdeki DP ile muhalefet ilişkileri belirtilir: DP'nin, devlet kuran, Cumhuriyeti ilan eden, inkılâplar yapan, topluma demokrasi nimetlerini hazırlayan muhalefet parti ve mensuplarının haklarını, huzurlarını yok etmeye çalıştığı; “Milletin makûs talihini yenen tarih yapan Atatürk'ün en yakın iş ve silah arkadaşı, dünya diplomatlarınca da dünya çapında bir devlet ve siyaset adamı olan Sayın İnönü'nün hayatına” kastettiği ifade edilir. Kitapçıkta DP'yi karalama propagandasına devamla, DP'nin bilim ve batılılaşma zihniyetinin ayakta kalmasından korktuğu, Anayasa'nın millete tanıdığı hakları gasp ettiği; devlet işlerini, antlaşmaları Meclise ve halka duyurmadan yaptığı, yolsuzluklarla ve uyguladığı bozuk planlarla ülkeyi zarara uğrattığı ileri sürülür (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 16-17).

Kitapçıkta, 27 Mayıs'ın anlamı üzerinde önemle durulur. Öncelikle 27 Mayıs'ın bir ihtilal mı yoksa bir inkılâp mı olduğu açıklanır ve 27 Mayıs'ın hem ihtilali hem de inkılabı kapsayan derin bir hareket olduğu öne sürülür. Daha sonra 27 Mayıs'a çok farklı açılardan anlamlar yüklenerek 27 tane anlam sıralanır. Kitapçıkta ifade edildiğine göre, 27 Mayıs, “özgürlüğüne tecavüz edilen Türk gençliği ve ordusunun Atatürkleşerek yarattığı bir mucizedir.” 27 Mayıs, “hürriyetleri yok eden, milli birliği bozan iktidar düşkünlerine, bir avuç diktatöre karşı Türk Ulusunun şahlandığı” tarihtir. 27 Mayıs, “Türk Silahlı Kuvvetlerinin milletin şeref ve haysiyetini, namusunu kurtardığı gündür.” 27 Mayıs, “Türk milletini karanlıktan kurtaran, Atatürk'ün emanetini muhafaza ve müdafaa eden, Türk Ordusunun vatan ve milletin vefalı ve sadık bekçisi olduğunu ifade eden gündür.” 27 Mayıs, “insanlık tarihinin şeref belgelerinden biridir ve Türk milletini muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkaracak yoldur.” 27 Mayıs, dünyada ilk “beyaz ihtilalin” yaratıldığı gündür vs. Bu şekilde içerikten yoksun 27 tane anlam sıralanır (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 42-44).

Tamamen propaganda amaçlı ve tarihsel gerçeklerden uzak bir şekilde hazırlanan söz konusu MBK yayını, her ne kadarki “karanlık günlerin” DP iktidarı ile başladığını ifade etse de demokratik devlet düzeninin yüzyılı aşkın bir süredir gerçekleştirilemediği, bunun en büyük nedeninin ise bağınazlık ve cehalet olduğunu da kabul eder (Okullarda 27 Mayıs, 1961: 42)

Kitapçıkta, “Vatanseverlik ruhunu körpe dimağlara yerleştirmek ve bu imanla” gençliği idealize etmek için tarihten örnekler aktarılır. Daha sonra MBK ve Cemal Gürsel bu tarihsel örnekler ışığı altında kahramanlaştırılır. Kitapçıkta metinlerde şiir etkili bir şekilde kullanılır. Sık sık işlenen konu ile bağlantılı şiirlere yer verilir: Osmanlı tarihi kısaca anlatıldıktan sonra Cumhuriyete vurgu yapılırken Mithat Cemal Kuntay’ın Cumhuriyet adlı şiiri, çok partili hayata geçiş ve sonu anlatılırken Mehmet Emin Yurdakul’un *Vatan Tehlikede* şiiri ve darbe süreci anlatılırken ise Tefik Fikret’in *Millet Şarkısı* hatırlatılır. Darbe öncesi sürecin ele alındığı bölümde ise Mehmet Ütük’ün *Hürriyet Destanı*, 27 Mayıs şehitlerinden Teğmen Ali İhsan Kalmaz’ın darbeden on gün önce kaleme aldığı *Uyandır Hala Uyanmayanlar Varsa* adlı şiirlerine yer verilir. 27 Mayıs’ın anlamı ve hedefleri anlatılırken de *27 Mayıs Marşı* kullanılır... (Okullarda 27 Mayıs, 1961).

Ders Kitaplarında 27 Mayıs

27 Mayıs darbesiyle birlikte, özellikle toplumsal içeriğin ağırlıklı olduğu derslerin ve ders kitaplarının yeni döneme göre güncellenmesi de gündeme gelmiştir. Bu güncelleme daha çok iktidardaki askerî yönetim tarafından belirli bir geçmiş yorumunun aktarılabilmesi için, yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji gibi dersleri kapsamaktaydı. Ders kitaplarındaki konu ve ünitelerin yeniden ele alınması ve 27 Mayıs ile ilgili konuların kitaplara dâhil edilmesi işi uzun zaman alacağından, ilk etapta ders kitaplarıyla birlikte okutulmak üzere 27 Mayıs ile ilgili ek yayınlar hazırlandı. Darbeden dört ay sonra Milli Eğitim Bakanı valiliklere gönderdiği bir genelgede, ilk ve orta dereceli bütün okullarda 27 Mayıs konusunun tarih, yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji derslerinde ne şekilde işleneceğini bildirdi (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1119, 19 Eylül 1960). Genelgede, 1960-1961 ders yılında tarih ve yurttaşlık bilgisi derslerinin 1950’leri içeren kısmının okutulmasında, Enver Ziya Karal tarafından hazırlanan “27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu” (Karal, 1960) ile Selâhattin Tansel tarafından hazırlanan “27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler” (Tansel, 1960) adlı eserlerin esas alınması gerektiği ifade edilmektedir. Bununla doğrudan DP iktidarının on yıllık geçmişi hedef alınmaktadır. Aynı genelgede ilk ve ortaokul yurttaşlık bilgisi programlarının aynen okutulacağı, ilkokullarda öğretmenlerin, Karal’ın ve Tansel’in söz konusu eserlerindeki metinleri göz önünde tutarak öğretim yapacakları belirtilmektedir. Yine söz konusu genelgede, ortaokul ve lise seviyesindeki okullarda bahsi geçen iki eserin veya bunlardan herhangi birisinin öğrencilere de aldırılması ve ortaokullarda metinlerin öğrenciler tarafından anlaşılması durumunda öğretmen tarafından izah edilmesi istenmektedir. Genelgenin devamında, lise derecesindeki okullarda “27 Mayıs İnkılabının manası bu okulların seviyesine göre daha derin bir şekilde tahlil olunur. Sosyoloji derslerinde bu tahlillere, mevzuuna göre, bütün öğretim boyunca yer verilir.” ifadelerine yer verilmekteydi. Son olarak bütün okullarda özellikle “Yurttaşlık Bilgisi, Türkçe ve Sosyoloji” derslerinde “27 Mayıs İnkılabı” konusu üzerine ödevler verilmesi istenir (MEB Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1119, 19 Eylül 1960).

1960-1961 ders yılında, 27 Mayıs'ın meşruiyetini kaybeden bir iktidara karşı yapıldığı, demokrasinin kurtarıcısı olduğu mesajını yayma çabaları, ders kitaplarına ekler hazırlanarak sürdürülür. Örneğin Ortaokul III. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi, İlkokul 5. Sınıf Tarih ders kitaplarıyla verilmek üzere "27 Mayıs İnkılâbı" başlığı ile ekler hazırlanır (Onoğur, 1960; İnal ve Çalapala, 1960). İlk ve ortaöğretimde okutulan tüm bu yayınların ortak özelliği, DP iktidarına yönelik olabildiğince küçük düşürücü bir dil kullanmaları ve 27 Mayıs darbesini her yönü ile yüceltmeleridir.

1961'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yurttaşlık bilgisi, milli savunma gibi derslerin müfredatlarının değiştirilmesiyle birlikte 27 Mayıs ile ilgili metinler ders kitaplarında yer almaya başladı. Haziran 1961'de yayımlanan ilk ve ortaokul yurttaşlık bilgisi dersi müfredatında "27 Mayıs 1960 İnkılâbı, sebepleri, Milli Birlik Komitesi, Kurucu Meclis" gibi konular yer almaktadır (MEB Tebliğler Dergisi, C. 24, sayı: 1158, 19 Haziran 1961). Lise ve dengi okullarda okutulan milli savunma dersi müfredat programı da yeniden ele alındı. Bu ders programında ise "Atatürk İnkılabları ve 27 Mayıs Devrim Hareketleri" ünitesi yer almaktadır (MEB Tebliğler Dergisi, C. 24, sayı: 1169, 4 Eylül 1961)

DP ve 27 Mayıs dönemlerini tarihsel gerçeklerden kopararak ele alan metinler, uzun süre söz konusu ders kitaplarında yer almaya devam etti. Bu metinlerde daha çok belirlenmiş bir geçmiş yorumu aktarılmaktadır. 27 Mayıs, Türk ordusunun şanlı bir zaferi olarak değerlendirilirken on yıllık DP iktidarı ağır, zaman zaman aşağılayıcı bir dille aktarılır. 1964'te ortaokul I. Sınıf Yurttaşlık Bilgisi dersi kitabında şu cümlelere yer verilir: "...Atatürk'ün izinde olan Türk Silahlı Kuvvetleri harekete geçtiler... memleketi düştüğü felaketli durumdan kurtarmak, Cumhuriyeti ve milletin insan haklarını korumak, parti çekişmelerine son vermek azmindeydi... Kanseriz 27 Mayıs İnkılâbı ile yurt içindeki huzursuzluk ve güvensizlik sona erdi." (Aksan, 1964: 131-132). Yine 1966'da basılan başka bir Yurttaşlık Bilgisi ders kitabında 27 Mayıs ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir: "27 Mayıs Devrimi, yurdumuzda yapılan devrimlerin en büyüğü ve en anlamlısıdır." (Aksan, 1966: 58). Ders kitaplarında 27 Mayıs'ın özellikle demokrasi ile yan yana zikredilmesi de dikkat çekicidir. Ders kitaplarından 27 Mayıs ile ilgili konuların tamamen çıkarılması ise 12 Eylül döneminde gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ

Kuvvet kullanarak seçilmiş bir hükümeti devirip iktidarı ele geçiren 27 Mayıs cuntası, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yaşamında yeni bir sayfa açmıştır. Diğer bütün alanlar gibi eğitim sistemi de söz konusu darbenin sarsıcı etkilerine maruz kalmıştır. 1960'ta Türkiye'deki eğitim sisteminin mevcut durumu ve aynı zamanda genel nüfusun eğitim seviyesi gelişmeye muhtaçtı. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri, zaman zaman şiddetlenen devamlı bir milli eğitim faaliyetine rağmen halkın okuma yazma sorunu dahi çözülememişti. Fakat toplumu normal gelişim sürecinden uzaklaştıran söz konusu askerî darbe ise eğitim sisteminin içerisinde bulunduğu bu krizin farklı bir boyuta taşınmasına, mevcut sorunlara yenilerinin eklenmesine yol açmıştır.

27 Mayıs darbesini gerçekleştiren kadrolara göre, ülke yönetiminde başarısız olan ve askerî darbeye yol açan Menderes hükümetleri, demokratik değerleri tam olarak benimseyememiş, eğitim ve kültür seviyesi düşük, siyasetçilerin her türlü istismarına açık halk kitlesinin yanlış tercihinin bir sonucuydu. Halkı, henüz siyasetin öznesi olacak

bilinçte görmeyen, sivil siyasetçiye güvenmeyen bu elitist anlayışla bağlantılı olarak 27 Mayıs askerî yönetimi, eğitim hayatına yönelik bir dizi düzenlemeler ve uygulamalar hayata geçirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte 27 Mayıs döneminde, ordunun modernleşmenin öncüsü olduğu tezine güncellik kazandırılmış, toplumun yeniden “çağdaş” bir yola sokulması için asker-sivil bürokratlara ve aydınlara önemli bir rol biçilmiş, ordunun sivil toplum üzerindeki üstünlüğü yeniden teyit edilmiştir.

Askerî yönetim bir taraftan “millî eğitim seferberliği” olarak adlandırdığı çalışmalarıyla eğitim sisteminin temel sorunlarını çözmeye iddiasında bulunurken diğer taraftan eğitim reformu adı altında yoğun bir 27 Mayıs propagandası da yürütmüştür. Bu propagandalarla on yıllardır kaynak, personel, bina, eğitim araç ve gereç eksikliğinden dolayı bir türlü çözülemeyen eğitim sisteminin temel sorunlarının DP iktidarının yanlış politikalarından kaynaklandığı ileri sürülüyordu. DP karşıtı bu propagandaların amacı ise 27 Mayıs darbesini haklı göstermek ve darbeye bir meşruiyet zemini kazandırmaktı.

Yine bu süreçte askerî yönetim ders kitaplarına da müdahale etmiştir. Bu müdahale daha çok iktidardaki askerî yönetim tarafından belirli bir geçmiş yorumunun aktarılacağı tarih, yurttaşlık bilgisi ve sosyoloji gibi dersleri kapsamıştır. Adı geçen ders kitaplarının konu ve üniteleri yeniden ele alınmış ve 27 Mayıs ile ilgili metinler dahil edilmiştir. Bu metinlerle genç nesillere verilmek istenen mesaj; 27 Mayıs darbesinin ülkenin geleceği için zorunlu ve ilerici bir hamle olduğu, gerçekleştirilen darbe ile demokrasinin kurtarıldığı yönündedir. 27 Mayıs yönetiminin askerî darbeye biçtiği bu rol, siyasal ve toplumsal bunalımların yaşandığı dönemlerde askerî darbelerin kurtarıcı bir misyonla ortaya çıkabileceği görüşünün zeminini de oluşturmuş gibidir.

27 Mayıs askerî yönetimi eğitim ve kültür hayatını belirli bir politikaya göre dizayn etmek için bazı yeni kurumlar da oluşturma girişiminde bulunmuştur. Bu girişimlerin en çarpıcısı Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı kanun tasarısı olmuştur. Doğrudan doğruya askerî cuntanın tercihleri tarafından biçimlendirilen ve belli bir politikaya göre düzenlenen söz konusu yasa tasarısı, Türkiye'nin sosyal ve kültürel kalkınmasının siyasetten uzak bir şekilde gerçekleştirilmesi iddiasıyla hazırlanmıştı. Yürütmeden bağımsız, neredeyse mevcut devlet düzenine paralel, siyaset dışı ve özerk bir kurum olarak düşünülen Ülkü ve Kültür Birliği yasa tasarısı, son anda engellenmiş olsa da askerî bir darbenin ülkeyi ne gibi risklerle karşı karşıya bırakabileceğinin açık bir örneği olmuştur.

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar, Dokümanlar ve Gazeteler

Devlet Planlama Teşkilatı. (1967), *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*. Ankara: Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Tutanakları.

Millî Birlik Komitesi 27 Mayıs İnkılabını Yayma ve Tanıtma Komisyonu. (1961), *Okullarda 27 Mayıs*. Ankara: DSİ Matbaası.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1117, 5 Eylül 1960.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1107, 6 Haziran 1960.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 23, sayı: 1121, 3 Ekim 1960.

- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C. 23, sayı: 1119, 19 Eylül 1960.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C. 24, sayı: 1158, 19 Haziran 1961.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, C. 24, sayı: 1169, 4 Eylül 1961.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10525, 14 Haziran 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10525, 14 Haziran 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10654, 14 Kasım 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı:10630, 15 Ekim 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10605, 16 Eylül 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10641, 28 Ekim 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10515, 30 Mayıs 1960.
- T.C. Resmi Gazete*, sayı: 10705, 12 Ocak 1961.
- Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*. B: 17, 13. 02. 1961: 218
- Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*. (1960), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- 27 Mayıs 1960 ile 31 Mart 1961 Tarihleri Arasında Ele Alınan Hükümet Çalışmaları Özetleri*. (1961), Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Milliyet Gazetesi*. 1 Ağustos 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 12 Ağustos 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 18 Ağustos 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 6 Eylül 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 25 Eylül 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 30 Ekim 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 3 Kasım 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 11 Kasım 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 15 Kasım 1960.
- Milliyet Gazetesi*. 27 Kasım 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 29 Mayıs 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 1 Ağustos 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 6 Eylül 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 13 Eylül 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 25 Eylül 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 30 Eylül 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 26 Ekim 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 8 Kasım 1960.
- Cumhuriyet Gazetesi*. 10 Kasım 1960.

Cumhuriyet Gazetesi. 28 Kasım 1960.

Araştırma İnceleme Eserleri

- Aksan, H. (1964), *Yurttaşlık Bilgisi-Ortaokul 1. Sınıf*. İstanbul: Ders Kitapları AŞ.
- Aksan, H. (1966), *Yurttaşlık Bilgisi-Ortaokul 2. Sınıf*. İstanbul: Ders Kitapları AŞ.
- Altuğ, K. (1976), *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*. İstanbul: Koza Yayınları.
- Erkanlı, O. (1973), *Anılar...Sorunlar...Sorumlular....* İstanbul: Baha Matbaası.
- İnal, K. (2004), *Eğitim ve İktidar, Türkiye'de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- İnal, A. E., ve Çalapala, R. (1960), *İlkokul 5. Sınıf Tarih Kitabında 27 Mayıs İnkılabı Eki*. İstanbul: Atlas Yayınevi.
- İpekçi, A., ve Coşar, Ö. S. (2012), *İhtilalin İç Yüzü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Karal, E. Z. (1960), *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşu*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Karavelioğlu, K. (2007), *Bir Devrim İki Darbe: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Kemal, Y. (1961), "İstanbul Çocuğunun Gözüyle Anadolu Köyleri", yazı dizisi. *Cumhuriyet*, 15, 16, 18, 21, 23, 24, 27 Şubat, s. 1, 5.
- Nadi, N. (1960), "Kültür Dernekleri". *Cumhuriyet*, 19 Ağustos, s. 1,3.
- Onoğur, C. (1960), *27 Mayıs İnkılâbı: Yurttaşlık Bilgisi-Ortaokul 3. Sınıf Kitabına Ek*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Özdağ, Ü. (2004), *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Sakaoğlu, N. (2003), *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Seyhan, D. (1966), *Gölgedeki Adam*. İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası.
- Tansel, S. (1960), *27 Mayıs İnkılabını Hazırlayan Sebepler*. İstanbul: MEB Yayınevi.
- Weiker, W. F. (1967), *1960 Türk İhtilali*. çev. Mete Ergin. İstanbul: Cem Yayınevi.

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

TÜRK EĞİTİMİNDE İLKÖĞRETMEN OKULLARINA BİR BAKIŞ: GÖNEN İLKÖĞRETMEN OKULU

A Look at Teacher Training Schools in Turkish Education: Gönen Teacher Training School

Esin YÜZBAŞI*

Uncalı, Konyaaltı, Antalya, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 01.11.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 27.11.2020

ÖZ

Öğretmen okulu olarak 1954-1974 yılları arasında 2.381 kadar öğretmen yetiştiren, Gönen İlköğretmen Okulu, ülkede öğretmen yetiştirme konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. Okul bölgenin en iyi okulu olup, Gönen İlköğretmen Okulu'na gitmenin ayrıcalık olduğu bir dönemi yaşatmıştır. Parasız yatılı olarak öğrenim veren Gönen İlköğretmen Okulu'nun öğrencileri aldıkları öğretmenlik derslerinin yanı sıra okulun atölyelerinde uygulamalı dersler de alarak zanaat da öğrenmişlerdir. Ayrıca bu okulun her bir öğrencisinin mutlaka bir enstrüman çalması istenmiştir. 6 yıl eğitim veren Gönen İlköğretmen Okulu'nun öğrencileri hem laboratuvar hem atölye hem de tarım çalışmalarında bulunarak pratik yapmış ve atölyelerde ders araçlarını kendileri üretmiştir. Üretilen bu ders araçları kullanılmak üzere staj okullarına ve bazı ilkokullara gönderilmiştir. Bu çalışmada, 1954-1974 yılları arasında Gönen İlköğretmen Okulu'nun öğrenci, öğretmen ve mezun sayıları, öğrencilerin ders bilgileri ve yaptıkları etkinliklerin yanı sıra öğrencilerin bu okuldaki günlük yaşamları, öğretmen-öğrenci ilişkileri de ele alınmıştır. Çalışmanın eğitim tarihindeki literatüre katkı sunması ve literatürdeki boşluğu doldurması düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İlköğretmen Okulları, Gönen İlköğretmen Okulu, Eğitim, Isparta'da Eğitim, Gönen, Isparta.

ABSTRACT

Gönen Teacher Training School which trained about 2.381 teachers between 1954 and 1974 as a teacher school, has played an important role in training teachers in the country. The school is the best school in the region and has experienced a period in which it was a privilege to go to Gönen Teacher Training School. The students of Gönen Teacher Training School, which provides free boarding education, learned the craft by taking applied lessons in the school's workshops in addition to the teaching lessons they took. Also, it was wanted that each student of this school play an instrument. The teacher candidates, who received 6 years of education in Gönen school, practiced both in laboratory, workshop and agriculture studies, and produced the teaching tools themselves in the workshops. These produced teaching tools were sent to internship schools and some primary schools to be used. In this study, in addition to the information about the number of students, teachers and graduates of Gönen Teacher Training School between 1954-1974, the course information of the students, their activities and the daily lives of the students in this school were also considered.

Keywords: Teacher Training Schools, Gönen Teacher Training School, Education, Education in Isparta, Gönen, Isparta.

Please cite this paper as follows/Atıf için:

Yüzbaşı, E. (2020). Türk Eğitiminde İlköğretmen Okullarına Bir Bakış: Gönen İlköğretmen Okulu. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 111-124.

* Sorumlu yazar/Corresponding author
E-mail: esinn-38@hotmail.com

GİRİŞ

19.yy'da Isparta'da ileri bir eğitim seviyesi olmamakla (Isparta Valiliği 1973 İl Yıllığı, 1973: 68) birlikte Isparta merkezde 17 sıbyan okulu bulunmuştur (Isparta, 1982: 3528-3529). Bugünkü anlamda öğretmen yetiştiren ilk öğretmen okulu olan Darulmuallimin, 16 Mart 1848 tarihinde İstanbul'da açılmıştır. Daha sonra Edirne, Bursa, Diyarbakır, Girit, Bosna, Kastamonu, Van, Erzurum, Halep, Kudüs, Sivas, Trabzon, Musul, Konya ve Bağdat'ta açılan öğretmen okullarıyla (Kamer, 2012: 2) rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amaçlanmıştır (Kuru & Uzun, 2008: 210).

Isparta'da ilk rüştiye 1860'da açılmıştır (Katırcıoğlu, 1958: 95). Rüştiye'ye öğrenci yetiştirmek amacıyla onun bir bölümüne de Sa'diye İlkokulu adıyla bir ilkokul açılmıştır (Süldür E., 1951: 41-43). Isparta'da ilk muallim mektebi ise, 1903 yılında açılan (Taşer, 2010: 670-672) Darulmuallimini İptidaiyye Mektebi olmuştur (Süldür E., 1951: 44). Darulmuallimini İptidaiyye Mektebi, 1901-1910 yılları arasında verdiği mezunlarla şehrin eğitimine önemli katkı sağlamıştır. (Süldür E., 1951: 44). Isparta'da İstiklâl Savaşı'ndan sonra da dini eğitimin verildiği Medrese-i İlmiye Okulu açılmış, 1922 yılına gelindiğinde bu okulun adı Darul-Hilafetül-Aliye olarak değiştirilmiştir. Bu okul 1924 yılında İmam Hatip Mektebi olmuştur. Bu İmam Hatip Mektebi'nden mezun olan öğrenciler, Konya'da 3 ay süren bir eğitimden sonra ilkokullarda öğretmenlik yapabilmişlerdir (Katırcıoğlu, 1958: 97).

YÖNTEM

Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim alanında karşılaşılan sorunlar (Şimşek & Mercanoğlu, 2018: 262), halkın %80'inin okuma-yazma bilmemesi nedeniyle eğitim sorununun üzerinde ayrıca durulmuştur (Şimşir, 2006: 18-21). Darulmualliminler, il özel idaresi altında gelişim gösteremedikleri gerekçesiyle 22.03.1926 tarihinde 789 Sayılı kanunla Maarif Vekâletine bağlanmıştır (Kamer, 2012: 2). 1926'da Denizli ve Kayseri'de "Köy Muallim Mektepleri" açılarak köylerdeki öğretmen eksikliği giderilmeye çalışılmıştır. 6 yıllık bir eğitim veren ve (Yıldız & Akandere, 2017: 281) eğitimle üretimin iç içe olduğu Köy Muallim Mektepleri (Altunya, 1990: 84), 1933 yılında kapatılmıştır (Yıldız & Akandere, 2017: 281). Ülkede 1927'de okur-yazarlık oranına bakıldığında; kentlerde %32,4 iken köylerde bu oran %6'da kalmıştır (Gül, 2013: 25). Atatürk'ün emri doğrultusunda köylerdeki öğretmen sorununu gidermek adına, 1936-1937 eğitim-öğretim yılında eğitim kursları faaliyete geçirilmiştir. Bu kurslar ilk önce Eskişehir Çiftelerde açılmış olup, daha sonra Kırklareli Keperitepe, Kastamonu Gököy ve İzmir Kızıllıçullu'da da açılmıştır (Özbek, 27 Nisan 1971: 1). Isparta Gönen Eğitim Kursu ise 1939 yılında açılmış olup (Okan, 5 Haziran 1955: 2), 17 Nisan 1940 tarihindeki 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile (Özbek, 27 Nisan 1971: 1) köy enstitüsüne dönüştürülmüştür (Okan, 5 Haziran 1955: 2).

Köy Enstitülerinin açılmasında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un etkisi olmuştur (Yalçın ve diğerleri, 2005: 134-135). Köy Enstitülerinde gündüzlü eğitim olarak adlandırılan yatısız eğitimin yanında yatılı olarak ta eğitim verilmiştir. (Özbek, 27 Nisan 1971: 1) Köy Enstitülerinde, eğitim kelimesinin yanında ziraat ve sanat kelimelerinin yer alışı bu okullarla köy kalkınmasının da amaçlandığını göstermektedir. Köycülük politikası

doğrultusunda oluşturulan bu okullar, öğrencilerinden hem geleceğin yaratıcısı köy öğretmeni hem ziraatçısı hem de sanatçısı olması beklenilmiştir (Köy Enstitüleri Kanunu, 15 Eylül 1948: 2). 1947 yılında köy enstitülerinde teknik dersler azaltılarak kültür ve teknik derslerin isimlerinde değişik yapılmıştır. Kültür dersleri “genel bilgi”, teknik dersler de “sanat ve atölye” dersi olarak adlandırılmıştır. 1950 yılında karma eğitimin sonlandırıldığı köy enstitülerinde, 1952-1953 eğitim-öğretim döneminde derslerin genel bilgi derslerinden oluşmasına karar verilmiştir. Köy enstitüleri Şubat 1954’te 6234 Sayılı kanunla ilköğretmen okullarıyla birleştirilip (Yalçın ve diğerleri, 2005: 134-135), öğretmen okulları ve köy enstitüleri ikiliğine son verilmiştir (Kamer, 2012: 2).

GÖNEN İLKÖĞRETMEN OKULU

1954 yılında 6234 Sayılı kanunla öğretmen okulları ile köy enstitüleri birleştirilmiş ve Gönen Köy Enstitüsü, Gönen İlköğretmen Okulu’na dönüştürülmüştür. Okul binası Gönen Köy Enstitüsü’ne ait olup, Isparta’nın 28 km kuzey batısındaki Gönen köyünün Tınaztepe’nin eteğinde bulunmuştur (Okan, Gönen İlköğretmen Okulu, 5 Haziran 1955, s. 2).

Gönen Köy Enstitüsü, 1954 yılına kadar ülkenin çeşitli yerlerinde görev yapan 42 kız, 883 erkek olmak üzere 925 öğretmen mezun ederek ülkenin öğretmen ihtiyacını karşılamada önemli eğitim kurumları arasında yer almıştır (Okan, 5 Haziran 1955: 2). 1954 yılında Gönen İlköğretmen Okulu’na girmek için başvuran 1.045 öğrenci olup, bunlardan 59’u sınavı kazanarak okula başlamak üzere hak kazanmıştır (Okan, 5 Haziran 1955: 2). Yine aynı yılda Gönen İlköğretmen Okulu’nda mesleki danışma bürosu kurularak ilkokul öğretmenlerine mesleki yaşamlarında yardımcı olmak amaçlanmıştır. Bu danışma bürosu aracılığıyla ilkokul öğretmenlerinin sorunlarına çözüm bulmak ve onların pratik, orijinal buluşlarından haberdar olunmak istenmiştir. Ayrıca danışma bürosundan 800 ilkokula mektup gönderilerek öğretmenlerin bürodan faydalanabileceği bildirilmiştir (Gönen İlköğretmen Okulunda Bir Mesleki Danışma Bürosu Kurulmuştur, 3 Kasım 1954: 4).

1955 yılında Gönen İlköğretmen Okulu’nda 23 öğretmen görev yapmış olup, mezun edilen öğretmen sayısı ise 120 olmuştur. Aynı yılda ülke genelinde 40 kadar öğretmen yetiştiren okul bulunmuştur. Bu okulların bir kısmı ortaokullardan sonra 3 yıllık okullar olurken bir kısmı ise ilkokuldan sonra 6 yıllık okullar olmuştur. Gönen İlköğretmen Okulu ilkokul mezunlarına 6 yıl eğitim veren İlköğretmen Okulları arasında yer almıştır. Isparta, Burdur, Denizli ve Afyon’dan öğrenci alan bu okula giriş için, ağustos ayında kaza merkezlerinde yazılı sınav yapılmıştır. Başarı derecelerine göre, o yıl okula alınacak öğrencilerin 1,5 katı kadar öğrenci 2. sınıfa girmeye hak kazanmıştır. 2. sınav genel bilgilerden oluşup sözlü olarak yapılmıştır. Bu sınavı da kazanan öğrenciler parasız yatılı veya gündüzlü olarak bu okulun öğrencisi olmaya hak kazanmıştır (Okan, 5 Haziran 1955: 2).

Biçki, nakış, demircilik, bahçecilik vb. alanda da eğitilen Gönen İlköğretmen Okulu öğrencilerinin okullarında ihtiyaç duydukları malzemeler eğitim aldıkları alanla ilgili olmuştur. Okulun ihtiyaç malzemelerine örnek olarak; elbiselik, malina kumaş, oskardan iskarpin, kaput bezi, gömleklik poplin, kol astarı, astarlık saten vb. ihtiyaçlar okul müdürlüğünden okulun ihtiyaç listesi olarak ilin yerel gazetesinde yayınlanmıştır

(Isparta Gönen İlköğretmen Okulu Müdürlüğünden, 14 Temmuz 1954: 3). Isparta’da ilköğretim davasının önemli bir ayağını oluşturan Gönen İlköğretmen Okulu çevre okullarının ihtiyaçlarını karşılayarak ta eğitime katkı sağlamıştır. Gönen İlköğretmen Okulu, 1954 yılında 45 köydeki ilkokula ders araç gereç yardımı yapmıştır (Gönen İlköğretmen Okulundan Temin Edilen Ders Araçları, 13 Kasım 1954: 2). 1954-1955 eğitim-öğretim yılı sonunda ülkedeki bütün ilköğretmen okullarının katıldığı bir serginin açılması planlanmış ve sergide öğrencilerin yaptığı her türlü faaliyetlere yer verileceği belirtilmiştir. Gönen İlköğretmen Okulu’nun da katıldığı sergide, öğrencilerin yapmış olduğu resim, yazı, harita ve bütün derslere ait faaliyetler bulunmuştur (Öğretmen Okulları Sergisine Gönen Katılacak, 18 Kasım 1954: 2).

Gönen İlköğretmen Okulu’nun 1955 yılı öğrenci sayısı 515 olup, bunların sadece 6’sı gündüzlü olarak öğrenim görmüştür. Okuldan mezun olan öğrenciler mecburi köy hizmetlerini yapmak ile yükümlü olmuşlar ve bu mecburi hizmet parasız yatılı olarak okudukları okul süresinin 1,5 katı kadar sürmüştür. Öğretmen okulunun birinci dönemi ortaokula denktir. Bu okulların ortaokullardan farkı ise dersleridir. Ortaokullardaki tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri, öğretmen okullarında sosyal bilgiler adı altında verilmiş olup; fizik, kimya ve tabiat bilgisi dersleri de verilmiştir. İkinci dönem ise, birleştirilmiş olan bu dersler ihtisas alanlarına ayrılmış ve öğrencilere öğretmenlik bilgisi olarak bazı meslek dersleri de verilmiştir. Son sınıfa gelen öğrenciler, öğretmenlerinden öğrendiklerini uygulayabilmeleri için Gönen köyündeki uygulama okulu kısmında öğrenimlerine devam etmişlerdir. Ayrıca uygulamayı arttırmak amacıyla 6 köyde bulunan staj okullarında 2 ay boyunca staj yapmışlardır (Okan, 5 Haziran 1955: 2). Gönen İlköğretmen Okulu’nun son sınıf öğrencilerinin Isparta merkez ve Isparta’nın köylerinde 3 dönem süren staj dönemleri olmuştur (Öğretmen Adaylarının İlk Grubu Dün Staj Okullarında Görevlerine Başladı, 2 Kasım 1965: 1).

Gönen İlköğretmen Okulu’nda 6 yıllık eğitim alan öğretmen adayı hem laboratuvar hem atölye hem de tarım çalışmaları yaparak, pratik kazanmış ve atölyelerde ders araçlarını kendisi üretmiştir. Üretilen bu ders araçları staj okullarına ve bazı ilkokullara gönderilmiştir (Okan, 5 Haziran 1955: 2). Gönen İlköğretmen Okulu’nda müziğe de önem verilmiş olup, okulun öğrencilerinden burada kaldıkları 6 yıl içinde mutlaka bir enstrüman çalmaları istenmiştir. Ayrıca ilgi gösterilen bir diğer ders ise beden eğitimi dersi olmuştur. Okulun geniş spor tesislerinde günün her saatinde öğrenci grupları görülebilmıştır. Spor dallarından en fazla basketbol ilgi görmüş ve okulun basketbol takımı bölgedeki okullarla yapılan maçları genellikle kazanmıştır. Okul kapalı spor salonuna da sahip olup hem müsamere hem de sinema sunumu için kullanılmıştır. Ayrıca düzenlenen kurs programları ile öğrencilere sinemacılık, meteoroloji, enstrüman ve koro gibi çeşitli kurslar verilmiştir.

Gönen İlköğretmen Okulu’nda bir öğrencinin bir günü şu şekilde geçmiştir:

Öğrenciler sabah saat 06:00’da yeni bir güne kalkarlar. Saat 07:00’da nöbetçi öğretmen eşliğinde ders çalışma programına katılırlar. 07:45’te zil çalar çalmaz okul binasının önünde meydana sabah jimnastiği yapılır, müzik öğretmeninin eşliğinde milli oyunlar oynanır. Dersler 08:30’da başlayıp, akşam 16:00’a kadar sürer ve saat 16:00’dan sonra öğrenciler serbest olmasına karşın bazı öğrenciler 16:15’te yine ders zili ile seçmeli kurslara katılmışlardır. Bu seçmeli kurslardan birine mutlaka katılmak

zorunda olmuştur. Akşam saat 18:00'a geldiğinde öğrenciler akşam çalışmalarına başlar ve öğretmenlerinin idaresinde serbest okuma yaparlar. Her sınıfın bir sınıf öğretmeni olmuştur. Serbest okuma saatinde ya sınıfça aynı kitap okunur ya da bir öğrenci okumuş olduğu bir kitabı arkadaşlarına aktarır. Bu okuma saatiyle amaç öğrenciye kitap sevgisini aşlamak olmuştur. Saat 19:00'da yemek ziline çalması ile beraber öğrenciler 20:00'a kadar serbest kalırlar. Yatma saatleri 21:00 olan öğrenciler, 20:00 ile 21:00 arasında akşam çalışmalarını gerçekleştirirler (Okan, 5 Haziran 1955: 3).

Gönen İlköğretmen Okulu'nda 13 öğrenci kolu faaliyette bulunmuş ve bunlar tamamen öğrenciler tarafından idare edilmiştir. Gönen İlköğretim Okulu'ndaki bu kolların ne tür faaliyetler yaptığına örnek verecek olursak; 1955 yılında gezi ve inceleme kolu; Ankara, Antalya, Keçiborlu, Senirkent ve Eğirdir'e geziler düzenlemiştir. Temsil kolu; sınıf geceleri düzenlemiş, yayın kolu; Gönen köyünde her 15 günde bir hoparlörle yayın yapmıştır. Yayın kolu; önemli Türk büyüklerimiz için anma törenleri ve şiir yarışmaları da düzenlemiştir. Müzik kolu ise, bütün öğrenci faaliyetlerinde üstüne düşen görevi yerine getirmiştir. Ayrıca okulda eğitsel faaliyetleri takip etmek amacıyla bir grup oluşturulmuş, grup üyelerinin seçimi ise tıpkı milletvekili seçimi gibi olmuştur. Okulun eğitsel faaliyetleri takip etmekle görevli grup üyesi seçimi yılda 2 kez olup, seçimden bir hafta önce seçim propagandaları yapılmıştır. Öğrencilere seçime 2 gün kala sonlandırmak koşulu ile okulun hoparlöründen seçim propagandası yapma izni de verilmiştir. Gizli oy açık tasnif esasına dayalı yapılan seçimin sonucunda seçilen üyelerden biri grup başkanı olurken, diğer üyeler arasında da görev dağılımı yapılmıştır. Her üye bir eğitsel kolun başkanı ve her eğitsel kolun da bir gözetici öğretmeni bulunmuştur. Gözetici öğretmenler, eğitsel kollarının bir yıllık programını hazırlamaktan sorumlu tutulmuştur (Okan, 5 Haziran 1955: 3).

İlköğretim davasını benimsemekle Türk ulusu kültürel gelişmişlik adına en büyük adımını atmıştır. Bu uğurda en büyük görev Türk öğretmenlerine verilmiştir (İdeal Bir Köy Öğretmeninin Vasıfları, 20 Ekim 1948: 2). 1961 yılında öğretmen okullarına Millî Eğitim Bakanlığı'ndan gelen emirle ortaokulların 1. ve 2. sınıflarını "iyi" ve "çok iyi" derece ile bitiren öğrenciler alınmıştır (Öğretmen Okullarına Ortaokullardan Öğrenci Alınacak, 6 Mayıs 1961: 1). Okullarındaki faaliyetleri halka taşıyan Gönen İlköğretmen Okulu öğrencileri, 21 Haziran 1961 tarihinde Ülkü İlkokulu'nda resim sergisi açmıştır. Sergideki resimlerin konuları; köy çocuğu olan Gönen İlköğretim Okulu öğrencisinin, köyü ve köy hayatı olmuştur (Çavuşoğlu, Resim Sergisi, 25 Haziran 1961: 1.). 1962'de ilköğretmen okullarının sayıları 19 olup, dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel de onları korumuştur (Demokrat Eğirdir, 27 Ocak 1962: 2).

Gönen İlköğretmen Okulu'ndan 1965 yılında mezun olan öğrenciler için okulda tören yapılmış olup İstiklal Marşı ile başlayan törene İlköğretmen Okulları Marşı ile devam edilmiştir. Sonrasında Okul Müdürü Mehmet Kahvecioğlu davetlilere hitap etmiş, derslerinde başarı gösteren öğrencilere ödülleri vermiştir (Gönen İlköğretmen Okulu Mezunları İçin Dün Mesleğe Giriş Töreni Yapıldı, 2 Temmuz 1965: 1). Gönen İlköğretmen Okulu'ndan 1964-1965 eğitim öğretim yılında mezun olup, Isparta'ya ve diğer illere atanan öğretmenlerin isimleri ve atandıkları yerler de Isparta'nın yerel gazetesi olan "Yeni İnkılap" ta duyurulmuştur (Gönen Öğretmen Okulu Mezunlarından İlimize Tayin Edilen Öğretmenler, 21 Temmuz 1965:1). Hem öğrencilerini aydınlatan hem de köylüsüne ışık tutan Gönen İlköğretmen Okulu'nun meslek öğretmenlerinden

olan tarım öğretmeni, 1965'te Gönen halkının faydalanması adına bir traktör kullanma kursu açmıştır. Kursta traktörlerin kullanışı ve parçalarının tanıtılması vb. bilgileri Gönen halkı ile paylaşan tarım öğretmenin yapmış olduğu bu davranış, Gönen halkı tarafından takdir ile karşılanmıştır (Öğretmen Okulu Tarım Öğretmeni Kurs Açtı, 22 Ekim 1965: 1).

30 Ekim 1965 tarihinde, kuruluş tarihi 1951 olan Göller Bölgesi Köy Öğretmenler Derneğinin 14. Genel Kurul Toplantısı yapılmıştır (Göller Bölgesi Köy Öğretmenler Derneğinin Yıllık Kongresi, 26 Ekim 1965: 1). Derneğin amacı; köy öğretmenleri arasındaki mesleki bağları güçlendirmek, elde bulunan araç gereçleri birbirine ulaştırmak olarak belirtilmiştir (Göller Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneğinin Sütçüler Şubesi Açıldı, 30 Kasım 1954: 2). Göller Bölgesi Köy Öğretmenler Derneği "Demet" adında dergi çıkarmış olup, derginin yayın hayatı 19 sayı kadar sürmüştür. Dernek (Köy Öğretmenler Derneği Mümessilleri Maarif Vekillerimize Konuştular, 30 Aralık 1954: 1), okullardan her köyde bir kitaplık bulundurmalarını istemiş ancak bu pek mümkün olmamıştır. Bu nedenle Eğitim Bakanlığı Yayın Merkezi, Göller Bölgesi Öğretmenler Derneğinde kitaplık bulundurarak buradan köy öğretmenlerine kitap temin etmiştir (Köy Öğretmenler Derneği Mümessilleri Maarif Vekillerimize Konuştular, 30 Aralık 1954: 1).

1954-1974 yılları arasında Gönen Köy İlköğretmen Okulu öğrenci bilgileri şu şekildedir:

Eğitim Öğretim Dönemi	Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayısı			Diploma Alan Öğrenci Sayısı			Toplam Öğrenci Sayısı		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1953-1954 ^{2,3}	40	-	40	84	-	84	558	-	558
1954-1955 ⁴	51	-	51	132	-	132	514	-	514
1955-1956 ⁵	132	-	132	126	-	126	512	1	513
1956-1957 ⁶	138	-	138	92	-	92	515	-	515
1957-1958 ⁷	122	-	122	57	-	57	532	-	532
1958-1959 ⁸	52	-	52	34	-	34	544	-	544
1959-1960 ⁹	54	-	54	43	-	43	558	-	558
1960-1961 ¹⁰	81	-	81	117	-	117	601	4	605
1961-1962 ¹¹	171	4	175	99	5	99	668	9	677
1962-1963 ¹²	94	-	94	119	1	120	665	7	672
1963-1964 ¹³	112	-	112	93	2	93	695	2	697

² (T.C.B.D.İ.E., 1963: 16).

³ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 16).

⁴ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 16).

⁵ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 17).

⁶ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 17).

⁷ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 17).

⁸ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 17).

⁹ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 17).

¹⁰ (T.C.B.D.İ.E., 1965: 6).

¹¹ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 19).

¹² (T.C.B.D.İ.E., 1968: 19).

¹³ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 19).

Eğitim Öğretim Dönemi	Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayısı			Diploma Alan Öğrenci Sayısı			Toplam Öğrenci Sayısı		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1964-1965 ¹⁴	210	2	212	69	3	72	798	21	819
1965-1966 ¹⁵	142	21	163	93	7	100	845	36	881
1966-1967 ¹⁶	183	16	199	163	8	171	911	48	959
1967-1968 ¹⁷	178	6	184	150	21	171	929	37	966
1968-1969 ¹⁸	153	9	162	189	13	202	947	37	984
1969-1970 ¹⁹	148	12	160	197	10	207	897	27	924
1970-1971 ²⁰	163	14	177	143	9	152	878	39	917
1971-1972 ²¹	187	11	198	140	8	148	866	46	912
1972-1973 ²²	95	14	109	1	1	2	805	49	854
1973-1974 ²³	61	-	61	148	11	159	842	60	902

Bu tablodaki bilgilerden; 1954-1974 yılları arasında Gönen İlköğretmen Okulu'nun öğrenci sayısının en fazla olduğu dönemin 984 öğrenciyle 1968-1969 eğitim-öğretim dönemi olduğu görülmüştür. En az öğrencinin bulunduğu dönem ise 513 öğrenciyle 1955-1956 eğitim-öğretim dönemi olmuştur. Gönen İlköğretmen Okulu'nun ilk kız öğrencisi 1955-1956 eğitim-öğretim döneminde olmuş ve bu dönemde sadece 1 kız öğrenci öğrenim görmüştür. Okulun 1956 yılından 1960 yılına kadar kız öğrencisi bulunmamıştır. 1960-1961 eğitim-öğretim döneminde ise 4 kız öğrenci öğrenim görmeye başlamış ve bu dönemden itibaren erkek öğrenci sayısı kadar olmasa da 1974 yılına kadar kız öğrenci bulunmuştur. 1954-1974 yılları arasında mezun olan öğrenci sayısı ise 2.381 kişi olup, bunların 2.289'u erkek, 92'si kızdır.

Mezun sayısının en çok olduğu dönem ise 1969-1970 eğitim-öğretim dönemidir. Bu dönemde 197'si erkek, 10'u kız olmak üzere toplam 207 öğrenci mezun olmuştur. Mezun sayısının en az olduğu dönem ise 1972-1973 eğitim-öğretim dönemi olup, bu dönemde 1 kız, 1 erkek olmak üzere 2 öğrenci mezun olmuştur. Bu dönemde çok az öğrencinin mezun olmasının sebebi ise, 1971-1972 eğitim-öğretim döneminden itibaren 6 yıllık eğitim veren ilköğretmen okullarının eğitim süresinin 7 yıla çıkarılması olmuştur. Bu dönemde mezun olan bu 2 öğrenci de dışardan bu okula gelip mezun olanlardır²⁴. Geçiş sürecindeki bu dönem dışında en az mezun veren dönem 1958-1959 eğitim-öğretim dönemi olup, bu dönemde 34 öğrenci mezun olmuştur ve öğrencilerin hepsi erkektir.

1954-1967 yılları arasında parasız yatılı okuyan öğrencilerin bilgileri ise şu şekildedir:

¹⁴ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 19).

¹⁵ (D.İ.E., 1969: 12).

¹⁶ (D.İ.E., 1969: 12).

¹⁷ (D.İ.E., 1977: 5).

¹⁸ (D.İ.E., 1977: 5).

¹⁹ (D.İ.E., 1977: 5).

²⁰ (D.İ.E., 1977: 5).

²¹ (D.İ.E., 1977: 5).

²² (D.İ.E., 1977: 5).

²³ (B.D.İ.E., 1979: 3,101).

²⁴ (D.İ.E., 1977: 4).

Eğitim-Öğretim Dönemi	1954-1967 Yılları Arasındaki Öğrenci Mevcutları ²⁵								
	Gündüzlü		Yatılı				Toplam		
			Paralı		Parasız				
	E	K	E	K	E	K	E	K	T
1954-1955	-	-	-	-	508	-	508	-	508
1955-1956	-	-	-	-	506	-	506	-	506
1956-1957	-	-	-	-	510	-	510	-	510
1957-1958	-	-	-	-	526	-	526	-	526
1958-1959	-	-	-	-	534	-	534	-	534
1959-1960	-	-	-	-	535	-	535	-	535
1960-1961 ²⁶	-	-	-	-	555	-	555	-	555
1961-1962 ²⁷	-	-	-	-	601	-	601	-	601
1962-1963 ²⁸	-	-	-	-	602	-	602	-	602
1963-1964 ²⁹	-	-	-	-	596	-	596	-	596
1964-1965 ³⁰	-	-	-	-	627	-	627	-	627
1965-1966 ³¹	-	-	-	-	633	-	633	-	633
1966-1967 ³²	-	-	-	-	623	-	623	-	623

1954-1967 yılları arasında parasız yatılı okuyan öğrencilerin hepsi erkek olup, en fazla öğrencinin okuduğu dönem 633 öğrenciyle 1965-1966 dönemi, en az öğrencinin öğrenim gördüğü dönem ise 506 öğrenciyle 1955-1956 eğitim-öğretim dönemi olmuştur.

1954-1974 yılları arasında Gönen İlköğretmen Okulu'nun öğretmen bilgileri ise şöyledir:

Eğitim-Öğretim Dönemi	Öğretmen Bilgileri										
	Asil Öğretmenler		Stajyerler		Ücretli Öğretmenler		Kadrosu Başka Okulda Olanlar		Toplam		
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	T
1954-1955 ³³	18	4	-	-	-	-	-	-	18	4	22
1955-1956 ³⁴	18	4	1	-	-	-	-	-	19	4	23
1956-1957 ³⁵	15	2	1	-	-	-	-	-	16	2	18
1957-1958 ³⁶	15	2	2	1	-	-	-	-	17	3	20
1958-1959 ³⁷	12	2	3	2	1	-	-	-	16	4	20

²⁵ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 486).

²⁶ (T.C.B.D.İ.E., 1965: 555).

²⁷ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 389).

²⁸ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 389).

²⁹ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 389).

³⁰ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 389).

³¹ (D.İ.E., 1969: 241).

³² (D.İ.E., 1969: 241).

³³ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 486).

³⁴ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 486).

³⁵ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 486).

³⁶ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 486).

³⁷ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 486).

Eğitim-Öğretim Dönemi	Öğretmen Bilgileri										
	Asil Öğretmenler		Stajyerler		Ücretli Öğretmenler		Kadrosu Başka Okulda Olanlar		Toplam		
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	T
1959-1960 ³⁸	17	4	1	-	-	-	-	-	18	4	22
1960-1961 ³⁹	16	4	1	-	-	-	-	-	17	4	21
1961-1962 ⁴⁰	15	4	-	2	-	-	-	-	15	6	21
1962-1963 ⁴¹	13	5	1	1	-	-	-	-	14	6	20
1963-1964 ⁴²	19	-	1	1	-	-	-	-	20	1	21
1964-1965 ⁴³	19	-	1	1	-	-	-	-	20	1	21
1965-1966 ⁴⁴	21	2	2	2	-	-	-	-	23	4	27
1966-1967 ⁴⁵	23	4	1	1	-	-	-	-	24	5	29
Eğitim-Öğretim Dönemi	Öğretmen Bilgileri ⁴⁶										
	E				K				T		
1967-1968	28				5				33		
1968-1969	29				5				34		
1969-1970	34				4				38		
1970-1971	29				4				33		
1971-1972	32				2				34		
1972-1973	29				7				36		
1973-1974 ⁴⁷	29				8				37		

Bu tablodaki bilgilerden görülmektedir ki; 1954-1974 yılları arasında en çok öğretmenin bulunduğu dönem 38 öğretmenin görev yaptığı 1969-1970 eğitim-öğretim dönemidir. Bu dönemdeki 38 öğretmenin 34'ü erkek, 4'ü ise kadındır. En az öğretmenin görev yaptığı dönem ise, 18 öğretmenin bulunduğu 1956-1957 eğitim-öğretim dönemi olmuştur. Bu 18 öğretmenin 17'si asil, 1'i ise stajyer öğretmen olup, 17 asil öğretmenin 15'i erkek, 2'si kadındır. Ayrıca, bu dönemde 1 erkek stajyer öğretmen görev yapmıştır. Bunların dışında, 1958-1959 eğitim-öğretim döneminde ise ücretli olarak görev yapan 1 öğretmen bulunmuştur. Her eğitim-öğretim döneminde erkek öğretmenlerin sayısı kadın öğretmenlerin sayısından oldukça fazla olmuştur. 1954-1965 yılları arasında öğretmen sayısı 18-22 kişi arasında değişirken, 1965 yılında okulun öğretmen sayısı bir önceki yıla göre 6 kişi artarak 27'ye yükselmiştir. Yıllara göre öğretmen sayısındaki artış en fazla 1965'de olmuştur. 1965 yılından sonra ise öğretmen sayıları 1970 yılına kadar artmış ancak 1970 yılında öğretmen sayısı bir önceki yıla göre 5 kişi azalarak 33'e

³⁸ (T.C.B.D.İ.E., 1963: 486).

³⁹ (T.C.B.D.İ.E., 1965: 302).

⁴⁰ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 401).

⁴¹ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 401).

⁴² (T.C.B.D.İ.E., 1968: 401).

⁴³ (T.C.B.D.İ.E., 1968: 401).

⁴⁴ (D.İ.E., 1969: 249).

⁴⁵ (D.İ.E., 1969: 249).

⁴⁶ (D.İ.E., 1977: 5).

⁴⁷ (B.D.İ.E., 1979: 72).

düşmüştür. Daha sonra ise öğretmen sayısı çok olmasa da her yıl 1-2 kişi artarak devam etmiş ve 1973 yılında okulun öğretmen sayısı 37'ye yükselmiştir.

Öğretmen Okullarının 122. kuruluş yıl dönümü tüm öğretmen okullarında olduğu gibi Gönen'de de törenle kutlanmıştır. Törende konuşmalar yapılmış, şiirler okunmuş ve milli oyunlar oynanmıştır (Öğretmen Okullarının 122. Kuruluş Yıl Dönümü Dün Kutlandı, 17 Mart 1970: 1). 1966-1967 eğitim-öğretim yılında Gönen İlköğretmen Okulu'nda toplam 2.612 öğrenci öğrenim görmüştür. Bu öğrencilerin 2.165'i erkek, 447'si kız öğrenci olmuştur. Aynı dönemde bu okuldaki öğretmen sayısı 118 olup, öğretmenlerin 82'si erkek, 36'sı kadındır (Isparta Valiliği 1967 İl Yıllığı, 1967: 131). 1971 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Gönen İlköğretmen Okulu'ndan 60 öğrenci ilköğretmen okulları müfredat programı ve yönetmeliği hükümleri dahilinde Kuşadası'nda açılan yaz dönemi kursuna çağırılmıştır. Bu öğrencilerin kursa geliş-gidiş vb. ihtiyaçlarının ise Ortaklar İlköğretmen Okulu Müdürlüğüne karşılanacağı bildirilmiştir. Kursu Isparta'dan Gönen İlköğretmen Okulu çağrılırken Isparta Kız İlköğretmen Okulu ve Isparta Eğitim Enstitüsü öğrencileri çağırılmamıştır (Gönen İlköğretmen Okulundan 60 Öğrenci Kuşadası'ndaki Yaz Dönemi Kursuna Çağrıldı, 28 Nisan 1971: 1).

28 Nisan 1971 tarihinde Gönen İlköğretmen Okulunun 900 öğrencisi 5 gün olarak belirledikleri bir boykota başlamıştır. Ancak okulun 30 kız öğrencisi bu boykota katılmamıştır. Boykota katılan öğrencilerin istekleri:

- Mesleki kitaplarının tekrar yazılması,
- Öğrencilerin okul yönetiminde söz sahibi olmak istemeleri,
- Öğrencilerin komşu köylerde yaptıkları 2 aylık staj masraflarının okulun karşılamasını istemeleri (Gönen İlköğretmen Okulunun 900 Öğrencisi Dün 5 Gün Sürece Boykota Başladı, 29 Nisan 1971: 1),
- Amerikan gıda, eğitim ve düzen emperyalizmine son verilmesi,
- Okul içindeki nurculuk politikasına göz yumulmaması,
- Okul müdürü başta olmak üzere bazı öğretmenlerin değiştirilmesi...

vb. şeklinde olmuştur (Vali Öztürk Gönen İlköğretmen Okulunu Kapattı, 10 Mayıs 1971: 2). Bu boykotu duyan Isparta Valisi Hilmi Öztürk, Okul Müdürü Mehmet Kahvecioğlu'ndan boykot hakkında bilgi almış ve bizzat olay yerine giderek 2 saat boyunca öğrencileri boykottan geri döndürmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır (Gönen İlköğretmen Okulunun 900 Öğrencisi Dün 5 Gün Sürece Boykota Başladı, 29 Nisan 1971: 1). Daha sonra öğrencilerin okul idaresini basmaları nedeniyle okul yetkilileri jandarma kuvvetlerini çağırması ve okul 15 gün süre ile kapatılmıştır (Gönen İlköğretmen Okulu Çıkması Muhtemel Olaylara Karşı 15 Gün Süreyle Kapatıldı, 30 Nisan 1971: 1).

Okul, 29 Nisan 1971 tarihinde de boykot yapan öğrencilerin taşkınlık çıkaracakları düşüncesiyle valilik tarafından süresiz olarak kapatılmıştır (Boykot Yüzünden 11 Gün Kapalı Kalan Gönen İlköğretmen Okulu Dün Açıldı, 11 Mayıs 1971: 1). Gazetecilerle görüşmeler yapan öğrenciler ise bu boykotta ideolojik bir tutumlarının

olmadığını, hakları olan istekleri talep ettiklerini ifade etmişlerdir (Kapatılan İlköğretmen Okulunu Jandarma Bekliyor, 1 Mayıs 1971: 1).

Süresiz kapatıldıktan 11 gün sonra 10 Mayıs 1971 (Gönen Öğretmen Okulu Dün Törenle Öğrenime Açıldı, 17 Mayıs 1971: 2)⁴⁸ tarihinde bu okul tekrar açılmış ve okul düzenlenen bir törenle normal öğretime (Boykot Yüzünden 11 Gün Kapalı Kalan Gönen İlköğretmen Okulu Dün Açıldı, 11 Mayıs 1971: 1) başlamıştır. Tören sonrasında Milli Eğitim Müdürü Sadık Güneş ve İl Jandarma Alay Komutanı Kd. Albay Mustafa Hacı Hanıfioğlu öğrenci ve velileri uyarıcı konuşmalar yapmıştır. Daha sonra Okul Müdürü Mehmet Kahvecioğlu'nun da katılımıyla velilerle bir toplantı yapılarak ortak iş birliğine karar verilmiştir (Gönen Öğretmen Okulu Dün Törenle Öğrenime Açıldı, 17 Mayıs 1971: 2).

1972 yılında mevcudu 912 olan okulun hem köy hem de şehir kontenjanı olup, 8 öğrenci köy, 8 öğrenci de şehir kontenjanına girmeye hak kazanmıştır (İlköğretim Okulları Sınavını Kazanan Öğrenciler Belli Oldu, 2 Ağustos 1972: 1). Milliyet gazetesinin düzenlediği halk oyunları yarışmasında Türkiye 4.'sü olan Gönen İlköğretmen Okulu 25 Nisan 1974 tarihinde İstanbul'da yapılan final gecesinde halk oyunları kategorisinde adını duyurmayı başarmıştır (Gönen İlköğretmen Okulu Halk Oyunları Yarışmasında, 6 Nisan 1974: 1).

1940 yılında Köy Enstitüsü olarak kurulan okul, 1954'te Gönen İlköğretmen Okuluna dönüştürülmüştür (Okan, 5 Haziran 1955: 2). 1973-1974 eğitim-öğretim döneminden itibaren de öğretmen okullarının ismi öğretmen lisesi adını almış olup, öğretim süresi de 7 yıldan 6 yıla indirilmiştir. Ancak bu değişiklik yapıldığında Gönen İlköğretmen Okulu'nun son sınıf öğrencileri eski statüye göre 7 yıl olarak öğrenimlerine devam etmiştir. 6 yıllık eğitim-öğretime 1976 yılından itibaren başlanmıştır (B.D.İ.E., 1982: 1-2).

SONUÇ

Cumhuriyet öncesinde bugünkü anlamda öğretmen yetiştiren ilk öğretmen okulu 16 Mart 1848 tarihinde İstanbul'da açılan Darulmuallimin okuludur. Isparta'da ilk muallim mektebi ise; 1903 yılında açılan Darulmuallimini İptidaiyye Mektebi olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra halkın %80'inin okuma-yazma bilmemesi ve köylerde okur-yazarlık oranının daha da düşük olması nedeniyle eğitim sorununun üzerinde ayrıca durulmuştur. Atatürk'ün emri doğrultusunda köylerdeki öğretmen sorununu gidermek için 1936-1937 eğitim öğretim yılında eğitim kurslarının ilki Eskişehir Çiftelerde faaliyete geçirilmiştir. Gönen Eğitim Kursu ise 1939 yılında açılmış olup, 17 Nisan 1940 tarihindeki 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunuyla Gönen Köy Enstitüsü halini almıştır.

Gönen Köy Enstitüsü, 1954'te 6234 Sayılı Köy Enstitüleri ile Öğretmen Okullarının birleştirilmesi kanunuyla Gönen İlköğretmen Okulu'na dönüştürülmüştür. Okul, 1955 yılına kadar 42 kız ve 883 erkek öğretmen mezun etmiştir. Gönen İlköğretmen Okulu'ndan mezun olan 925 öğretmen ülkenin çeşitli yerlerinde görev yapmıştır. Öğretmenlik bilgisinin yanında biçki, nakış, demircilik, bahçecilik vb. alanda

⁴⁸ 17 Mayıs 1971 tarihli Öz Yalvaç gazetesinde 1.000 mevcudlu olarak gösterilen Gönen İlköğretmen Okulu'nun boykot sonrası eğitim-öğretime başlama tarihi 16 Mayıs 1971 olarak gösterilmektedir.

da eğitilen Gönen İlköğretmen Okulu öğrencilerinin ihtiyaç duydukları malzemeler de eğitim aldıkları alanla ilgili olmuştur. Öğrencilerin okullarında ürettikleri ürünler düzenlenen sergilerle halka sunulmuş olup, anma günleri, tiyatrolar, halk oyunları vb. etkinliklerle okulun ismi duyurulmuştur.

Parasız yatılı olarak öğrenim veren Gönen Öğretmen Okulu 1971-1972 yılına kadar 6 yıllık eğitim-öğretim vermiştir. 1971-1972 döneminden itibaren de eğitim öğretim süresi 7 yıla çıkarılmıştır. Öğrenim süresinin 7 yıla çıkmasıyla 1972-1973 eğitim-öğretim döneminde sadece 2 öğrenci mezun olmuştur. Geçiş sürecindeki bu dönem dışında en az mezun veren dönem 1958-1959 eğitim-öğretim dönemi olup, bu dönemde mezun olan 34 öğrencinin hepsi erkektir. En çok mezun ise 1969-1970 eğitim-öğretim döneminde verilmiş, 197'si erkek, 10'u kız olmak üzere toplam 207 öğrenci mezun olmuştur. 1954-1974 yılları arasında Gönen Öğretmen Okulu'ndan 2.381 öğrenci mezun olmuş olup, mezun olan öğretmenlerin 2.289'u erkek, 92'si ise kızdır.

Mezun olan bu öğretmenler yurdun çeşitli yerlerindeki okullarda göreve başlamışlardır. Gönen İlköğretmen Okulu'nun öğretmen sayısı 1954-1974 yılları arasında 18 ile 38 arasında değişmiştir. En çok öğretmenin bulunduğu dönem 1969-1970 dönemi iken en az öğretmenin bulunduğu dönem ise 1956-1957 dönemi olmuştur. Gönen Köy Enstitüsü'nün devamı niteliğinde olan Gönen İlköğretmen Okulu, öğretmen yetiştirme konusunda önemli rol üstlenmiştir. Okul 1974'te Gönen öğretmen Lisesi, 1989'da Anadolu Öğretmen Lisesi ve 2014'te de Gönen Fen Lisesi olarak eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüş olup, halende Gönen Fen Lisesi olarak eğitim-öğretime devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2011), *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S.2011)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Altunya, N. (1990), *Köy Enstitülerinin Tarihçesi, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*. Ankara: Eğit-der Yayınları.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü [B.D.İ.E.]. (1979), *Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1973-1975*. Ankara.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü [B.D.İ.E.]. (1982), *Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1975-1978*. Ankara.
- Boykot Yüzünden 11 Gün Kapalı Kalan Gönen İlköğretmen Okulu Dün Açıldı. (1971), *Isparta*. 11 Mayıs 1971.
- Çavuşoğlu, B. (1961), Resim Sergisi, *Isparta Postası*. 25 Haziran 1961.
- Devlet İstatistik Enstitüsü [D.İ.E.]. (1969), *Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1965-1967*. Ankara.
- Devlet İstatistik Enstitüsü [D.İ.E.]. (1977), *Milli Eğitim İstatistikleri Mesleki ve Teknik Öğretim 1967-1973*. Ankara.
- Demokrat Eğirdir*. (27 Ocak 1962).
- Göller Bölgesi Köy Öğretmenleri Derneğinin Sütçüler Şubesi Açıldı. (1954), *Yalvaç*. 30 Kasım 1954.

- Göller Bölgesi Köy Öğretmenler Derneğinin Yıllık Kongresi. (1965), *Yeni İnkılâp*. 26 Ekim 1965
- Gönen İlköğretmen Okulunda Bir Mesleki Danışma Bürosu Kurulmuştur. (1954), *Yalvaç*. 3 Kasım 1954.
- Gönen İlköğretmen Okulu Çıkması Muhtemel Olaylara Karşı 15 Gün Süreyle Kapatıldı. (1971), *Isparta*. 30 Nisan 1971.
- Gönen Öğretmen Okulu Dün Törenle Öğrenime Açıldı. (1971), *Öz Yalvaç*. 17 Mayıs 1971.
- Gönen İlköğretmen Okulu Halk Oyunları Yarışmasında. (1974), *Isparta*. 6 Nisan 1974.
- Gönen İlköğretmen Okulu Mezunları İçin Dün Mesleğe Giriş Töreni Yapıldı. (1965), *Yeni İnkılâp*. 2 Temmuz 1965.
- Gönen İlköğretmen Okulundan Temin Edilen Ders Araçları. (1954), *Demokrat Isparta*. 13 Kasım 1954.
- Gönen Öğretmen Okulu Mezunlarından İlimize Tayin Edilen Öğretmenler. (1965), *Yeni İnkılâp*. 21 Temmuz 1965.
- Gönen İlköğretmen Okulundan 60 Öğrenci Kuşadası'ndaki Yaz Dönemi Kursuna Çağrıldı. (1971), *Isparta*. 28 Nisan 1971
- Gönen İlköğretmen Okulunun 900 Öğrencisi Dün 5 Gün Sürece Boykota Başladı. (1971), *Isparta*. 29 Nisan 1971.
- Gül, S. S. (2013), *Gönen Köy Enstitüsü Işığ*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüsü Derneği Yayınları.
- Isparta. (1982), *Yurt Ansiklopedisi Türkiye İl İl Dünü Bugünü Yarını* (Cilt 5). İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- Isparta Gönen İlköğretmen Okulu Müdürlüğünden. (1954), *Demokrat Isparta*. 14 Temmuz 1954.
- Isparta Valiliği 1967 İl Yıllığı*. (1967), Isparta: Isparta Valiliği.
- Isparta Valiliği 1973 İl Yıllığı*. (1973), Isparta: Isparta Valiliği.
- İdeal Bir Köy Öğretmeninin Vasıfları. (1948), *Isparta*. 20 Ekim 1948.
- İlköğretim Okulları Sınavını Kazanan Öğrenciler Belli Oldu. (1972), *Isparta*. 2 Ağustos 1972.
- Kamer, S. T. (2012), Öğretmen Yetiştirmede Kastamonu Kız İlköğretmen Okulu Uygulaması (1956-1975). *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 1(2), 1-17.
- Kapatılan İlköğretmen Okulunu Jandarma Bekliyor. (1971), *Isparta*. 1 Mayıs 1971
- Katırcıoğlu, N. (1958), *Bütün Isparta*. Ankara: Bereket Matbaası.
- Kayacan, İ. V. (5 Şubat 2019), Kişisel Görüşme.
- Köy Enstitüleri Kanunu. (1948), *Isparta*. 15 Eylül 1948

- Köy Öğretmenler Derneği Mümessilleri Maarif Vekillerimize Konuştular. (1954), *Yalvaç*. 30 Aralık 1954.
- Kuru, M., ve Uzun, H. (2008), Türkiye’de Öğretmen Adaylarının Seçiminde 1954 Örneği. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 207-232.
- Okan, K. (1955), Gönen İlköğretmen Okulu. *Yalvaç*, 5 Haziran 1955.
- Öğretmen Okulları Sergisine Gönen Katılacak. (1954), *Yalvaç*. 18 Kasım 1954.
- Öğretmen Adaylarının İlk Grubu Dün Staj Okullarında Görevlerine Başladı. (1965), *Yeni İnkılâp*. 2 Kasım 1965.
- Öğretmen Okullarına Ortaokullardan Öğrenci Alınacak. (1961), *Demokrat Eğirdir*. 6 Mayıs 1961.
- Öğretmen Okulu Tarım Öğretmeni Kurs Açtı. (1965), *Yeni İnkılâp*. 22 Ekim 1965
- Öğretmen Okullarının 122. Kuruluş Yılı Dönümü Dün Kutlandı. (1970), *Isparta*. 17 Mart 1970.
- Vali Öztürk Gönen İlköğretmen Okulunu Kapattı. (1971), *Öz Yalvaç*. 10 Mayıs 1971.
- Özbek, H. (1971), Köy Enstitüleri. *Isparta*, 27 Nisan 1971.
- Süldür, E. (1951), *İkinci Isparta Tarihi*. İzmir: Üstün Sanat Matbaası.
- Şimşek, G., ve Mercanoğlu, C. (2018), Bir Planlanama Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi. *Planlama*, 28(3), 261-281.
- Şimşir, B. N. (2006), *Türk Harf Devrimi Üzerinde İncelemeler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Taşer, S. (2010), Konya Vilayeti Sancak Merkezlerinde Eğitim Veren Darülmualiminler. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 665-678.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü [T.C.B.D.İ.E.]. (1963), *Milli Eğitim Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim İstatistikleri 1953-1960*. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü [T.C.B.D.İ.E.]. (1965), *Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961*. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü [T.C.B.D.İ.E.]. (1968), *Milli Eğitim İstatistikleri Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1961-1965*. Ankara.
- Yalçın, D., Akbıyık, Y., Özkaya, Y., Bozkurt, G., Akbulut, D. A., Tokgöz, E., ve Eraslan, C. (2005), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*. Ankara: ATAM Yayınları.
- Yıldız, N., ve Akandere, O. (2017), Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, 27(35), 275-316.

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

1921'DE SEYYAR JANDARMA MÜFREZELERİNİN İLGASI MESELESİ

The Issue of Abolishment of the Mobile Gendarmerie Platoon in 1921

İsmet TÜRKMEN^{1*} • Betül TEKİNSOY²

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tokat, Türkiye.

² Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 27.09.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.10.2020

ÖZ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde teşkil olunan İcra Vekilleri Heyeti'nin ilk girişimi, Millî Mücadele'nin ilk yılında Anadolu'da idarî ve siyasî otoritenin pekiştirilmesi, güvenlik tedbirlerinin etkin bir surette ele alınmasına yönelik olmuştur. Bu dönemde Dâhiliye Vekâleti uhdesinde görev üstlenen Jandarma Teşkilatı, Meclis'in önceliği olmuş, bu doğrultuda nitelikli komutan ve rütbeli personelden yoksun durumda bulunan Jandarma Teşkilatı'nın tekrar "ıslah ve tevsiki" bir zorunluluk halini almıştır. Bu duruma çözüm arayan Meclis Hükümeti tarafından "Seyyar Jandarma Müfrezeleri Teşkili Hakkında Kanun Layihası" Meclis gündemine alınmıştır. Meclis'te 7 Haziran 1920 tarihli 5 sayılı "Piyade, Süvari Sınıfından Mürekkep Olmak Üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkili Hakkındaki Kanun" kabul edilmiştir. Kanunun uygulamaya geçirildiği sırada, seyyar jandarma birliklerinin askerî otoritenin elinde olması durumu, beklendiği gibi idarî ve siyasî alanda sıkıntılar da yaşatmıştır. Yeni kurulan Seyyar Jandarma Teşkilatı, Millî Müdafaa Vekâleti emrinde olmasına karşın, ayrıca Dâhiliye Vekâleti emrinde de mutat jandarma birlikleri bulunmaktaydı. Meclis görüşmeleri sonrasında Bolu Mebusu Yusuf İzzet Paşa ve beraberindeki mebusların verdiği kanun teklifi, kırsal güvenlik işlerinin Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı jandarmaya verilmesine dair düzenlemenin yapılmasıyla neticelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Jandarma, TBMM, Güvenlik.

ABSTRACT

The first initiative of the Government of the National Assembly of the Grand National Assembly, the first year of the National Struggle, the consolidation of administrative and political authority in Anatolia, aimed at the effective handling of security measures. During this period, the Gendarmerie was the priority of the Assembly. In this respect, the Gendarmerie Organization, which is deprived of qualified commander and ranking personnel, has become a necessity again. The Parliamentary Government, seeking a solution to this situation, "The Law on the Establishment of Mobile Gendarmerie Detachments" was received. Number of 5 "Infantry, Cavalry Class, Gendarmerie Platoon Formation of Gendarmerie Plates" and was adopted on June 7, 1920. When the law was put into practice, the fact that the mobile gendarmerie units were in the hands of the military authority had experienced difficulties in the administrative and political spheres as expected. The newly established mobile gendarmerie organization, although under the command of the National Defense Act. in addition, there were regular gendarmerie units under the Ministry of Internal Affairs. Following the parliamentary meetings, the proposal of Bolu Mufti Yusuf İzzet Pasha and his accompanying deputies resulted in the regulation of the issuance of the rural security works to the gendarmerie attached to the Ministry of Interior.

Keywords: Gendarmerie, Turkish Grand National Assembly, Security.

Please cite this paper as follows/Atf için:

Türkmen, İ., Tekinsoy, B. (2020). 1921'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin İlgası Meselesi. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 125-135.

GİRİŞ

Türk devlet teşkilatına jandarma adı tarihte ilk defa, 15 Nisan 1880’de kabul edilen nizamname ile girmiştir. Jandarma birlikleri 21 Temmuz 1914 tarihinde sabit ve seyyar jandarma olarak iki kısma ayrılmış, Birinci Dünya Savaşı yıllarında çeşitli görevler için farklı birlikler şeklinde teşkilatlandırılmıştır (Işık, 1999: 9). Mondros Mütarekesi, bütün Osmanlı askerî kuvvetinin terhisini emrettiğinden, çaresizlik içinde bulunan Osmanlı Genelkurmayı, elinde jandarma adı altında silahlı bir güç bulundurma çabası içine girmiştir. Buna karşı İtilaf Devletleri mümessilleri mevcut jandarmayı ya tamamen tasfiye etmek ya da kendi denetimleri altına almak istemişlerdi (Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, C.I: 14-15). Sevr Antlaşması hükümleri de bu niyetlerini açıkça ortaya koymuştur. Bütün umudunu jandarmaya bağlamış olan hükümet, 15 Mart 1919 tarihli kararname ile jandarmayı Dâhiliye Nezareti’ne bağlamıştır.

YÖNTEM

TBMM’nin 23 Nisan 1920’de açılmasından sonra kurulan BMM Hükümeti, iç güvenliği sağlayabilmek için Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde Umum Jandarma Kumandanlığını kurmuştur (Umum Jandarma Kumandanlığı, Jandarmaya Müteallik Kavânin ve Nizâmât ve Mukarrerat, Üçüncü Kitap, 1335; Umum Jandarma Kumandanlığı, Jandarmaya Müteallik Kavânin ve Nizâmât ve Mukarrerat, Birinci Kitap, 1335; Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, C. I, 2002; Jandarma Karakollarının Devriye ve Muhabere Hizmetleri Hakkında Talimat, 1335.). Böylece aynı anda biri İstanbul Hükümeti, diğeri TBMM Hükümeti emrinde iki Umum Jandarma Komutanlığı bulunuyordu. TBMM İcra Vekilleri Heyeti, 26 Mayıs 1920’de Milli Müdafaa Vekâleti ‘ne bağlı olmak üzere süvari ve piyadeden oluşan Seyyar Jandarma Müfrezelerini kurmuştur. İç asayiş tek elden idare etmek isteyen TBMM Hükümeti, 12 Aralık 1920 tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığı ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’ni birleştirerek, Dâhiliye Vekâleti’ne bağlı bir İnzibat Umum Müdürlüğü’nü kurmuştur (Başa, 2013: 343-344). Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından hazırlanarak 26 Mayıs 1336 tarihinde Meclis gündemine sunulan Seyyar Jandarma Müfrezeleri’nin kurulmasına dair kanun tasarısı, Heyet-i Vekile tarafından 7 Haziran 1336 tarihinde ittifakla kabul edilmiştir.

TBMM’DE JANDARMAYA YÖNELİK DÜZENLEMELER VE SEYYAR JANDARMA MÜFREZELERİNİN KURULMASI

Meclis’in ele aldığı teşkilatlanmalar arasında Dahiliye Vekaleti’ne bağlı olarak görev yapan Jandarma Teşkilatı gelmektedir. 1914 yılında geçici bir Jandarma Kanunu yürürlüğe konulmuş; jandarmanın mülkî makamlarla ilişkilerindeki boşlukları tamamlamak üzere de 1917 yılında yeni bir düzenleme yapılmıştır. Jandarma Umum Kumandanlığı son olarak, Damat Ferit Hükümeti’nin elinde kuvvetli bir icra organı bulundurmak amacıyla 16 Mart 1919 tarihinde çıkarılan “Jandarmanın Dahiliye Vekaletine Raptı Hakkında Nizamname” ile her bakımdan Dahiliye Nezareti’ne bağlanmıştır (Başa, 2013: 344). Bu dönemde, Jandarma Umum Kumandanlığı beş şube halinde teşkilatlanmıştır. (Tekâüt Sandığı Duyun Şubesi; Emniyet Asayiş Şubesi, Levazım ve Harbiye Şubesi; Talim ve Terbiye Şubesi ile Sevk Memurluğu) Ancak

Birinci Dünya Savaşı ve onu takip eden Millî Mücadele, Umum Jandarma Kumandanlığının kadrolarını alt üst etmiş ve teşkilatı personel yönünden bir çıkmaza sürüklemiştir (Türkmen, 2001: 82). Bu yüzden nitelikli komutan ve rütbeli personelden yoksun durumda bulunan Jandarma Teşkilatı'nın yeniden "ıslah ve tevsiki" bir zorunluluk halini almıştır (Yalçın, 1990: 67-69). Fakat içinde bulunulan durum, jandarmanın topyekûn düzenlenmesi için uygun değildi. Diğer yandan, dönem şartları gereği ülke savunmasının sağlanması ile genel asayiş düzeninin kurulması birlikte düşünölmek zorundadır. Bu duruma çareler arayan TBMM Hükümeti tarafından 2 Haziran 1920 tarihinde "Seyyar Jandarma Müfrezeleri Teşkilî Hakkında Kanun Layihası" Meclis'e sunulmuştur (Akın, 2001: 102-103). Bazı mebusların karşı çıkmalarına rağmen tasarının, Meclis Başkan Vekili Celalettin Arif Bey'in uygun görmesiyle Dahiliye Encümeni yerine Müdafaa-ı Milliye Encümeni'ne gönderilmesi kararlaştırılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, (2 Haziran 1920): 39-40). Kanun tasarısı ile esas olarak, "Müdafaa-ı memleketin temini ve asayişini umuminin layıkıyla tesisi için Müdafaa-ı Milliye İcra Vekaletine merbut olmak üzere seyyar jandarma müfrezelerinin teşkil edilmesi" öngörölmüştür (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 2, (2 Haziran 1920): 99). Mevcut jandarma yanında ayrı bir Seyyar Jandarma Kıtaatının kurulmak istenmesine ilişkin olarak Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Bey'in 7 Haziran 1920 günü Meclis'te yaptığı açıklamalar oldukça aydınlatıcıdır:

"Efendiler size takdim ettiğimiz bu layiha ile seyyar jandarma müfrezeleri hakkındaki kanuna temas etmiş oluyoruz. Memleketin asayişinin, her türlü tesisatın her türlü terekkiyatın esası olduğunu size izah etmeye lüzum yoktur. Yalnız asayişini tesis etmek için bugün elimizdeki vesaite ilâve edilecek bir vasıta, vardır. Bu, seyyar jandarma müfrezeleridir ki onun lüzumunu arz etmek isterim. Jandarma vezaiî tahlîyesini ifa etmek için jandarma teşkilâtımız vardır. Fakat bu jandarma teşkilâtının adetçe ve kıymetçe muhtacı ıslah olduğunu bilirsiniz. Şimdiye kadar teamül olan usul, asayişte büyük mikyasta tedibata lüzum görülürse kıtaatı askerîyeden doğrudan doğruya istiane ve istifade etmektir. Kıtaatı askerîyeye asayiş nokta-i nazarından yaptırmak istediğimiz vezaiî ciddi bir teşkilâta malik seyyar jandarma kıtaatına yaptırmak istiyoruz. Asayiş için, memlekette esaslı bir asayiş husule getirmek için bizim kanaatimiz; dağlarda ikamet mümkün olmadığını, eşkiyayı senelerce takip etmeyi ispat etmek mecburiyetindeyiz. Bir defa şehir haricinde asayişini muhtel olmayacağına herkes kanaat ettikten sonra asayişin elimizde bulunması ve jandarma, polis gibi tabîi vesaitin ifayı vazife etmesi için esaslı bir mesnet elde etmiş olacağına bunu, seyyar jandarmayı, diğer jandarmalardan farklı olan takip kıtaatı telâkki buyurmalısınız. Bunun içindir ki seyyar jandarmayı dahiliyeye, vezaiî zabıta ve adliye ile iştigal eden daireye raptetmeyip doğrudan doğruya Müdafaa-i Milliye emrine aldık. Çünkü şehir haricinde az veya çok toplanacak ve kanundan kurtulmak için her vasıtaya tevessül etmeyi itiyat etmiş adamlara karşı takipte, bilhassa bidayet için, fenne ihtiyaç vardır. Onun için doğrudan doğruya kavaidi askerîyeye tabi olsunlar, doğrudan doğruya kavaidi askerîyeye tevfikân vazife görsünler. Bundan maada esaslı bir şey var ki orduyu biz yalnız düşman için kullanmak istiyoruz. Bu esbap ve ayrıca seyyar jandarma, müfrezeleri namı altında teşkilat yapacağız. Bunları fenni bir surette teşkil ve teçhiz edeceğiz ve bunlar vazifeleri esnasında ahali ile mümkün mertebe az temas edecektir ve

parça parça bir iki, beş on sevk etmeyeceğiz, toplu kıtaat halinde ve zabıt kumandasında sevk edeceğiz. Bu suretle hem müdafaa-i memleket için, düşmana, karşı kullanmak için memleketimizin silah altına gönderdiği efradı yormamış olacağız, hem de dâhili asayiş-i ihlal etmek isteyenlere karşı kuvvetli bir mesnet elde edeceğiz. Bir defa şehir haricinde ve dağlarda her türlü asayiş-i temin ettikten sonra şehirlerin her türlü vezaiifini zabıta mükemmel bir süratte görür. Asayiş kıtaatının esaslı bir surette olmasını ve memleketin hayatı addettiğimiz asayiş-i temin için esaslı bir teşkilat olarak seyyar jandarma müfrezeleri ihdasını kabul ettiğimizi arz etmek istiyorum. Bunu teklif ediyorum, kabul buyurunuz.” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 2, (2 Haziran 1920): 100-101).

Tartışmaların uzaması ve kendisine sorular yöneltilmesi üzerine tekrar söz alan İsmet Bey, yeni kurulacak teşkilatın yerleri ve mülkiye memurlarıyla olan ilişkisine da açıklık getirmiştir:

“Şimdi memlekette bir defa teşkilâta başlamak ve ihtiyaca göre hizmetleri nispetinde teşkilâtı birleştirmek istiyoruz. Bugün için düşündüğümüz memleket ortasında iki merkezde teşkilâta başlamaktır. Birisi Ankara’da ve birisi de Sivas’ta. Burada bir tuta ve müfreze teşkil edeceğiz: Piyade ve süvari Sivas’ta müfreze teşkil edeceğiz. Bunlar bittabi bir merkeze merbut olacak değildir. Bunlar bizim ümit ettiğimiz gibi asayiş için devamlı bir mesnet ve kuvvet olursa diğer yerlerde de yapacağız. Evvelâ istediğimiz ve bulduğumuz tedbirler asayiş içindir ve tecrübesini bilfiil arz etmek, ondan sonra ihtiyaca göre muhtelif yerlerde yapacağız. Ankara’da Sivas’ta yapmakla beraber muhtelif mevaki, ihtiyaca göre elbette göndereceğiz... Memurin mülkiye daire memuriyetlerindeki asayişten mesuldürler. Bu teklifi esasi nasıl olacaktır? Şimdiki jandarmanın vazifesiyle yeni teşkil edilecek müfrezenin vazifeleri ne olacaktır?

İki muhtelif heyetin vücudunda mahzur olmaz mı? Evet yeni jandarma teşkil ediyoruz. Memurini mülkiye asayişten mesuldür. Bunun karışmasına mahal veren jandarma ismidir. Bugün bu mevcuttur; kıtaati askerîye asayiş için hizmet ve jandarmaya muavenet etmektedirler. Kıtaati askerîyenin mevcudiyetiyle Müdafaa-i - Milliyenin emrinde seyyar jandarmanın mevcudiyeti hakkında bu mülâhaza nokta-i nazarından fark yoktur. Yine asayiş için onlar mesuldür. Yine asayiş için jandarma ve polis, bütün vezaiif zabıta ve adliyeden mesuldür. Ne vakit memlekette rüesayı memurin doğrudan doğruya kıtaati askerîye sevk etmek ihtiyacını hissederlerse o zaman asker sevk etmeyecekler ve bu teşkil edilecek kuvveti sevk edeceklerdir. ...Bu itibarla asayiş için takip kuvveti olarak asker yerine bunu kullanmak keyfiyetini teemmül buyurursanız ve esas olarak bunu kabul ederseniz, bu iltibasa mahal olmadığını görürsünüz.” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 2, (2 Haziran 1920): 102).

Kanun tasarisına yönelik olarak yapılan müzakereler, memleketin genel asayiş durumu ile dönemin Jandarma Teşkilatı’nın görünümü hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Başa, 2013). Meclis’te özellikle, mülkiye idareye bağlı jandarma ile yeni kurulan seyyar jandarmanın yetki ve görev açısından karıştırılabileceği konusu gündeme getirilmiş (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 2, (2 Haziran 1920): 108) ve yapılan görüşmelerden sonra da 7 Haziran 1920 tarihli ve 5 sayılı “Piyade, Süvari Sınıfından Mürekkep Olmak Üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkili

Hakkındaki Kanun” kabul edilmiştir (Goloğlu, 2010: 187). Bu kanun ile temel olarak, ülke savunmasının sağlanması ve genel düzenin gereği gibi kurulması için Milli Müdafaa Vekaleti’ne bağlı olarak piyade ve süvari sınıfından oluşan “Seyyar Jandarma Müfrezeleri” kurulması kararlaştırılıyordu (Güneş, 1983: 207-210).

Kabul edilen Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Teşkili Hakkında Kanun Layihası şöyleydi:

1- Müdafaa-i memleketin temini ve asayiş-i umumiyenin layıkıyla tesisi için Müdafaa-i Milliye Vekâleti’ne merbut olmak üzere seyyar jandarma müfrezeleri teşkil edilecektir.

Denilerek oluşturulan jandarma müfrezelerinin amacı ortaya konulmuştur.

2- Süvari ve piyadeden mürekkep olacak bu müfrezelerin iâşe, elbise, teçhizat ve teslihi hükümet tarafından temin edilecek. Süvariler hayvanlarını kendileri tedarik etmeye mecburdur. Maaşları ber-vech-i ati olacaktır:

a- Piyade efradına şehri sekiz yüz kuruş,

b- Süvari efradına şehriye bin kuruş verilecektir.

c- Şehriye alacakları maaştan gayrı eşkıya takibindeki hizmet-i fevkaladesi görülenlere hizmetinin derecesine göre ayrıca nakdi mükâfat dahi verilecektir.

Süvari ve piyadeden oluşacağı ve bu müfrezelerin ihtiyaçlarının hükümet tarafından sağlanacağı hüküm altına alınmıştır.

3- Seyyar jandarma efradı emsali silâh altında bulunmayan mükellefiyet erbabından bir sene müddetle gönüllü sureti ile tedarik olunur. Bir seneden evvel vazifeyi terk edemezler, yeni sene için tecdit edilmek hakkına haiz olacaklardır.

Muvazzaf askerlik hizmeti dışında kalan ve askerliğini daha önce yapmış olan gönüllülerden oluşacağını, bunlarında maaş karşılığı ve bir yıl süreyle görevlendirileceklerini hüküm altına alıyordu. Meclis’te yapılan müzakerelerden anlaşılacağı üzere bu uygulama bir nevi “sözleşmeli paralı askerlik” anlamına gelmekteydi.

4- Süvari efradı hayvanlarını kendileri tedarik edeceklerinden müsademe veya askerî harekât esnasında telef veya sakat olur ise taraf-ı miriden muadili bir hayvan veyahut iâşe ita kılınacaktır.

5- İşbu efrat ve eytam olbabdaki kanundan istifade edecektir.

6- Bir senelik hizmetleri askerlik mükellefiyetinden iki sene olarak hesaplanacaktır.

7- Onbaşılara efrat maaşından fazla olarak yüz, çavuşlara iki yüz, baş çavuşlara üç yüz kuruş verilecektir.

8- Müfrezeler zabitanı jandarma zabitanı gibi tahsisat alacaktır. Merkezlerinden uzaklarda seyyar buldukları müddetçe iâşelerine medar olmak üzere ayrıca kırk kuruş yevmiye verilecektir

9- Tarih-i neşrinden itibaren muteber olan iş bu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye ve Maliye vekâletleri memurdur.

Bu önemli kanun ile temel olarak; “ülke savunmasının sağlanması ve genel düzenin gereği gibi kurulması için Milli Müdafaa Vekaletine bağlı olarak piyade ve süvari sınıfından oluşan Seyyar Jandarma Müfrezeleri kurulması kararlaştırılıyordu.” Heyet-i Vekile tarafından ittifakla kabul edilen Seyyar Jandarma Müfrezelerinde bulunacak olan her bir piyade bölüğü 120 neferden oluşacak ve mümkünse her bölükte 2 hafif makineli tüfek ve her bir piyade taburunda 3 bölük yer alacak, dördüncü bölük olarak da iki ağır makineli tüfek bulunacaktır. Seyyar jandarma müfrezelerinde yer alacak her bir piyade müfrezesi, 3 taburlu ve bir cebel topu takımından teşkil edilmiştir. Seyyar jandarma müfrezelerinde bulunacak olan her bir süvari bölümünde 120 atlı asker ve 2 hafif makineli tüfek bulunması planlanmıştır (Karal, 1964: 202). Her bir süvari müfrezesi, üç süvari bölümü ile iki ağır makineli tüfekten teşkil olunmuştur. Kurulmasına karar verilen Seyyar Jandarma Müfrezelerinin ilk olarak Ankara ve Sivas’ta uygulanmasına karar verilmiş ve iki vilayette de birer piyade ve birer süvari müfrezesi teşkil olunması emri, XX. ve III. kolordulara gönderilmiştir.

Seyyar Jandarma Müfrezelerinde, talim ve terbiyenin yanı sıra sıkı bir disiplinin olacağı, efradın daima seferberlik ahkâmı dâhilinde bulundurulacağı ifade ediliyordu. Seyyar jandarma müfrezelerinin kuruluşuna dair kanunda, müfrezelerde bulunacak efradın seçiminde dikkat edilecek hususlarda yer almıştır. Seyyar Jandarma Müfrezelerinin kurulmasından sonra eşkıyalık olaylarının önlenmesi ve güvenliğin sağlanması hususunda önemli gelişmeler de kaydedilebilmiştir. Ayrıca Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kuva-yı Milliye’den düzenli orduya geçişte de önemli katkıları olmuştur (Başa, 2013: 344-345).

TBMM Hükümeti döneminde Türk jandarması, 21 Ağustos 1920 tarihi itibarıyla, Umum Jandarma Komutanlığı’na bağlı sekiz bölge müfettişliğinden oluşturulmuştur. Umum Kumandanlığa bağlı bölge müfettişlikleri: İstanbul, İzmir, Ankara, Konya, Sivas, Adana, Trabzon ve Bitlis’te oluşturulmuştur. Bu süreçte 21 Ağustos 1920 tarihi itibarıyla bölge müfettişlikleri kadrosunda bulunan jandarmanın toplam kadro mevcudu 23.770’e ulaşmıştır. İç asayiş kuvvetlerini tek elden idare etmek isteyen TBMM, 12 Aralık 1920 tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığı ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’ni birleştirmeye karar vermiştir. Kararda Umum Jandarma Kumandanlığı ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’nin Dâhiliye Vekâleti’ne bağlı olarak kurulacak İnzibat Umum Müdürlüğü çatısı altında birleştirilmesi uygun görülmüştür. Kurulacak olan İnzibat Umum Müdürlüğü’nün görev alanının tespiti Dâhiliye Nezareti ve TBMM’nin takdirine bırakılmıştır. Müdürlük emrinde asayişini temin için bulunacak inzibat görevlileri, polis ve jandarma olarak iki kısma ayrılmıştır. Müdüriyet uhdesinde bulunan polis ve jandarmanın talim ve terbiyesi İnzibat Umum Müdürlüğü’ne verilmiştir (Başa, 2013: 345).

12 Aralık 1920 tarihli kanunda, “Jandarmanın Muhiti Merbutiyetine Dair” olan 13 Ekim 1920 ve 15 Mart 1919 tarihli kanunun “ahkâmı mahfuz” tutulmuştur. Yapılan yeni düzenleme çerçevesinde ihtiyaç duyulan ödeneğin, Emniyet-i Umumiye Bütçesinden, İnzibat-ı Umumiye Müdüriyeti bütçesine nakil olunacağı beyan edilmiştir. Yayınlandığı tarihten itibaren geçerli olan kanunun icrası, Vekiller Heyeti’nin sorumluluğuna verilmiştir.

Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kaldırılmasına Giden Süreç

Yukarıda işaret edilen kanun uygulamaya geçirildiğinde, Seyyar Jandarma Birliklerinin askerî otoritenin elinde olması, beklendiği gibi idarî ve siyasî alanda birtakım sıkıntılar yaratmıştır. 12 Aralık 1920 tarihli kanunla, Umum Jandarma Kumandanlığı ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin, İnzibat Umum Müdürlüğü çatısı altında birleştirilmesi ile iç asayişin sağlanması hususunda önemli bir adım atılmıştır. Kurulmuş olan bu yeni teşkilat memleketin müdafaası ve asayişin tesisi için teşkil edilen Seyyar Jandarma Müfrezeleri'nin kaldırılmasını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Meclis'teki tartışmalara da yansıdığı üzere yeni kurulan Seyyar Jandarma Teşkilatı, Milli Müdafaa Vekaleti emrinde olmasına karşın; ayrıca Dahiliye Vekaleti emrinde de mutat jandarma birlikleri bulunmaktaydı. Duruma ilişkin Yusuf İzzet Paşa ve arkadaşlarının verdiği kanun teklifi özetle şu ifadeleri içermekteydi:

“*Riyaseti Celile*’ye

Mukaddema asayışı dahilinin temini zaruretiyle teşkil olunan süvari ve piyade seyyar jandarma kıtaatına lehülamd ordumuzun gerek cephelede ve gerek dahilde her nevi icaba vefa edecek mertebede kesbi kuvvet eylemiş olması hasebiyle lüzum kalmamış ve fazla masarîf ihtiyarına siai mâliye gayri müsait bulunmuş olduğundan ordu için lüzumu kalmayan bu teşkilâtın 1337 senesi bütçesine ademi ithaline Müdafaa-i Milliye Vekili Paşa Hazretlerinin de inzimamı muvafakatiyle Muvazene-i Maliye Encümeni ye Müdafaa-i Milliye Komisyonunca karar verilmiştir. Sene-i cedide Mart’ı hululünden mukaddem kıtaatı mezkûrenin terhisleri hakkındaki icabı halin şimdiden ifası için zirde mâruz maddei münferidei kanuniyenin müstacelen kabulünü Heyeti Umumiyeye arz ve teklif eyeriz.” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 8, (10 Şubat 1921): 163-164).

İfadelerden de anlaşılacağı üzere, kırsal güvenlik işlerinin sadece Dahiliye Vekaleti’ne bağlı jandarmaya verilmesine dair bir düzenlemenin yapılmasıyla sonuçlanmıştır. Buna ilişkin teklif ilk olarak, 7 Şubat 1921 günlü Meclis oturumunda görüşülmüş ve Heyeti Vekilliye huzurunda müzakere edilmek üzere gündeme alınması kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 8, (10 Şubat 1921): 164).

10 Şubat günü Meclis’te görüşülen kanun teklifi Dahiliye Vekaleti’nin yokluğunda fazla tartışılmadan kabul edilmiştir (Başa, 2013: 345). TBMM’de 10 Şubat 1921 tarihinde Seyyar Jandarma Müfrezeleri’nin lağvına karar verilirken yürürlük tarihi 1921 senesi mart ayı sonu olarak kararlaştırılmıştır (Yalçın, 1990: 69-70). 10 Şubat 1921 tarihli ve 94 sayılı “*Seyyar Jandarmanın Lağvı Hakkında Kanun*”un 1. Maddesinde yer alan; “*Müdafaa-i memleketin temini ve asayışı umuminin tesisi için Müdafaa-i Milliye vekâletine merbut olmak üzere 7 Haziran 1336 tarihli kanunla teşkili emrolunan seyyar jandarma müfrezeleri mülgadır.*” Hükmü ile seyyar jandarma müfrezeleri tarihe karışmıştır (TBMM Kavanin Mecmuası, Devre: 1, Cilt: 1: 100; Resmî Gazete, (07.03.1921), Sayı: 5).

Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa’nın açıklamalarından lağvedilen Seyyar Jandarma Müfrezelerinin bir kısmının nizami orduya, bir kısmının da Meclis Muhafız Alayı’na bağlandığı anlaşılmaktadır:

“Malûmu âliniz, bu sene evasıtında, yani çıkan sene evasıtında cephelelerimizde düşmanlarımız taarruzlarına devam ediyorlardı. Gerilerde birtakım ifsadat ve igtışaşat zuhur ediyor, ekseriya jandarmanın âdemi kıfayesi dolayısıyla Cepheden kuvvet ifraz ederekten gerideki nairei isyanı söndürmeğe mecbur oluyorduk. Bu suretle zayıflayan cephelelerimiz düşmanlarımıza mukabele ve mukavemet edemeyerek geri çekilmeğe mecbur oluyorlardı. Bu mahzuru refettnek üzere, sırf gerilerde vukua gelecek igtışaşat bastırmak, icabında cepheye de sevk ile orada kıtaatı nizamiye gibi istihdam edilmek üzere seyyar jandarma teşkiliyle bunun Müdafaa-i Milliye Vekâletine raptma-i lüzum görülmüş ve bunu Hükümet Heyeti âliyenize arz ederek kanuniyetini tasdik ettirmiştir. Elyevm ordu teşekkül etmekte, gerilerde jandarmanın tezyidiyle inzibatın teyidi temin olunmaktadır. Seyyar jandarmanın bu suretle Müdafaa-i Milliye, emrinde ipkasına lüzum kalmamıştır. Ancak Dahiliye Vekâletince jandarmaydın tezyidiyle cepheden kuvvet ifrazına hacet kalmaksızın, asayişin dahilinin tamamii temini için, jandarma kadrosunun ikmalî teşkili için, seyyar jandarmanın ilgasında bir beis yoktur. Elyevm seyyar jandarma kıtâatının bir kısmı nizamiyeye kaydolunmuştur. Bir kısmı da Meclisi Alinizin muhafızı olarak bulunuyor. Bu kıtanın bu halde ipkası veyahut nizamiye hali ne kalbi heyeti âliyenizin kararına vabestedir.” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 8, (10 Şubat 1921): 164).

Bu ifadelere Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey farklı bir açıdan yaklaşmak suretiyle mevsim şartlarının dikkate alınmasını ifade etmiştir:

“...Jandarma kuvvetinin kâfi gelmediği yerlerde asayişin temin eden kuva-yi milliye idi. Bu kuvvet hilâhara orduya alndı ve ordu efradı meyahına ithal edildi. Şimdi bu hizmet seyyar jandarmaya devredilmiş bulunuyor. Bendenize kalırsa mevsim itibariyle de kıştır. Her taraf karla mesturdur. Birtakım eşkıyalar oldukları yerde uyuyorlar. İlkbaharda bunlar bütün mevcudiyetleriyle harekete bağlayacaklardır. Bunlar ol vakit Hükümeti son derece işgal edecekler. Müdafaa-i Milliye Vekili Paşa Hazretleri, asayişin, bugün olduğu gibi, mevsimi sayıfta da böyle mahfuz kalacağını sureti katiyede biliyorlarsa, tabii bunun ilgası muvafıktır. Değilse, bunun ilgası muvafık değildir. Sonra asayişsizlik baş gösterir.” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 8, (10 Şubat 1921): 164).

Meclis’te söz alan Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey’in ifadelerinden Dahiliye Vekilinin başkanlığında toplanan kadro Encümeninde dâhili asayişin muhafaza edecek kadar jandarmanın kabul edildiği; dolayısıyla seyyar jandarmaya artık ihtiyaç kalmadığı ortaya çıkmaktadır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 8, (10 Şubat 1921): 164). Fakat Seyyar Jandarma Müfrezelerinin kaldırılması sonrasında da jandarma teşkilatına yönelik tartışmalar da sona ermemiştir. Bu doğrultuda, İzmit Mebusu Hamdi Namık Bey ve arkadaşlarının “Jandarmanın Ciheti Mülkiyeye Verilmesi Hakkındaki Takriri” ile birlikte jandarma konusundaki tartışmalar tekrar Meclis gündemine taşınmıştır. Namık Kemal Bey bahsi geçen takririnde özetle şu ifadelere yer vermiştir:

“Büyük Millet Meclisi Riyaseti Aliyesine,

Tecaribi arnika üzerine hissolan lüzum yüzünden mukaddema vaz edilen bir kanun ile jandarmanla tamamen rüesayi memurini mülkiye emrine verilmiş iken bilâhare ecnebilerin tesirâtı iktizası tanzim ve tebliğ olunan evamiri mütenevvia ile

kanunun birçok nükatı tebdil ve tadil kılınmış ve binaenaleyh jandarmanın şu zamanda hiç bir suretle vücudlarından istifade edilemeyecek bir hale gelmesine meydan verilmiş olduğundan işbu halin izalesi ve kemakân ciheti mülkiye emrine verilmesi esbabının bilmüzakere temini için bu gün hali içtîmada bulunan komisyona işbu takririmizin havalesini rica eyeriz.” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 2, (6 Temmuz 1920): 199).

Bahsi geçen takrir üzerinde Meclis’te devam eden tartışmalar, dönemin jandarma ile mülkî idare işlerini gündeme taşınması açısından önem arz etmektedir. Önerge üzerinde söz alan Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey; “*Takrir, zaten bir kanunun mevcut olduğunu ve ancak verilen evamir ile kabiliyeti tatbikiyesinin tabeddül ettiğini itiraf ediyor... Jandarmanın ciheti mülkiyeye irtibatını temin eden bir kanun var. O halde bizim vazifemiz, mevcut kanunu tatbik etmektir. Yeniden müzakereye lüzum yoktur efendim. Mevcut kanunu tatbik edelim Nizam, emir, talimat biç bir zamanda kanunu tadil edemez...*” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 2, (6 Temmuz 1920): 199) ifadeleri ile esasında jandarmanın ciheti mülkiyeye irtibatını temin eden bir kanun olduğunu ve icra heyetine havale olunmasını önermiştir. Refik Şevket Bey’in hemen sonrasında söz alan Kastamonu Mebusu Rüştü Bey’in değerlendirmeleri ise önerenin hazırlanmasının arka planını da ortaya koyar mahiyettedir:

“...*Bu defa mezunen dairei intihabiyeme gittiğimde kaza, liva ve vilâyeti gezdim. Arkadaşlarım da biliyorlar. Rüesayı mülkiyenin en büyük şikâyeti budur. Refik Şevket Bey’in buyurdıkları pek doğrudur. Nazarî olarak kabul edilir. Fakat hiç bir zaman ciheti tatbikiyesi ameli bir sahaya giremiyor. Vali bir jandarma mülâzimini (teğmen), bir karakol kumandanını bir karakoldan diğer bir karakola değiştiremiyor. Bu itibarla memleketin emnü asayişinden ya valiler mesuldür veya jandarma mesuldür. Bu itibarla ya valiler jandarmaya veya jandarmalar valiye raptedilmelidir.*” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 2, (6 Temmuz 1920): 199).

Rüştü Bey’in sözleri, mülkî ve idare amirlerinin jandarma personelinin üzerindeki etkisizliğini ortaya koyar mahiyettedir. Bu sırada söz alan Karahisarı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey’in değerlendirmesini destekler mahiyettedir:

“*Efendim, bendeniz de bundan evvel bu kürsüyü işgal eden arkadaşımı teyid edeceğim. Hakikaten taşralarda ne mutasarrıfların ne nahiye müdürlerinin jandarma nezdinde hiçbir nüfuzu yoktur. Kaymakam jandarmaya emir verir, infaz et diye, etmez. Bir karakol kumandanı icab ederse nahiye müdürünün emrini dinlemez. Ben bölük kumandanına merbutum der. Halbuki rüesayı memurini mülkiye buldukları mintikanın asayişinden mesuldür. Pekâlâ mesuldürler, dedikten sonra ve onu mesul ettikten sonra ne için oranın emri idaresine aid vezaiî inzibatiyeyi gören jandarmayı niçin doğrudan doğruya rüesayı memurini mülkiyenin emrine vermeyelim? Elbette bu mantıksızlıktır ve bunun mehazirini hepimiz biliyoruz ve taşradan gelen arkadaşlarımız bunu takdir eder. Her gün elim vekayini elim safahatını görüyoruz. Memleketimiz bu yüzden hercümerci idarî içinde kalıyor. Bendenizin şahidi olduğum birkaç mesele vardır; geçenlerde bundan birkaç gün evvel Bolvadin kazasından iki hemşerimiz buraya kadar geldi. Verilen emirlerin jandarma dairesince infaz edilmediğini, kaymakamın,*

adliyenin infaz hakkında vermiş oldukları ihzar müzekkeresini infaz etmediklerini ve saireyi buraya kadar gelip şikâyet ettiler.”²

İfadelerden de anlaşılacağı üzere jandarma teşkilatı genelinde ve Seyyar Jandarma Müfrezeleri özelinde olmak üzere ülkenin olağanüstü koşulları dâhilinde Millî Mücadele'nin dönüm noktalarında meseleler hassasiyetle değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Millî Mücadele Hareketi'nin ilk günlerinden itibaren gerek asayişin sağlanması gerekse milli direnişe katkısı hususunda ciddi mahiyette katkıları olan Seyyar Jandarma Müfrezeleri TBMM'nin gündemini oldukça fazla meşgul etmiştir. TBMM'de 10 Şubat 1921 tarihinde Seyyar Jandarma Müfrezelerinin lağvına karar verilirken yürürlük tarihi 1921 senesi mart ayı sonu olarak kararlaştırılmıştır. Bahsi geçen müfrezelerine dair, Meclis'te görüşülen kanun teklifi Dâhiliye Vekilinin de yokluğunda hareketle fazla tartışılmadan kabul edilmiştir. 10 Şubat 1921 tarihli ve 94 sayılı “*Seyyar Jandarmanın Lağvı Hakkında Kanun*”un 1. Maddesinde yer alan; “*Müdafaai memleketin temini ve asayişini umuminin tesisi için Müdafaai Milliye vekâletine merbut olmak üzere 7 Haziran 1336 tarihli kanunla teşkili emrolunan seyyar jandarma müfrezeleri mülğadır.*” hükmü ile seyyar jandarma müfrezeleri tarihe karışmıştır.

TBMM Hükümeti, Seyyar Jandarma Müfrezelerini kaldırırken müfrezelere ait süvarilerden ihtiyaç olan bölgelerde yararlanma yoluna gitmiştir. Bu anlayış doğrultusunda, TBMM'de 10 Mart 1921 tarihinde, kaldırılmasına karar verilen jandarma süvari alaylarına ait kuvvetten Ma'mûretü'l-aziz Vilayeti ile Erzincan ve Muş livaları dâhilinde oluşturulacak bin neferlik kuvvetin istihdam edilmelerine karar verilmiştir. TBMM'de aynı gün teşkil edilecek kuvvet için ihtiyaç duyulan takım ve binek hayvan bedeli olan seksen bin liranın 1921 senesi bütçesine konulması kararlaştırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akın, R. (2001), *TBMM Devleti (1920–1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*. İstanbul: İletişim.
- Başa, Ş. (2013), *Kurumsallaşma Bağlamında Dâhiliye Nezaretinden Dâhiliye Vekâletine Geçiş*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Goloğlu, M. (2010), *Millî Mücadele Tarihi-III Üçüncü Meşrutiyet (1920), Birinci Büyük Millet Meclisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Güneş, İ. (1983), 1920'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü. *Birinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara.
- İşık, H. (1999), *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*. Ankara: Jandarma Basımevi.
- Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi*. (2002), C. I, Ankara: Jandarma Genel Komutanlığı Yayınları.

² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 2, (6 Temmuz 1920), s. 199-200.

- Jandarma Karakollarının Devriye ve Muhabere Hizmetleri Hakkında Talimat.* (1335/1919), Jandarma Matbaası.
- Karal, E. Z. (1964), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Resmî Gazete.* (07.03.1921), Sayı: 5.
- TBMM Kavanin Mecmuası*, Devre: 1, Cilt: 1.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 1, (2 Haziran 1920).
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 2, (6 Temmuz 1920).
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Cilt: 8, (10 Şubat 1921).
- Türk İstiklal Harbi. (1992), *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, C. I. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türkmen, Z. (2001), *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Umum Jandarma Kumandanlığı. (1335/1919), *Jandarmaya Müteallik Kavânin ve Nizâmât ve Mukarrerat*. Üçüncü Kitap, İstanbul: Dersaadet Jandarma Matbaası.
- Umum Jandarma Kumandanlığı (1335/1919), *Jandarmaya Müteallik Kavânin ve Nizâmât ve Mukarrerat*. Birinci Kitap, İstanbul: Jandarma Matbaası.
- Yalçın, E. S. (1990), *İçişleri Bakanlığının Cumhuriyet Dönemi Teşkilatlanması (1920-1946)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

SAĞ POPÜLİZM VE FAŞİZM KAVRAMLARINA BOLSONARO İKTİDARINDAN BİR BAKIŞ

A View to Right-Wing Populism and Fascism Concepts through Bolsonaro Government

Özgür YILMAZ*

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 18.09.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 02.11.2020

ÖZ

Son dönem güç kazanan yahut iktidara gelen sağ hareketleri nitelendirme noktasında iki kavram öne çıkmaktadır: Bunlardan ilki sağ popülizm, ikincisi ise faşizmdir. Bu iki kavram genellikle birbirlerinin yerini ikame eder nitelikte kullanılmaktadır. Bu iki kavramın aynı türden iki kavram olup olmaması sorgulanmadan, yaratılan kavram karmaşasının önüne geçilemez. Sağ popülizm ve faşizm kavramlarının odağında yer alan isimlerden biri de Brezilya'da 2018 yılında iktidara gelen Jair Bolsonaro'dur. Bolsonaro kimilerince bir faşist, kimilerine göre ise sağ popülisttir. Dolayısıyla Bolsonaro iktidarının incelenmesinin ve nitelenmesinin ardından yapılacak bir tanımlama ile küresel çapta iktidara gelen yahut güç kazanan diğer hareketler için yaşanan kavram karmaşasının da önüne geçecektir. Çalışmada öncelikle Bolsonaro'nun iktidara geldiği bölge olan Latin Amerika popülizmlerinin genel özellikleri incelenecek, bunun ardından Bolsonaro'dan önce Brezilya'da iktidarda olan PT iktidarının neden iktidardan düştüğü sorgulanacaktır. Daha sonra da Bolsonaro'nun geçmişi ve iktidar süreci sorgulanarak sağ popülizm-faşizm kavram karmaşasına dair bir tez geliştirilecektir. Vaka analizi üzerinden siyasi rejim incelemesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağ Popülizm, Faşizm, Latin Amerika, Brezilya, Bolsonaro.

ABSTRACT

The two concepts become prominent describing the rightist movements which are gaining power or getting power: Firstly right-wing populism and the second one, fascism. These two concepts are used for replacing each other. It cannot be prohibited if these two concepts are the same kind or not. One of the main leaders who take place in the midst of this incomprehensibility –right-wing populism and fascism- is Jair Bolsonaro who got power in 2018 in Brasil. For some people Bolsonaro is a fascist, for the others he is a right-wing populist. Therefore researching the government of Bolsonaro and characterising this government can help describing other global rightist movements. In this study firstly is analyzed Latin America which Bolsonaro's Brasil took place. The past of Bolsonaro and the process of government are analyzed and then it is developed a thesis about incomprehensibility between right-wing populism and fascism. We will analysis on the political regime due to case analysis.

Keywords: Right-wing Populism, Fascism, Latin America, Brasil, Bolsonaro.

Please cite this paper as follows/Atf için:

Yılmaz, Ö. (2020). Sağ Popülizm ve Faşizm Kavramlarına Bolsonaro İktidarından Bir Bakış. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 137-162.

* Sorumlu yazar/Corresponding author
E-mail: ozguryilmaz955@gmail.com

GİRİŞ

Son dönem iktidara gelen sağ hareketler üzerinde kavramsal bir karmaşa yaşanmaktadır. Bu karmaşanın temel sebebi son dönem sağ hareketlerin nasıl tanımlanacağı yönündedir. Bu hareketleri tanımlarken iki kavram üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu iki kavram sağ popülizm ve faşizmdir. 2018 yılında Brezilya’da iktidara gelen Jair Bolsonaro da bu tartışmanın göbeğinde yer almaktadır. Dolayısıyla söz konusu tartışmaya dair bir yaklaşım geliştirmek, Bolsonaro iktidarı incelenerek gerçekleştirilebilir.

YÖNTEM

Bu noktadan itibaren öncelikle Brezilya’nın yer aldığı bölgedeki popülizm geleneği incelenecek, bunun ardından da Brezilya’daki popülizm geleneği incelenecektir. Öne çıkan bir diğer kavram olan faşizm de benzer bir şekilde tartışılacaktır. Bu iki kavram incelendikten sonra, Bolsonaro iktidarından önceki siyasi partinin neden iktidardan düştüğü araştırılacaktır. Bu sürecin Bolsonaro’nun güç kazanıp kazanmamasını nasıl etkilediği, bu araştırmanın sonucunda ortaya çıkacaktır. Daha sonra Bolsonaro’nu seçimleri kazanıp iktidara gelmesinin ardından hükümet süreci incelenecektir. Fakat bu, iktidar pratiğinin halen devam ediyor olmasıyla birlikte birtakım zorlukları barındırmaktadır. Bu yüzden Bolsonaro iktidarının ilk bir yılını incelemek çalışmanın kapsamı açısından yeterli görülmüştür. Bolsonaro’nun iktidarı süreci incelendikten sonra, Bolsonaro sağ popülizm ve faşizm kavramları odağında incelenmeye tabi tutulmuştur.

LATİN AMERİKA POPÜLİZMLERİ

Brezilya örneğinde sağ popülizm ve faşizm kavramlarını incelemeye koyulmadan evvel yapılması gereken bu kavramların bölge siyasetindeki yansımalarını incelemek gerekmektedir. Sağ popülizm ve faşizm kavramlarını tarihsel olarak ele almaktan ziyade, bölge siyasetindeki yansımalarını incelemek Bolsonaro iktidarını kavramayı kolaylaştıracaktır.

Bu incelemeye başlamadan evvel, sağ popülizm ve faşizm kavramlarından ne anlaşıldığı tespit edilmelidir. Sağ popülizm tanımına ulaşılırken Ernesto Laclau’nun (2005) kavramsallaştırmaları takip edilecek; faşizm kavramına ulaşılırken ise Roger Griffin’in (2018) kavramsallaştırmaları takip edilecektir.

Laclau’ya göre popülizm, “karizmatik bir önderlik altında belli bir tür otoriteryanizm ile kaynaşmış politik hak eşitliğini ve sıradan halk için evrensel katılım talebi gibi çatışan öğeleri içerir” bir konuma yerleşmiştir (2018: 1). Sağ popülizm lidere atfedilen değer, ekonomi perspektifi, halk inşası ve otoriterliğe eğilim ile popülizmden farklılaşan noktalara sahip, sağ siyasi öznelerce kullanılan, başlı başına bir ideoloji olmayan ancak ideolojilerce kullanılan bir siyasal strateji/politik bir mantıktır (Laclau, 2005). Bu kavramsallaştırmaları daha da derinleştirmek gerekirse sağ popülizmde lidere atfedilen değer “mesiyanik”tir; yani lider adeta kitlesi tarafından tanrısallaştırılır. Ekonomi perspektifi ise neoliberal ekonomi politikalarıyla beraber ele alınmaktadır. Otoriterliğe eğilim de neoliberalizm bağlamında anlam kazanır. Güçlü liderler, neoliberal ekonomi planlarını uygularken otoriterliğe eğilimlidirler (Finchelstein, 2019).

Laclau'nun halk inşası kavramından bahsedilen ise retorik anlamda bir inşadır: Halk söylemlerle, davranışlarla, siyasi projeler etrafında örgütlenmektedir (Laclau, 2005).

Faşizm kavramına ulaşılırken kullanılan Griffin'in faşizm tanımı, "faşizm, ultra milliyetçiliğin palingenetik mitik geçmişe özlem duyan siyasi bir ideoloji türüdür" şeklindedir (Griffin, 2018: 53). Fakat bu tanımın güncellenmesi gerekmektedir. Bu noktada milliyetçilik, muhafazakârlık gibi ideolojilerin; vatan, din, aile gibi söylemlerin siyasi anlamda sağda konumlanan neredeyse tüm öznelere kullanılmaktadır. Dolayısıyla faşizmin, diğer sağ ideolojilerde olmayan ayrıştırıcı özellikleri tespit edilmek zorundadır. Buradan hareketle faşizmin tarihi incelendiğinde görülmektedir ki, faşizmdeki "yeni insan" ideali (Paxton, 2007), palingenetik mit kullanımları (Griffin, 2018) ve içeride temizlik-dışarıda yayımlıcaılık (Saraçoğlu, 2017) ilkeleri faşizmin diğer sağ ideolojilerden ayrıştırılması noktasında yardımcı kavramlar olarak öne çıkmaktadır. Böylece bu ayrıştırıcı motivasyonlardan hareketle, diğer sağ ideolojilerdeki pek çok özellik bulunsa da, bir siyasi hareket için "faşist" tanımlaması yapabilmek için altı çizilen bu üç motivasyonun da aranması gerektiği söylenebilir.

Carlos De la Torre incelemelerinde Latin Amerika popülizm tarihinde önemli bir dönemleştirme yapmayı mümkün kılmıştır. Latin Amerika popülizm geleneğinin ortak birtakım özellikleri söz konusudur. Latin Amerika popülizmlerinin genel özelliklerinden biri, medyayı kullanım biçimleridir. Klasik medya aracı televizyonu seçim kampanyalarında aktif olarak kullanan Latin Amerikalı popülistler, geleneksel oy toplama biçimlerinin yanı sıra, televizyon üzerinden de oldukça fazla oy toplamışlardır. Bucaram, Menem, Chávez, Correa medyayı oldukça yoğun bir şekilde kullanmış; televizyon programlarına çıkmışlar; kendileri programlar sunmuşlardır. Latin Amerika'da popülizm tarihsel olarak şehirli ve melez bir halk inşası amacı güder. Bolivya'da ise etnopopülizm olarak tanınan, yerli halkın özne olduğu bir süreç yaşanmıştır. Evo Morales, 2005'te Sosyalizme Doğru Hareket (MAS) isimli organizasyonun lideri olarak başkan seçilmiştir. Morales'in retorikğine göre, yerli halk ve geleneksel elitler arasındaki ayrım, 500 yıllık sömürge süreçlerinin sonucudur. Latin Amerika popülistleri demokrasiyi, kurumsal yanından ziyade lider etrafında kenetlenen bir kitle hareketi olarak kavrar (De la Torre, 2017a). Grigera bu durumu, "Latin Amerika, radikal sosyal hareketlerin aykırı hükümetlerle çalışabildiği tek bölgedir" şeklinde özetler (Grigera, 2017: 442).

Latin Amerika popülizmlerinde refahın yeniden dağıtımını vaadi ortaktır, neredeyse tümünde görülür (Grigera, 2017: 441-455). Eşitlik ve egemenlik söylemi, tüm Latin Amerika popülistlerinde ortaktır. Latin Amerika popülistleri, egemenliği yalnızca doğrudan demokrasi olarak anlamaz; temsili demokrasiye de önem verirler (De la Torre, 2014).

Taggart, Latin Amerika popülizminin özelliklerinden birini "genelde bölgeyle uluslararası ekonominin geri kalanı arasındaki ilişkiyi vurgulamak ve Latin Amerika ekonomilerinin dışa bağımlılığının ve ekonomik krizlerin özgün doğasının altını çizmek anlamına gelir" şeklinde vurgular (Taggart, 2004: 76). Taggart'a göre bir diğer özellikler "ekonomik bağımsızlık, yarı-feodal yapıların ortadan kaldırılması ve toplumsal adaleti sağlamaktır; ancak liderlik, merkezileşme, para ve mükâfata" dayanır (Taggart, 2004: 76). Latin Amerika siyaseti devrimden çok reformu savunmuştur;

popülistlerin güç kazanmasındaki bir diğer neden de budur; popülistler de sistemin bütünden değişimini vaat etmezler (Taggart, 2004: 84).

Latin Amerika’da popülizmin güçlü bir gelenek yaratmasının sebebi halk ve oligarşi arasında sömürge döneminden itibaren bir ayrımın var olmasıdır. Örneğin, “Sömürgecilięin zenci kölelere dayalı olduğu Batı Hint Adaları ve geleneksel Brezilya alt dairesinde de esas olarak zenci halkın kültürü ile daime Avrupa’nın cazibesinde bulunan yönetici sınıfların kültürü arasında sömürgeci zihniyetin kalıntısı olan benzer bir uçurum vardır” (Amin, 2018: 123).

Latin Amerika popülizmleri, Avrupa’daki örneklerinden farklı olarak, kimlikten ziyade ekonomiyle daha fazla ilintilidir. İlk plan her zaman popülist planı uygulamaktır. Latin Amerika popülizmlerinin Avrupa’dakilerden bir diğer farkı da, Avrupalılar dışlayıcı bir çizgideyken, Latin Amerika’dakiler içermeci bir popülizm anlayışına sahiptir (Mudde ve Kaltwasser, 2011: 23). Anselmi (2017), Latin Amerika popülizmlerinin çok sınıflı doğasına vurgu yapar (De la Torre, 2017b).

Grigera, De la Torre’nin radikal popülizm olarak tartıştığı, 2000’li yılların başından itibaren ortaya çıkan hükümetleri neopopülist olarak tanımlar. Bu neopopülizm, neoliberalizmin göturdüklerine karşı bir yanıt; bir tepkidir. İşsiz işçileri, özel sektör çalışanlarını, insan hakları aktivistlerini, işgal fabrikalarını ve meclisleri kapsar. De la Torre’nin sınıflandırmasında yer almayan, Grigera’nın sınıflandırmasında yer alan bir iktidar örneği ise Brezilya’daki Lula örneğidir. Lula, 2002’de iktidara gelmiştir; seçimlerden hemen önce “Brezilya Halkı’na Mektup” olarak bilinen ancak aslında özel sermayeye bir uzlaşma mesajı içeren mektubuyla bilinir. Lula’yı radikal popülistlerden farklı kılan, anti elit, antiemperyalist, küreselleşme karşıtı retoriğinden ziyade, kurduğu klientalist ağlar ve yarattığı karizmatik liderliktir. Lula, partisini sosyal hareketliliğin merkezi olmaktan ziyade devlete açılan bir kapı haline çevirdiğı gerekçesiyle sol düşünürler tarafından eleştirilir. Lula’nın seçmen tabanı alt proletarya olarak bilinen ve barışçıl bir çözüm önerisiyle, eşitsizliği çözeceğini vaat ettiğı kitlelerdir. Lula, *Bolsa Família* (aile yardımı), tüketici kredileri gibi hamlelerle halk desteğini sağlamlaştırmıştır (Grigera, 2017: 451).

Latin Amerika popülizmleri ve genel özellikleri bu şekilde incelendikten sonra sıra bölgede faşizmin tarihine göz gezdirmeye gelmektedir. Latin Amerika’da, iki savaş arası dönemde oldukça fazla faşist hareket görülmektedir. Bunlardan yalnızca bir tanesi iktidara ulaşmayı –daha doğrusu iktidar ortağı olmayı- başarmıştır; bir kısmı ise, etkisiz hareketler olarak kalmıştır. Mann, Latin Amerika’daki hareketlere işaret ederken yoğunluğa atıfta bulunarak, “çoğu rejimin bocaladığı Latin Amerika’da sadece Uruguay, Kolombiya ve Kosta Rika tutarlı bir şekilde demokratik kaldılar” demiştir (Mann, 2015: 65).

Latin Amerika 1920’li ve 30’lu yıllarda, klasik faşist eğilimlerin en çok görüldüğü bölgelerden biridir. Bunun sebeplerinden biri, Latin Amerika’nın batı dünyasıyla ilişkili olması ve birçok batılı göçmene ev sahipliği yapmasıdır. Bu dönem için en çok karşılaşılan hatalardan birisi ise, sağ siyasetlerin, askeri diktatörlüklerin ve popülizmlerin de tümünden faşist olarak nitelendirilmesidir (Roggero ve Bertonha, 2013).

Latin Amerika’da iki savaş arası dönemde güçlü bir milliyetçi dalga vardır; fakat bu milliyetçilikler, diğer milliyetçiliklerle bir yarış içerisinde değillerdir. Geleneksel elitlerin, siyaset üzerinde hâkimiyeti vardır; oldukça fazla etnik köken vardır; ordu toplumsal hayatta güçlü konumdadır; sol güçsüzdür; popülist yerlilik söz konusudur ve sendikalizm zayıftır. Latin Amerika’da, Avrupa’daki gibi *palingenetik* ideolojiler görülmemektedir; güçlü liderlikler etrafında yoğunlaşan partilerin varlığından söz edilemez ve faşizmi biçimlendiren entelektüel akımlar Latin Amerika’da dikkat çekmez. Özetle, Latin Amerika’da faşizm, Avrupa’daki örneklerinden farklı olarak ortaya çıkmıştır. Latin Amerika’daki iki savaş arası dönem, Avrupa’daki gibi, faşizmin damgasını vurduğu dönem olarak değil, milliyetçi popülizmlerin ve askeri diktatörlüklerin damgasını vurduğu dönem olarak anılır (Roggero ve Bertonha, 2013).

Latin Amerika’daki faşist hareketler, Brezilya ve Arjantin’deki İtalyan göçmen topluluklarında ortaya çıkmıştır. İtalya’daki faşizmin iktidarından sonra, benzer topluluklar, 1929’daki Büyük Depresyon’un da etkisiyle tüm dünya çapında ortaya çıkmıştır. Latin Amerika ülkelerinde –Şili ve Bolivya arasındaki Chaco Savaşı sayılmazsa- faşizme kadro dinamiği sağlayan savaş gazilerinden söz edilemez. Latin Amerika’da, faşizmin iki önemli sac ayağı olan ırkçılık ve anti-semitizmin varlığından söz etmek de zordur. Çünkü Latin Amerika *mestizo* adı verilen birbiriyle karışmış birçok farklı ırka ev sahipliği yapar ve bölgedeki Yahudi sayısı çok azdır. Bunlarla birlikte, Latin Amerika’daki faşizmi tanımlamak için çeşitli kavramlar ortaya atılmıştır. Bunlardan biri Latin Faşizmi, diğeri ise İber Faşizmi’dir. Bu iki kavramdan ilki, faşizmin İtalya’daki Latin köklerine vurgu yaparken, ikincisi, İspanya ve Latin Amerika’ya özgü bir faşizm tanımı yapmaktadır. Latin Amerika’da iktidara ulaşan tek faşist hareket ise Brezilya’dadır. Arjantin’deki faşist hareketin sloganı ise “Dios, patria y familia”dır (Tanrı, vatan ve aile) (Roggero ve Bertonha, 2013: 55).

1930’lu yıllar boyunca Brezilya’daki Entegralist Hareket (*Acción Integralista Brasileña – AIB*), Latin Amerika’daki sağ siyasetteki en önemli partilerden biri haline gelmiştir. Bu örgüt, 1932 yılında farklı birçok yapının bir araya gelmesi sonucu oluşmuştur. Entegralistler, Fransız Devrimi ve onun getirdiklerine karşıdır; anti-liberal, anti-komünist ve anti-demokratik görüşlere sahiptir. Entegralistler kendilerine faşist İtalya’nın totaliter yönünü örnek almışlardır. Entegralistler, ekonomik anlamda, liberalizme alternatif bir anlayış yerleştirmek; bununla bağlantılı olarak da korporatizmi uygulamak niyetindedirler. Yeşil Tişörtlüler olarak anılan Entegralistler, kendi başkan adaylarını çıkarmışlardır. Entegralistler, hiyerarşik-otoriter bir düzen kurma ve bir Brezilya halkı yaratma ideali etrafında bir araya gelmişlerdir (Roggero ve Bertonha, 2013). AIB’nin lideri Plinio Salgado, İtalya’ya yaptığı bir geziden sonra Mussolini’nin kişiliğinden oldukça etkilenmiştir. Salgado, Brezilya’nın yerli köklerini sahiplenen bir ırk isteği duymaktadır. Bunun haricinde AIB’nin diktatörlük, anti-semitizm, korumacılık, korporatizm, milliyetçilik gibi özelliklerinin Avrupa’daki faşist örneklerden pek bir farkı yoktur. Entegralizmin simgesi Yunan alfabesindeki *sigma* (S sesi) harfidir. Entegralizm zirvesine, 1934’te 180 bin üyeye ulaşmıştır; bu üyelerin bir kısmı, devlet kademelerinde, iş dünyasında ve ordudadır. Entegralist parti, 1937 yılında, -1930 yılında başkan seçilen- Getulio Vargas tarafından, diğer tüm faşist topluluklar gibi yasaklanmıştır (Paxton, 2007). Salgado için, ülkenin yeniden doğması için gerekli olan ırksal belirlenimli bir topluluk yaratmaktan ziyade, bir Brezilyalılık kültürü

oluşturmaktır (Griffin, 2018). Entegralizmde, Katoliklik ve ailenin yeri önemlidir; Latin Amerika'daki diğer faşist partiler gibi o da orta sınıflara dayanmıştır (Payne: 1983). Entegralist hareket, Nazilerin pagan döneme olan özlemlerinden ziyade bir Hıristiyan ruhsal devrimi talebindedir (Laquer, 1997: 148). Salgado, "totalitarizmi reddetmekteydi; kuşkusuz bölgeselci eğilimleri ve toplumsal sınıfları aşmak, Brezilya'yı yankeelerin müdahalesinden kurtarmak ve ülkesini Güney Amerika yeni düzeninin lideri yapmak istiyordu" (Michel, 2017: 115). Entegralistler, 1964'te Brezilya'da gerçekleşen askeri darbeden sonra kurulan Ulusal Yenilenme Partisi (*Aliança Nacional Renovador*) içerisinde faaliyet göstermiştir; askeri darbe gerçekleştirildikten sonra kurulan cuntanın 3 üyesinin 2'sinin ise eski Entegralistlerden oluştuğu söylenmektedir (Gonçalves, 2017: 242).

Böylece görülebilir ki, faşizm Latin Amerika bölgesinde yerel özelliklerle harmanlaşarak özellikle Brezilya'da bir temel bulabilmiştir. Fakat özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından bu hareketlenme sönümlenmeye başlayarak bugüne ufak çaplı radikal hareketler devredebilmekten öteye gidememiştir.

PT POPÜLİZMİ

Latin Amerika popülizmleri incelendikten sonra incelenmesi gereken bir diğer nokta Brezilya'daki popülizm geleneğidir. Dolayısıyla Brezilya'daki popülizm geleneğine değinirken Brezilya siyasi tarihine de kısaca değinilmelidir.

Başkan Getulio Vargas ile birlikte Brezilya siyasetine giren popülizm, neoliberal popülizme ve radikal popülizme de örnekler vermiştir (Carlos de la Torre, 2017a). Brezilya tarihi dönemlerle incelenir: 1889-1930 arası dönem Birinci Cumhuriyet; 1930 ve 1945 arası Vargas dönemi ve onun altında İkinci Cumhuriyet ve *Estado Novo* alt dönemleri bulunur; 1945-1964 arası dönem Yeni Cumhuriyet olarak bilinir. 1964'te gerçekleşen askeri darbe Yeni Cumhuriyet dönemini kapatıp, Askeri Diktatörlük dönemini açmıştır. 1985'te, demokrasiye geçişle birlikte Yeni Cumhuriyet dönemi açılmıştır (Akgemci, 2018: 73). Askeri Diktatörlük dönemi altında dışa açılan Brezilya, 1980'lerde demokrasiye geçmeye başlamıştır. PT de bu dönemde kurulmuştur. 1985'te askeri diktatörlüğün sona erişiyile birlikte 1988'de ilk başkanlık seçimleri gerçekleştirilir. Bu seçimleri Collor de Mello kazanmıştır. Mello bir popülisttir; iş dünyasından gelen bir *outsider*dır. Mello, 1992'de bulaşmış olduğu yolsuzluk suçlamaları dolayısıyla azledilmiştir. 1994'te gerçekleşen seçimlerde ise bir sosyal demokrat Fernando Henrique Cardoso seçilmiştir. Bu başkanlıklarda öne çıkan iki kavram klientalizm ve yolsuzluktur (Anderson, 2019a: 17).

Popülist olarak tanımlanan bir diğer parti olan İşçi Partisi (Bundan sonra PT olarak kısaltılacaktır), 1980'de askeri dikta koşullarında bir dizi grevin ardından kurulmuştur. Bu yıllarda bir sınıf örgütü olan PT, 1990'lardan itibaren gerek örgütsel, gerek ideolojik anlamda bir dizi değişim geçirmiştir. Örneğin çok geniş üye sayısı içinde örgütsel anlamdaki çekirdekleri dağıtarak, toplumsal hareketlerle olan mesafesinin açılmasına yol açmıştır. MST, Kurtuluş Teolojisi'ne bağlı kişiler, Evsizler Hareketi, yerliler, Afro-Brezilyalılar, kadın ve çevre örgütlerinin organik örgütü olan PT, bir seçim aygıtına dönüşmeye başlamıştır (Savran, 2006: 126). PT katıldığı her seçimde oylarını arttırmıştır. Örgüt artık Lula'nın kişisel liderliğine bağlı hale gelmiştir. PT bu dönem popülist politikaları uygulamaya başlamıştır. Bu dönem iş çevresiyle

ilişkilerini geliştiren PT'nin dönüşümünün sembolü, Brezilya Halkına Mektup'tur. 2000'li yıllarda üye profili değişmiştir. Yoksul, işçi ve sol örgüt mensubu kadroların yerine orta sınıflar gelmeye başlamıştır (Savran, 2006: 128).

PT, 2003'te iktidara gelmiştir. PT, kendi ilkelerine zıt olarak emekli haklarına karşı reform planı ile tepki çekmiş ve kurumlar vergisini düşürmüştür. PT, vergi düzenlemesiyle birlikte, vergiyi tabana yaymış; çalışma reformu ile işçi aklarını budamaya başlamıştır. PT, Haiti Darbesi'ne asker yollamıştır (Petras, 2005b: 91). Bunların yanı sıra PT, Sıfır Açlık ve *Bolsa Familia* gibi sosyal programlarla yoksulluğu büyük azaltmıştır. PT döneminde üniversite öğrencilerinin sayısı 2 kat artmıştır; %7 büyüme sağlanmıştır. PT ile yaşam süresi 75'e çıkmıştır (Anderson, 2019a: 65). PT, 2004'te BRICS ile birlikte ekonomide toparlanmanın yolunu açmıştır. 2005'te muhalefet vekillerinin sadakatini sağlamak için para vermiştir. 2006'da güvencesiz iş kolları yaratmıştır. 2006 seçimlerine girerken birçok üst düzey parti yöneticisi istifa etmiştir. Lula, seçildikten sonra elit karşıtı retorikini devam ettirmiştir. Lula, Askeri Diktatörlük döneminde mücadele etmiş, iş kazasında bir parmağını kaybetmiştir. 8 çocuklu bir ailenin çocuğu olan Lula, öncü bir işçidir (Akgemci, 2018: 77).

Fakat PT iktidara geldikte sonra vaatlerini yerine getirmenoktasında bir tıkanıklık yaşamıştır. Lula liderliğindeki PT, çelişkilerin iktidarındır. Neoliberal bir program uygularken, bu programın yarattığı tahribatı azaltmak adına bir takım sosyal politikalar uygulamıştır. PT döneminde ırkçılık, eşitsizlik, siyaset-toplum arasındaki bağın azalması gibi sorunlar çözülememiştir. Bu çelişik yapı PT'nin reformist yapısıyla doğru orantılıdır (Petras, 2005a). 2010'da PT'de başkan yardımcısı olan Dilma Rousseff seçilerek iktidara gelmiştir. BRICS sayesinde 2008 ekonomik krizi Brezilya'ya "teğet" geçmiştir. Rousseff ilk turda, %47 oy almıştır. Bu seçimlerde, Evanjelik Kilise başta olmak üzere sağ Rousseff'e karşı birleşmiştir. İkinci turda %51,8 oy alan Rousseff, Lula'dan daha sol bir konumdadır. Askeri dikta dönemi için araştırma komisyonu kurulması, yeni iş alanları yaratma ve yoksulluğu azaltma, bu dönemde gündeme gelmiştir. Rousseff neoliberal programı yavaşlatarak, programın yarattığı tahribatı azaltmak istemiştir (Saad-Filho ve Boito, 2016: 219).

2013'te sağlık ve eğitim çalışanları, Konfederasyon Kupası'na yapılan harcamaların fazlalığı gerekçesiyle eylem yapmıştır. Bu dönemde 13 milyon kişi işsiz kalmıştır. Sağ sektör bu eylemlerle birlikte demokrasiye geçişten beri ilk kez sokakta görünür olmuştur. Bu eylemler, 2014 seçimlerinde, PT'ye oy kaybettirmiştir. İşçi sınıfı da, PT'nin ikircikli politikasından yılmaya başlamıştır (Daly, 2019: 9-11). 2014'te Rousseff yine seçilmiştir. 2015'te yine gösteriler başlamıştır. Bu eylemler, PT karşıtlığının artmasına delalet etmektedir. 2013'ten farklı olarak bu eylemler sağ sektör tarafından organize edilmektedir. 2015'da Rousseff'in azli Kongre'ye getirilmiş ve sağcı muhalefet (PT'nin sağcı ittifakı da dahil) oylarıyla azledilmiştir. Azil sürecinde PT, orta sınıftan aldığı desteği yitirmiştir. Rousseff'in azlinden sonra sağcı Michel Temer, Yüksek Mahkeme tarafından başkanlığa getirilmiştir. Temer aslında *Lava Jato* (Araba Yıkama) yolsuzluk skandalında adı geçen bir siyasetçidir (Saad-Filho ve Boito: 2016). PT deneyimi sınıflar arası denge arayışıyla Latin Amerika popülist geleneğini temsil etmektedir. PT döneminde çok az grev olmuştur. Kamu-özel ortaklığının bir deneyimini sunan PT, eğitim ve sağlık gibi birçok temel sektörü özelleştirmiştir. 2018'de Lula'ya *Lava Jato*'dan hapis cezası çıkması da o dönem başkan adaylığını ilan

eden Jair Bolsonaro için bir artıdır. Çünkü Lula seçimlerde başkanlığın favorisi olarak görülmektedir. Özetle, PT'nin çelişkili doğası, onu bir seçim partisi haline getirmiştir. Seçim partisi haline gelen PT, örgütlü olmadığı ve temas etmediği diğer toplumsallıklara seslenirken, dayandığı asıl zemini kaçırmıştır (Savran, 2006: 145-147). Brezilya İşçi Partisi'nin (PT) çelişik doğası Carlos de la Torre (2017a) tarafından yapılan Latin Amerika popülizm dönemleştirmesinde onu bir kategoriye oturtmayı zorlaştırır. Carlos de la Torre, Lula'yı Chavez, Morales ve Correa ile birlikte radikal popülizm kategorisine almaz. Ancak dikkatli incelendiğinde görülmektedir ki, PT iktidarının çelişik doğası, radikal popülist kategorisindeki diğer iktidarlarda da görülmektedir. PT, neoliberal bir program uygularken diğer yandan sosyal reformlar yapmaya çalışmıştır. Radikal popülistler, kalkınmacı bir ekonomik program uygularken sosyal reformlar yapmak istemiştir. Radikal popülistler, güçlü bir ulusal burjuvazi yaratmıştır. Dolayısıyla PT'nin sol retoriği, radikal popülist olarak adlandırılan kategoriye, yani sol popülistlerin yanına yerleştirilmesi için yeterlidir. PT (2003-2016) ile Brezilya'da ortalama yaşam süresi 63,5'ten, 73,5'e çıkmış; salgın hastalıklar azalmıştır (The L.G.H., 2019: 160). Brezilya'da, Rio Grande do Sol, Porto Alegre'de kent yönetimi, bütçe oluşturma sürecine katılım uygulamıştır ve herkese açık bir şekilde bütçe planlaması yapmıştır (Weltmeyer, 2007: 44). Bu değişimin partinin üye profilini de biçimlendirdiğini söyleyen Petras'a göre, Lula başkan seçilmeden önce yüzde 75 oranında orta sınıf mensubunu barındıran PT artık bir işçi partisi değildir (Petras, 2005b: 284).

Görüleceği üzere İşçi Partisi hükümetleri, Brezilya'da ciddi bir kitlelilik barındırırken aynı zamanda ülkede bir çelişkiler yumağı da yaratmıştır. Bu çelişkiler yumağı, İşçi Partisi hükümetinin iktidardan düşmesi sürecinde halk tarafından yeteri kadar sahiplenilmemesini beraberinde getirmiştir. Bu durum Brezilya siyasetinin yakın tarihini de biçimlendiren “anti-petismo” yani “İşçi Partisi karşıtlığı” kavramını doğurmuştur.

BOLSONARO: GEÇMİŞİ VE İKTİDARI

2018'in Ekim ayında yapılan seçimleri Jair Bolsonaro isimli sağ görüşlü lider kazanmıştır. Bolsonaro'nun iktidara gelişinin ardından başlayan tartışmalarda O'nun bir faşist olduğu üzerinde durulmuş ve bu olgunun Brezilya siyasetinin geleceğini şekillendireceği iddia edilmiştir.²

Rubinich, *Partido Social Liberal*'in başkanlık adayı Jair Bolsonaro'yu siyasi kariyeri ve seçim süreciyle birlikte ele alır. Bolsonaro eleştirel düşünceye karşıdır, farklı ırklarla olan ilişkisi mesafelidir. Göçe ve göçmenlere karşıdır; onları “dünyanın çöpleri” olarak görür ve Brezilya'nın sınırlarının dışarıya açılmaması gerektiğini söyler. Kullandığı dil saldırgandır (Rubinich, 2018: 7).

1985'ten beri ordu kökenli ilk başkan olan Bolsonaro'nun seçilmesinin, Brezilya'da Askeri Diktatörlük döneminde açılan demokratik Yeni Cumhuriyet döneminin sonunu getirmiştir. Brezilya'da kriz anlarında, aile ve din gibi değerlerin önem kazandığı söylenmektedir. Bolsonaro bu değerlerin sözcülüğüne savunurken, bu

² Bolsonaro'nun seçimle iktidara gelişinin hemen ardından İşçi Partisi tarafından yapılan açıklamada Bolsonaro'nun demokrasiye arz ettiği tehlikenin altı çizilir:
<https://pt.org.br/liderancas-prometem-articulacao-democratica-contra-bolsonaro/>

değerlerin karşısına cinsellik, uyuşturucu, kürtaj ve insan haklarını koymuştur. Bolsonaro, az konuşup, çok yapacağını vaat etmiştir. Bolsonaro'nun seçim ekibini Whatsapp üzerinden yaydığı yalan haberlere bir örnek olarak, Başkan Yardımcısı Manuela d'Avila'nın, İsa Peygamber'in travesti olduğunu söylediği iddiası gösterilebilir (Rezende, 2018: 4).

2018 seçimlerinin, Bolsonaro'nun neredeyse kazandığı ilk ve ikinci turları arasındaki haftalarda, Brezilya'da birçok şiddet olayı gerçekleşmiştir. Bu şiddet olayları, sol kanat parti destekçilerini, gazetecileri, siyah ve LGBTİ bireyleri, yerli topluluklarını hedef almıştır. Bolsonaro, sosyal yardım politikalarının bölünmeye yol açtığını; Brezilya halklarının Afro-Brezilyalılara neden borçlu olduğunu anlayamadığını dile getirmiştir. Bolsonaro'nun devamlı referans gösterdiği Askeri Diktatörlük dönemi, Brezilya halklarının melezişmesi gerektiğini savunmuş ve bu doğrultuda eylemler gerçekleştirmiştir. Bolsonaro, eski güzel günlere özlem duyar; ona göre, efendiler ve köleler arasında bir ayırım olmalıdır. Lempp'e göre Bolsonaro, azınlıklara karşı bir beyaz tepkidir; LGBT'lere ve kadın haklarına karşı bir Hıristiyan cevabıdır (Lempp, 2019: 8). Bolsonaro, gay bir oğlu olmasındansa, ölü bir oğlu olmasını tercih edeceğini söylemiştir (Stefani, 2018). Bolsonaro'nun mantığı doğrudandır: Suçun önüne geçmek için halk silahlanmalıdır. Eğitimde, PT'nin getirdiği ideolojilerin yerine, ideolojisizleştirme süreci yaşanmalıdır. Muhafazakârlar için eğitimin içeriği ve eğitimcilerin kişiliği de önemlidir. Bolsonaro seçim sürecinde, Amazon'u yapılaşmaya açacağını ilan etmiştir. Seçim sürecini de bu amaçla, kutuplaştırma ve şiddet yoluyla domine etmiştir (Arguelhes ve Pereira, 2018: 1).

Yapılan bir araştırma, 2014 ve 2017 arasında yaşanan ekonomik kriz sonucu işsiz kalan erkeklerin yoğun olduğu bölgelerde Bolsonaro'ya yönelik oylarda bir patlama olduğu görülmektedir. Aslında Brezilya'nın şiddet sorunu da bu yıllarda büyük artış göstermiştir; kurbanların büyük çoğunluğu da beyaz olmayanlardır. Tersine, kadınların işsiz kaldığı bölgelerde Bolsonaro'ya daha az oy gittiği görülmektedir. Dolayısıyla, erkeklerin kriz dönemlerinde maskülen tipolojilere yöneldiği söylenebilmektedir. Kadınlar tarafından organize edilen #EleNao (Ona Hayır) gösterileri, bu dönemde Bolsonaro'ya yönelik kadınların siyasi tavrını göstermektedir. Bu gösteriler, Brezilya tarihinde kadınlar tarafından örgütlenen en büyük gösterilerdir. Brezilya'da cinsiyetler arasındaki maaş uçurumu, ırklar arasındaki maaş uçurumundan daha azdır. Ağustos 2018'de yapılan bir araştırma, -o dönemde henüz seçimlere katılabilen- Lula'nın Bolsonaro'nun yüzde 20 oy farkıyla önünde olduğunu göstermektedir. Lula'nın hapis cezası Ağustos ayının sonunda onaylandığında, Lula'nın yerine Haddad aday gösterilmiştir (Barros ve Santos Silva, 2019: 10). Mattos (2019), PT'den Bolsonaro'ya doğru gerçekleşen oy akışını organik kriz kavramı ile açıklar.

Pereyra Doval (2018: 94), Bolsonaro'nun seçimleri kazanmasını B üçlüsü (*Bala, Biblia, Buey* – Mermi, İncil ve Öküz) ve PT karşıtlığı ile açıklar. Mermi, ülkedeki güvenlik sorununu açıklar: insanlar ülkedeki güvensizlikten bıkmış durumdadır. Brezilya halkı, politikacılardan ziyade silahlı kuvvetlere güven duymaya başlamıştır. Bolsonaro, seçim sürecinde bu hissiyata oynar. O'na göre askeri diktatörlüğün suçu, öldürmek yerine işkenceyi tercih etmesidir. Bolsonaro'nun seçildiği sene, Brezilya'da her 7 dakikada bir insan öldürülmektedir. İncil maddesi, Brezilya'daki siyasi partilerden duyulan bıkkınlık hissini ima eder. Brezilya'da Evanjelik Kilise'nin gücü çok fazladır,

toplumsal hayatta önemli bir yer işgal etmektedir. Son istatistiklere göre, Brezilya’da her yıl 14.000 Evanjelik Kilisesi açılmaktadır. Bolsonaro, aile, ulus ve Hıristiyan değerlerine önem vermektedir. O’na göre “Brezilya her şeyin üzerindedir; Tanrı ise hepimizin.” Bolsonaro seçim süresinde yanında hep bir İncil’le gezmiştir. Öküz maddesi ise, Brezilya’da önemli bir yeri olan büyük toprak sahipleri ve tarımla ilgilenen iş adamlarını vurgular. Bu kesimin Bolsonaro’ya duyduğu sempatinin sebebi yalnızca onun ekonomi alanındaki sağ kolu olan Paulo Guedes’ten ötürü değildir. Guedes, neoliberalizm fikrinin önemli temsilcisi olan Chicago Okulu’na bağlı bir ekonomisttir: ona göre devletin ekonomideki rolü azaltılmalıdır, ekonomi serbestleştirilmelidir ve tüm iş kollarında esnek çalışma getirilmelidir. Geçmiş dönemde Pinochet’nin de danışmanlığını yapan Guedes kamu harcamalarını azaltmak ister. Bunlardan ziyade, Bolsonaro’nun seçmenlerinin yüzde 30’unun PT karşıtlarından oluştuğu söylenmektedir. Bu kesim için kurumsal, siyasi, ekonomik ve toplumsal krizlerin sorumlusu PT ve onun yozlaşmışlığıdır. Bolsonaro, PT’nin kaybettiği oyları kazanmıştır (Pereyra Doval, 2018: 96). Böylece Bolsonaro, askerler, neoliberaler ve Evanjeliklerin bir toplamı haline gelmektedir (Oulalau, 2019: 69). Örneğin, Bolsonaro’nun ekibinde yer alan Heitor Freire, Topraksız Kır İşçileri Hareketi’nin terörist bir organizasyon olarak anılması gerektiğini söyleyen ve Boston Bankası, HSBC gibi bankalarda uzun yıllar çalışan bir kişidir (Costa, 2018: 9).

Valencia-García, Bolsonaro’yu seçim kampanyası sürecindeki dili üzerinden inceler. Bolsonaro seçim sürecinde destekçileri tarafından *Bolsomito* (mito: efsane) olarak çağrılmıştır. Bolsonaro’nun seçim kampanyasında tutturduğu dil, işkenceyi savunan, kadını aşağılayan, LGBTİ kişilere yönelik ayrımcı, sivil toplumu militarize etmeye yönelik –“Asker savaşa gider, kaybetmekten korkan korkaktır”-, PT destekçilerini öldürmeyi meşru gösteren ve solcuları, yerlileri ve siyahları tehdit eden bir dildir. Bolsonaro’nun bu diline yol açan ideolojisi, geçmişten oldukça etkilenmiştir, ancak bugünde de kök salmış haldedir. Bolsonaro, liberal demokrasinin gereksizliğini vurgular ve bunun yerine referandum gibi doğrudan demokrasi araçlarını yeğler (Valencia-García, 2018: 2).

Oroño (2019), Bolsonaro’nun seçim kampanyasını üç temel noktanın açıkladığını ileri sürer. Bunlardan ilki, devletin güçsüz durumundan PT’nin sorumlu olması, muhafazakâr kesimin sivil toplum üzerinde devletin varlığını hissetme ihtiyacı ve kolektif hayatın düşmanlığına karşı kurtuluş ordusunun insanlarını savunmak. Bolsonaro düzen talebi temelinde Askeri Diktatörlüğü övmekle yetinmez; ekonomik anlamda ultraliberal bir ajanda getirir; Evanjelizmin değerlerini savunur ve azınlık karşıtı bir politika izler. Bolsonaro, PT iktidarının getirdiği tüm olumlu hamleleri yok etmeye odaklıdır. Bolsonaro seçildikten hemen sonra söz verdiği gibi, kabinesine asker kökenli kişileri almaya başlamıştır. Sekreteri olarak eski bir asker olan G. Bebbiano’yu görevlendirmiştir. Dolayısıyla Bolsonaro iktidarı döneminde, insan haklarının garanti altında olduğu söylenememektedir (Oroño, 2019: 146).

Bolsonaro aldığı oyların yaklaşık yüzde 75’ini orta sınıf ve üst sınıflardan, yüzde 25’ini ise yoksullardan almıştır. Bolsonaro’ya en yoğun destek beyazların yoğun yaşadığı güneyden gelmiştir. Bu tablonun oluşmasında Bolsonaro’nun antikomünist söylemleri etkilidir (Delfino ve Manikis, 2019: 8). Bolsonaro’nun bu dili, Soğuk Savaş’ın antikomünist üslubunu andırmaktadır; kızıl tehlikesinden, ülkeyi korumaktan

bahseder. Bolsonaro'nun bu tarzı onu Fujimori, Uribe gibi liderlerin tarzına yaklaştırır (Stefani, 2018).

Bolsonaro'nun finansmansız gerçekleştireceğini açıkladığı –“sentler milyonlara karşı” sloganı kullanıldı- seçim kampanyasında ortaya attığı seçim vaatleri şu şekildedir:

“-Özel sektörü güçlendirme

-Heteroseksüelliği norm haline getirme

-Farklı cinsiyet yönelimlerini mahkum etme

-Gençlerin ve çocukların eğitim anlayışını düzeltme, Paulo Freire pedagojisini çıkartma

-Silahlı güçlerin ateş gücünü arttırma

-Tarımsal iş kollarına öncelik vermek

-Üniversite eğitimini özelleştirmek

-Kürtajı yasaklamak

-İllegal uyuşturucuyu ortadan kaldırmak” (Rodriguez, 2018).

Bolsonaro, kampanya için gittiği her havaalanında Brezilya bayrağının renkleri olan yeşil ve sarı tişörtler giyinmiş destekçiler tarafından karşılanmıştır. Bu destekçiler ellerinde efsane ve komutan yazılı pankartlar taşımaktadır. Brezilya siyasetinde ordunun her zaman önemli bir yeri olmuştur. Bolsonaro, baskıcı politikası için ordunun desteğine sahiptir. Bolsonaro, vekil olduğu yıllarda, demokrasi karşıtlığıyla tepki çekmiştir (Goldstein, 2018c: 2).

Bolsonaro, iktidara gelişini “muhafazakâr bir devrim” olarak tanımlar; marksizme karşı mücadele etmektedir ve en önemli tezi reel sosyalizmin çökmüş olmasıdır. Bolsonaro hükümetinde çok sayıda eski polis ve askere görev vermiştir. Bolsonaro, küçük kiliselere destek vereceğini açıklamıştır (Stefani, 2018). Amazon bölgesindeki illegal madencilğe izin vermiştir; bu madencilik Amazonların korunan bölgelerinde yapılmaktadır. Bu madencilik türü, Amazon bölgesindeki ormansızlaşmanın en temel sebeplerinden biridir (Dourojeanni, 2019: 2). Bolsonaro'nun antidemokratik eğilimlerini bu kadar net açığa vurmasındaki gerekçelerden biri, Brezilyalıların demokrasiyle olan ilişkisidir. 2017'de yapılan bir araştırmaya göre, Brezilya halkının yüzde 43'ü demokrasiye destek vermektedir; bir önceki sene bu oran yüzde 32'dir (Puricelli, 2018: 4). Dolayısıyla Bolsonaro'nun demokrasiye ve demokratik kurumlara yönelik güven kaybını, demokrasiyi eleştiren diliyle lehine çevirdiği söylenebilir.

Bolsonaro'nun ekonomi bakanı Paolo Guedes, serbest pazar, özelleştirme, vergi kesintileri, daha az müdahale ve bürokrasi, azaltılmış kamu harcamalarını savunmaktadır. Guedes'in kabinedeki rolü süper bakan şeklindedir; Guedes'e bağlı olarak bürokrasiyi azaltma, ekonomiyi küreselleştirme ve yatırımı arttırmayla ilgili sekreterlikler kurmuştur. Bu sekreterliklerin gündeminde, devlet şirketlerini özelleştirme, maaş ve çalışma reformu ve yerli topraklarını madencilğe açma gibi planlar durmaktadır. Brezilya'nın yerel ve uluslararası siyasi politikalarının şekillenmesinde önemlidir. Bolsonaro'nun ilk resmi gezisi Mart 2019'da ABD'ye

gerçekleşmiştir. Bu görüşmede, İsrail'in başkentini Kudüs'e taşıması, Paris İklim Anlaşması'ndan çıkılması ve Maduro'nun tanınmaması gibi birçok karar bu görüşmeden sonra alınmıştır (Prinsloo, 2019: 6). ABD'nin Brezilya'ya yönelik ilgisinin sebebi yalnızca dış politika odaklı değildir; ülkedeki doğal kaynakların kendisine akışının sağlanmasıdır. Bolsonaro, Arjantin'e gerçekleştirdiği resmi bir ziyaretten sonra, Venezuela'nın ABD tarafından işgal edilmesini talep etmiştir (Merino, 2019). Bolsonaro'nun, Venezuela Bolivarıcı Hükümeti'nin öncülüğünde bölgede, ABD çıkarlarına karşıt olarak şekillenen ittifaka karşı olarak ABD ittifakının destekçisi olduğu söylenebilir. Bolsonaro'nun güçlenmesindeki en önemli etkenlerden biri, İşçi Partisi destekçiliğinin karşısında bir İşçi Partisi karşıtlığının sözcüsü olabilmesidir. Yani *lulismo*'nun karşısına *bolsonarismo*'yu koymuştur. Bu anlamda bolsonarismo, PT ve "komünizm" karşıtlığıyla yapısal olarak bağlantılıdır (Goldstein, 2019: 31).

Bolsonaro, klasik otoriterliğinin yanında, ultraneoliberal bir programı da beraberinde getirmiştir. Bolsonaro, ilk olarak kurulu düzenle bir uzlaşma gerçekleştirecek; daha sonra da kendi getirdiği tepkiselliği bu düzenin içine enjekte edecektir. Natanson'a (2018) göre bu açıdan Bolsonaro, Donald Trump, Rodrigo Duterte ve Viktor Orban ailesine mensuptur. Brezilya tarihinin en büyük ekonomik durgunluğundan sonra ve yolsuzluk krizi sonucunda iktidara gelen Bolsonaro, gerici bir ütopya vaat eder; bu ütopyada kaybedilen değerler vardır (Natanson, 2018: 5). Bolsonaro ve Trump arasında birçok ortaklık bulunmaktadır. Bolsonaro, Trump'ı rol model aldığını birçok kez beyan etmiştir. Trump da, bu sözlere nazikçe cevap vermiştir. Bolsonaro'nun seçildiği zaman Trump yönetimi Bolsonaro'yu sağ popülist dalganın yeni kazananı olarak gördüklerini beyan etmiştir.

Tormey (2019), Bolsonaro'nun seçilmesini sorgulanan politik sistem içerisinden yeni bir başlangıç yapma inancını yaratması olduğunu söyler. Tormey'e göre, Bolsonaro bir *caudillo*'dur (Latin Amerika'ya özgü güçlü liderler), düzeni ve yasayı temin etmek için sıkı bir disiplin uygulayacaktır. Uzlaşmaz bir lider imajı sunan Bolsonaro, göçmenlere, sokaktaki yoksullara, LGBT'lere saldırır. Bolsonaro'ya göre Brezilya toplumu homoseksüellerden hoşlanmaz (Tormey, 2019: 91). Robinson'a (2019: 179) göre, Brezilya'da yaşanan süreç neofaşizmden ziyade otoriterleşmedir. Robinson'a göre, Brezilya'daki süreç, ABD, Avrupa ve Hindistan'daki süreçten farklıdır. Brezilya'da, bu ülkelerden farklı olarak sivil toplumda neofaşist hareketler güçlenmemiştir. Latin Amerika, küresel politikaya ayak uydurmaktadır ancak bu neofaşizm değildir.

Furtado'ya (2018) göre, Bolsonaro 30 yıllık sol hükümetlerin ardından muhafazakâr yeniden kuruluşun önderi olarak sunulmuştur. Leiras (2019) ise, Bolsonaro'yu siyaset karşıtı bir lider olarak konumlandırarak; onu Brezilya tarihindeki benzer örneklerle karşılaştırır: 1930'larda Getulio Vargas, 1960'da Janio Quadros, 1989'da Fernando Collor de Mello. Daha sonra karşılaştırmayı Mello özeline indiren Leiras bu karşılaştırmayı dört bağlam üzerinden gerçekleştirir:

"1. Ekonomik kriz. Fernando Collor de Mello hiperenflasyon ve resesyon sonucunda iktidara gelmiştir; Bolsonaro da resesyon ve enflasyon sonucunda iktidara gelmiştir.

2. İki örnek de siyasi partilerin girdikleri krizler sonucunda gündeme gelmiştir. Collor de Mello PFL ve PMDB'nin, Bolsonaro PSDB, PT ve PMDB'nin krizleri sonucunda.

3. İki örnek de Kongre'de azınlıktadır ve koalisyona ihtiyaçları vardır. Collor de Mello, yalnızca 40 milletvekiline sahiptir; yani tüm milletvekillerine oranla %8'e; Federal Senato'da 3 sırası vardır ki bu da %3,7'ye tekabül eder. Bolsonaro 52 milletvekiliyle yüzde %10,13'lük bir orana sahipken, 4 senatörle %4,93'te kalmıştır.

4. Bolsonaro, Fernando Collor de Mello'dan farklı olarak silahlı kuvvetler içerisinde desteğe sahiptir” (Leiras, 2019: 20).

Bunlara ek olarak, Rodriguez (2018), Bolsonaro'nun “Brezilya her şeyin üstündedir” söylemini ele almaktadır. Ona göre bu söylem, Hitler'in “*Deutschland über Alles*” (Almanya her şeyin üzerindedir) ve Trump'ın “*Make America Great Again*” (Amerika'yı yeniden büyük yap) ile benzerdir (Rodriguez, 2018).

BOLSONARO'NUN NİTELİĞİ: SAĞ POPÜLİZM VE FAŞİZM KARŞILAŞTIRMASI

Çalışmanın başında yapılan sağ popülizm ve faşizm kavramlarından hareketle Bolsonaro iktidarı incelenirken şu sorular sorulmalıdır: Bolsonaro sağ popülizmin hangi özelliklerine sahiptir? Bolsonaro faşizmin ayırt edici özelliklerine sahip midir? Bolsonaro iktidarı üzerinden yapılan bu incelemede sağ popülizm ve faşizm kavramları hakkındaki kavram karmaşasının önüne bu iki soru yanıtlanmadan geçilemez.

Bolsonaro'nun geçmişi, seçim kampanyası ve performansı ve iktidarının ilk bir senesi (bu kural koronavirüs pandemisi dolayısıyla esnetilmiştir) incelenmiştir. Bolsonaro aile, din, vatan gibi milliyetçi-muhafazakâr öğeleri kullanan bir retoriğe sahiptir. Bolsonaro yer yer pragmatist hamleler yapsa da aile, din ve vatan değerleri onda sabittir. Dolayısıyla, Bolsonaro'nun muhafazakâr ideolojinin bir özelliğine sahip olduğu söylenebilir ki bu özellikler neredeyse sağ ideolojilerin bütününde görülmektedir. Bolsonaro sosyalistlere ve sola karşı şiddeti bir araç olarak kabul eder; ancak onun için devlet en temel değerdir. Bolsonaro, toplumun homojenliğini savunur. Ancak bunu sağlamak adına, halk olarak kurguladığı kesimler dışında kalanların imhasını hedeflememiştir. Sağ siyasi ideolojilerde düzen, güvenlik ve mülkiyet haklarının savunulması talepleri öne çıkar. Brezilya'da Bolsonaro ekonomik, toplumsal ve ideolojik krizler sonucunda düzen ve güvenlik haklarını sağlama vaatlerinin sözcüsü olmuştur. Bu vaatlerin sözcüsü olması, onu iktidara taşıyan faktörlerin başında gelmektedir (Rodriguez, 2018).

Faşizm, halk inşası sürecinde halk olarak kurguladığı toplumsallığa dâhil olmayanları imha eder. Bu alanda soykırım homojen toplumu yaratma yolunda bir araç olarak kullanılır. Sağ popülist stratejiyi kullanan özneler, halk inşası sürecinde halktan onay almak mecburiyetindedir. Bu anlamda demokratik yöntemlerin dışına çıkmamaya gayret ederler. Faşizmde seçimlere yer yoktur. Ancak sağ popülistler, siyasi hakları azaltsa dahi en büyük güç olarak temsili demokrasiyi, yani sandığı görür. Yani popülist liderler, faşizmdekinden farklı olarak kurumlardan önce gelmez. Brezilya bağlamında düşünüldüğünde güçlü bir demokrasi geleneğinden söz edilmese de, demokratik kurumların otoriterliğin önüne geçtiği söylenebilmektedir. Bolsonaro'nun iktidara gelse

de, Kongre ve Senato’da çoğunluğu yakalayamaması gerekçesiyle bir yönetim krizine girmesi demokratik kurumların varlığıyla anlaşılabilir. Bolsonaro bu duruma karşı koalisyonu girmeyi reddederek demokratik çerçeve içerisinde tepkisini göstermektedir (Griffin, 2014).

Faşizmde halkın geneli değil, arı ırkın üstünlüğü önemlidir. Sağ popülist siyasi strateji, genel iradeye boyun eğer: Seçim sonuçlarına saygılıdır. Bolsonaro da, birçok kez kendini demokrat olarak tanımlamıştır. 17 senelik ordu kariyerinden daha fazla, 27 sene vekillik yapmıştır. Bu onun tam 7 kez seçimleri kazandığı anlamına gelir. Yine de o demokratik sınırları aşmaması onun otoriterleşmediği/otoriterleşmeyeceği anlamına gelmez. Sağ popülist siyasi stratejiyi kullanan liderler, halkı olduğu gibi kabul edip ona özsel bir saflık addeder. Sağ popülist liderler sıradan insanların, sıradışı sözcüsüdür. Bolsonaro, gerek maço karakteri, gerek kullandığı vulgar diliyle sıradan halkla mesafesini azaltmıştır (Berezin, 2019).

Faşizm, sosyalist devrim ihtimalinin olduğu coğrafyalarda bu iktidar alternatifini sindirme stratejisiyle diğer sağ öznelerle ittifaklar kurar. Sağ popülist siyasi strateji solun/sol iktidarların gerilediği konjonktürlerde güç kazanır; öyle ki kimileri (bkz. Fassin, 2018) sol popülizmi sağ popülizmin bir panzehiri olarak görür. Bolsonaro bu özellik özelinde düşünüldüğünde, 13 yıllık sol PT iktidarının ardından iktidara gelmiştir. Faşistler tıpkı anti-kapitalist bir retorik kullanırlar ancak kapitalist ekonomik anlayışı sürdürmüştür. Sağ popülistler, hangi gelenekten gelirse gelsin, onları “sağ” yapan başlıca özellik neoliberal programı uygulamalarıdır. Bolsonaro, neoliberal programı henüz seçim sürecinde açıklamıştır; yani anti-kapitalist bir retoriğe dahi sahip değildir. Bolsonaro’yu diğer sağ popülistlerden ayrı kılan da budur; Trump, Orban gibi sağ popülistler neoliberal ekonomi programının yarattığı tahribatı eleştirerek güç kazanırlarken, Bolsonaro bunun tam tersine neoliberal programını gizlememiştir. Bolsonaro da, PT’nin yarattığı bürokrasinin işleri çözemediğini söyler. Bolsonaro, temsili demokrasi formlarına karşı değildir. Yani, onun yerine bir başka form önermez. Ancak Bolsonaro’da liberalizmin bireysel özgürlük anlayışlarına ciddi bir karşıtlık söz konusudur. Bu onun Evanjelik Kilise’ye olan bağlılığıyla ve/veya ittifakıyla da açıklanabilir (Carbonelli, 2018).

Sağ popülist siyasi stratejiyi kullanan özneler için ne yapıldığı değil, nasıl yapıldığı önemlidir. Bu, faşistlerde görülmeyen bir özelliktir. Faşistler için ne yapıldığı kadar, nasıl yapıldığı da önem arz etmiştir. Faşizmi diğer sağ ideolojiler ve sektörlerden ayıran 3 önemli motivasyondan söz edilebilir: Yeni insan ideali, içeride temizlik-dışarıda yayılmacılık ve palingenetik mit kullanımlar. Bolsonaro siyasetten anlamadığını iddia ederek “işleri halledeceğini” söyler fakat işleri nasıl halledeceğini açıklamaz (Saraçoğlu, 2017).

Faşistler, iç düşman yaratma noktasında sağ popülist stratejiyi kullanırlar. Faşistlerin aksine günümüzdeki sağ popülist yöntemi kullanan siyasiler, düşmanlarını imha etmez. Bolsonaro da aynı şekilde toplumda bir iyi-kötü antagonizması yaratır. Sağ popülist yöntemi kullanan faşistlerde bu yarılmanın temeli etnisiteye, günümüzdeki sağ popülist yöntemi kullanan siyasetlerde ise kültüre dayanmaktadır. Sağ popülist yöntemi kullanan faşist siyasetler geleneksel partilerin gerilmesi durumu sonucunda güç kazanır. Bolsonaro da ülkedeki on yılı aşkındır süregelen iki partili düzene son vermiştir. Fakat

bu nesnellik, Bolsonaro'nun bir faşist olduğunun kanıtı değildir. Geleneksel siyasilerin kriz anlarında gerilemesi, radikal siyasetlere güç kazandırır, bu siyasetin doğasına özgüdür (Iordechi, 2019).

Sağ popülizm demokrasi krizinin bir semptomudur. Faşizm ise demokrasi krizinin bir sonucudur. Sağ popülist yöntemi kullanan siyasiler siyasal, ideolojik, ekonomik ve temsil krizleri sonucunda güçlenir. Bolsonaro da Brezilya'daki bu krizleri bir propaganda malzemesine çevirerek iktidara gelmiştir (Saraçoğlu, 2017).

Bolsonaro, klasik faşistlerin propaganda araçlarına benzer yöntemler kullanır. Yeni medya platformları üzerinden yalan haberler yayma Bolsonaro'nun en özgün yöntemlerinden biridir. Bolsonaro'nun seçim döneminde havalimanlarında büyük kalabalıklarla karşılanması Brezilya toplumunda onun Nazilere benzetilmesinin önemli bir dayanak noktası olmuştur (Goldstein, 2018c).

Sağ popülist yöntemi kullanan -Hitler ve Mussolini gibi- , faşist özneler büyük sermaye ile yapılan ittifak sonucu iktidara gelmiş ve iktidarda kalmıştır. Günümüzdeki sağ popülist siyasiler de karşıt söylemlerine rağmen büyük sermaye ile ittifak halindedir. Bolsonaro örneğinde de büyük toprak sahipleri ve büyük sermaye ile ittifak oldukça görünürdür. Bu ittifak dolayısıyla Bolsonaro için "hem elitist, hem popülist" yorumları yapılabilir. Bu geleneksel sermaye kuruluşları, seçim döneminde ve iktidar sürecinde Bolsonaro ile birlikte çalışmıştır (Guerin, 2014).

Sağ popülist stratejide teorik olarak şiddeti reddetse de, sembolik şiddet eylemleri görülmektedir. Bolsonaro örneğinde de, hatırlanacağı üzere etnik ve kimliksel azınlıklara yönelik ölüme varan şiddet pratikleri görülmüştür. Bolsonaro'nun bu şiddetin failleriyle organik bir ilişkisi bulunmasa da, onlara alan açtığı söylenebilir. Bunun yanında, sağ popülizm özellikle ABD gibi örneklerde çok uzun süredir antidemokratik, neoliberal ve ırkçı eğilimleri taşımaktadır (Savarino, 2006: 86).

Kimileri Bolsonaro'nun ekonomiye müdahale tarzını klasik faşistlerle benzeştirir: İkisi de büyük sermayeye alan açmak için devletin zor gücünü kullanmıştır. Bolsonaro aynı zamanda, bir iktidar bloğu da oluşturmuştur. Bu noktada, PT iktidarının yoksul halka yardım etmesi ve onları örgütlememesi önem kazanmıştır. Bu kesimden Bolsonaro'ya ciddi bir oy akışı gerçekleşmiştir. PT ile büyük sermaye ilişkisi pragmatizme dayalıdır. Yalnızca ekonomik gerekçelerle değil, PT aynı zamanda büyük sermayenin kongredeki lobi faaliyetlerinden de yararlanmak istemiştir. Yani bir kazan-kazan durumu söz konusudur (de Souza, 2020).

Sağ popülist liderler neoliberal ajandalarını uygularken, güçlü-otoriter yürütmelere ihtiyaç duyarlar ve bunu uygulatırlar. Otoriterlik faşizmin eş anlamlısı değildir. Bu figürleri sınırlayan bir takım özellikler vardır. Brezilya özelinde bu, güçlü bir muhalefetin varlığı ve demokratik kurumların varlığıdır. Bolsonaro Askeri Diktatörlük dönemini andığında kendi içerisinde de tepki almıştır. Yani Bolsonaro'nun karşısında konumlanan, muhafazakâr blok içerisinde de Askeri Diktatörlüğe bir karşıtlık vardır. Faşizmin Brezilya'da yaygınlaşmama sebeplerinden biri halkın melez olmasıdır. Bu noktada, üstün ırk fikrini veren entelektüel düşüncelerin Brezilya'da bulunduğu karşılığın kapsamının dar olması önemlidir. İkincisi, "üstün ırk" iddiasıyla hareket eden beyazlar tarafından mitik geçmiş zaman, en fazla beyaz sömürgecilere

kadar götürülebilir; bu zaman dilimi ise 1492’de başlamıştır. Ancak mitik geçmiş zaman, örneğin İtalya örneğinde Roma İmparatorluğu’na götürülür. Brezilya, bir asırdan fazla süredir yayılmacı değildir; Bolsonaro’nun da bu emellere sahip olduğu söylenemez (Pahnke, 2018).

Sağ popülizm, her ne kadar neoliberalizmin yarattığı krize karşı bir retorik benimsese de “sağ popülizmin vaatleriyle neoliberalizmin karakteristik özelliklerinden biri olan ‘yürütmenin güçlenmesi’ arasında yapısal bir uyum söz konusudur”. Sağ popülistler, kurulu düzen ve onun unsurlarını teknokratik bir yönelime saptığı gerekçesiyle eleştirirken, bunun çözümü olarak bir halk katılımını öngörmemektedirler. Sağ popülizmin otoriter eğilimlerine yol açan da bu katılımı engelleyen mekanizmasıdır (Mouffe, 2019: 80). Bolsonaro klientalist ağlar kullanmasa da büyük şehirlerde ortaya çıkan Evanjelik Kilisesi aracılığıyla gündelik problemlere (toplumsal cinsiyet, uyuşturucu vs.) çözümler arar. Çetelerin yarattığı ortam pasifize edilmeye çalışılır. Bolsonaro’nun ekonomik programının neoliberalizm olduğu, bu programı uygulamak için ise sağ popülist yöntemleri kullandığı söylenebilir (Rodriguez, 2018).

Bolsonaro PT’nin dış politikasına karşıdır. BRICS ve Mercosur gibi örgütleri solun bir uzantısı olarak görmektedir. Bunun yerine ABD, İsrail ve İtalya gibi sağ popülistlerin iktidarda olduğu ülkelerle ilişkileri geliştirmektedir. BRICS, 2008 Krizi’nin Brezilya’da tahribat yaratmamasının en önemli gerekçesidir. Bir siyasal strateji olarak sağ popülizm, halk/egemen blok karşıtlığını, hangi siyasal projeye eklenmiş olduğuna göre kurar. Eğer popülizm sağ bir siyasal projeye içkinse halk, ırk temaları üzerinden tanımlanır. Faşizmde halk homojendir. Faşistler, kendi halklarını inşa ederken, ırkı temel alırlar; anti-semitiktirler (Mann, 2015: 216). Bolsonaro, Latin Amerika radikal popülistlerinin *americanismo*’suna (Amerikancılık) ve Bolivarcılığına karşı, *Desamericanismo*’yu (Amerikancılık karşıtlığı) öne çıkarmıştır. *Americanismo*, radikal popülistlerin sol olarak anılmasındaki en önemli sebeptir (Carlos de la Torre, 2017a). Bolsonaro, insan hakları örgütlerine de karşı olduğunu beyan etmiştir. Ona göre solcular kötüdür ve dışlanmayı hak eder. Basına yönelik şiddetli ve sistematik saldırılar söz konusudur. Bolsonaro entelektüellere ve entelektüelliğe karşıdır. Kültür Bakanlığı’nı Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlahyan Bolsonaro, sansürü geri getirmeyi vaat etmiştir. Bolsonaro’nun eleştirel düşünceye karşı tahammülsüzlüğü vardır. Bolsonaro için Brezilya ve Tanrı her şeyin üzerindedir. Askeri Diktatörlüğü de bu değerleri dirilttiği için sever (Finchelstein, 2019b). Bolsonaro’nun Brezilya’nın neofaşistleri olan Neo-Entegralistlerle doğrudan bir ilişkisi yoktur. Bolsonaro kolektivizme, kolektif düşünceye karşıdır. Bolsonaro üniversitelerin özerk düşüncesine de karşıdır. İlk aldığı kararlardan biri üniversitelerin ödeneğini azaltmaktır. Bolsonaro bu kararı sonrasında öğrenci eylemleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bolsonaro, eylemleri destekleyen hocaları bunun dışında da PT destekçisi olarak nitelediği bilim insanlarını hedef göstermiştir. Bolsonaro’nun eğitim alanında karşı çıktığı bir diğer nokta da Freire ve onun pedagojisidir. Bolsonaro, yönetiminin ilk gününe Evanjelik bir rahibin ettiği dua ile başlamıştır (A. Garcia, 2019).

Bolsonaro, seçim kampanyasında tutturduğu elit karşıtı söylemi, seçildikten sonra da devam ettirmiştir. Bolsonaro için elitler her ne kadar ulusun bir parçası olsa da, ulusa zarar vermektedirler. Bu noktada, Bolsonaro’nun elit olarak nitelendirdiği PT politik bir kasttır. Bolsonaro söylemde PT elitizmine karşı çıksa da, kendisi de büyük sermayenin

ortağıdır. Bolsonaro'nun toplumu kutuplaştıran bu stratejisi kampanyası sürecinde protesto edilmiştir. Binlerce kadın #EleNao eylemlerini düzenleyerek Bolsonaro'yu protesto etmiştir (Hijos, 2019: 3). Bolsonaro, seçildikten sonra da bu dilini devam ettirmiştir. Az sayıdaki vekiliyle yasa geçiremeyen Bolsonaro, elitlere kendisini kısıtladıkları gerekçesiyle saldırır. Bolsonaro'nun stratejisi, popülistlerin stratejisinden farklıdır; o toplumu iki değil, üç kampa böler. Bu noktada Bolsonaro'nun sağ popülist yöntemini kullandığı söylenebilir. Bolsonaro, popülist stratejisiyle ilintili olarak toplumu tek bir bütün olarak tahayyül eder. Bolsonaro, 27 yıllık vekillik kariyerinde 3 yasa tasarısı sunmuştur. Bolsonaro vekillikten önce 16 sene orduda kalmıştır. Bu kariyeri onun, geleneksel partilerin dışında –outsider- bir lider olarak kalmasına yol açmıştır. Bolsonaro bu kariyeri boyunca emeklilik reformu ve özelleştirme karşıtı yasa tasarılarına karşı çıkmıştır. Aynı zamanda Fernando Henrique Cardoso için ölüm cezası da istemiştir (Oliveira ve Veronese, 2019: 255-256).

Bolsonaro, orta sınıfın ayrıcalıklarının elinden alınmasına yol açanın PT olduğunu vurgulayarak onların desteğini alır. Bolsonaro, siyahilerin üniversitelere girmesini, *Bolsa Familia*'yı, Sıfır Açlık ve feminist talepleri orta sınıfın hedefine koymuştur. Bolsonaro bu kesime düzen ve ilerleme vaat etmiştir. Düzeni sağlayacağını garantisiz olarak da 17 yıllık ordu kariyerini göstermektedir. Bolsonaro, Brezilya'da zengin güney bölgelerinin yanısıra, PT'nin kalesi olarak bilinen yoksul kuzeydoğudan da destek almıştır. Bu oylar protesto oyları şeklinde tanımlanır. Ancak diğer yandan 4 dönem PT'nin ardından değişim isteyenler de vardır. Bolsonaro'nun seçim sürecindeki en büyük destekçisi Evanjelik Kilisesi'dir. Evanjelik Kilisesi, Katolik Kilisesi'nden kopanları almaktadır. Bu kesimler büyük oranda alt sınıflara mensuptur. Brezilya'da toplumsal hayatta din ve kilise etkilidir. Her yıl 14 bin Evanjelik Kilise açılmaktadır. Bolsonaro da bu değerleri öne çıkarır (Goldstein, 2018b: 11). Büyük toprak sahipleri Bolsonaro'yu desteklemiştir. Bu desteğin kilit faktörü Guedes'tir. Guedes, Chicago Okulu'na mensup bir neoliberaldir. Bolsonaro, Rousseff döneminde kenetlenen sağın temsilcisi haline gelmiştir. *Partido Patriótica* dışında resmi bir ittifaka girmemiştir; çünkü Bolsonaro ittifakın kendisi olarak görülmektedir. Büyük sermaye, Bolsonaro'ya olan desteğini ille turda açıklamıştır. PT, iş imkânı yaratırken kolaya kaçarak informal sektörlere ağırlık vermiştir. Ancak bu işçilerin desteği 2016'dan sonra PT'den çekilmeye başlamıştır. 2018 seçimlerinde Bolsonaro'ya bu sektörlerden destek geldiği görülmektedir. Ancak araştırmaya göre oyların %75'i orta sınıftan, %25'i alt sınıftan gelmiştir (Pereyra Doval, 2018: 96).

Sağ popülizmde propaganda önemlidir. Özellikle son dönem popülistler *post-truth* yöntemleri kullanırlar. Son dönem yükselişe geçen sağ popülistlerde sosyal medya önemli bir araçtır. Sahte haberler yayma, post-truth'un önemli bir uzantısıdır. Sağ popülizmde en önemli propaganda konusu geçmiştir. Sağ popülistler, nostaljik bir geçmiş, şimdi ve geleceği birbiriyle bağlar. Nostaljik geçmiş yüceltilerek şimdiki zaman manipüle edilir. Bolsonaro'da bu askeri diktatörlüğe yönelik övgülerinde belli olur. Sağ popülistler, geçmişten yeniden elde edilebilir olarak gösterir. Gelecek vizyonu, *heartland* kavramı ile ilişkilidir (Taggart, 2004). Faşizm, propagandasında mitik geçmişe vurgu yapar. Anti-modernist olsa da teknolojiyi kullanma noktasında modernizmin nimetlerini kullanır. Faşizm, söz konusu mitik geçmişten yeniden diriltmek ister. Faşistler, siyasi ayinlerine sadıktır. Düzen ve disiplin propagandalarındaki iki

önemli öğedir. Klasik düşüncedeki kahramanlık da bu noktada öne çıkar. Faşizm toplumu tasarımılamada bu mitleri kullanır (Saraçoğlu, 2017: 1096).

Jair Bolsonaro alt sınıfları cezbeden vulgar bir dil kullanır. Bolsonaro, propaganda araçları olarak *post-truth* ve *fake news*'i kullanır. Bolsonaro'nun kullandığı bu yönteme verilebilecek örnek, başkanlık makamı tarafından askeri darbenin yıldönümünde yayınlanan anma mesajıdır. Tepki çeken bu mesajı, başkanlık tarafından fonlansa da başkanlık bir hata olduğunu söylemiştir. Diğer sağ popülist liderler gibi spora ve özellikle futbola düşkün olan Bolsonaro, oy toplamak için futbol maçlarına gitmiştir (Mejía, 2018: 11). Bolsonaro'nun Whatsapp ve sosyal medya üzerinden yaydığı yalan haberlerin yalan olduğu daha sonradan belli olsa da artık iş işten geçmiştir. Çoğunluk yalan habere inanmış ve harekete geçmiştir. Bolsonaro sosyal medyayı aktif kullanmaktadır. Facebook ve Twitter hesapları milyonlarca kişi tarafından takip edilmektedir. Sosyal medya, Brezilya toplumu için çok önemlidir. Bolsonaro büyük medya kuruluşlarından doğrudan destek görmemiştir. Fakat bu kuruluşlar yayınlarında sistematik olarak PT karşıtlığı yapmıştır (Akgemci, 2018: 84). Popülistler, mesajlarına aciliyet vermek için kriz algısını güçlendirirler. Ekonomik, toplumsal krizler sonrası güçlenen popülistler, gelir eşitsizlikleri, enflasyon, borçları öne çıkarır. Böylece bir çöküş ya da tehdit hissiyatı oluşur. Popülistler, söylemlerinde duyguları öne çıkarır. Kaygı, korku ve histeriyi harekete geçirmeye çalışırlar. Bu noktada en önemli yöntem komplo teorileridir. Sağ popülistler, halkın sağduyusuna hitap eder. Halkın gelecek kaygılarına oynarlar. Sağ popülistler etnik yok olma paniğini öne çıkarır. Onlara göre, liberal siyasetçilerin çok kültürlü politikaları, ulusal kimliğin yok oluşuna yol açar. Kitleler, popülist siyasetçileri mantıkla değil, duygularla destekler. Komplo teorileri sonucunda, sağ popülistler bir paranoya durumu yaratırlar (Berköl, 2019: 72-73).

Bolsonaro propaganda dilini oldukça basitleştirmiştir. Ona göre, bir tarafta aile ve din, diğer tarafta Venezuela vardır. Halk kitlelerinin gözünde PT iktidarı ve Venezuela hükümeti, enflasyon, ABD düşmanlığı, iç savaş tehlikesi ve Bolivarçılık anlamında eşitlenir. Bolsonaro, Nazilerin de kullandığı bir yöntem olan havalimanlarındaki kitlesel ve coşkulu karşılamaları kullanmıştır. Bolsonaro'nun sosyal medya kullanımı seçildikten sonra da devam etmektedir (Chagas-Bastos, 2019: 7). Öyle ki, kendisine iktidarının sosyal medyada geçtiği eleştirileri yapılmaktadır. Bolsonaro bunun yanında klasik medya araçlarını da kullanmaya başlamıştır. Bolsonaro, özellikle Nazilerin propaganda yöntemi olan büyük kalabalıkları kullanmıştır. Sağ popülizm ve faşizmde yalan haber yayma yöntemi de ortaktır. Bolsonaro'yu faşistlerden farklı kılan nokta ise, *post-truth* yöntemler ve sosyal medya kullanma yeteneğidir (Goldstein, 2018c).

Bolsonaro iktidarında, muhafazakâr düşünsel kökenlerin öne çıkarıldığı rahatlıkla söylenebilir; bu muhafazakâr değerler ise Bolsonaro'nun propaganda aygıtı olan *fake-news* ile gündelik hayatta yankı bulur. Bolsonaro'nun propaganda yöntemi, onun neoliberal ekonomik programı uygulamasının da bir aracıdır. Sonuç olarak Bolsonaro, düşünsel kökenler konusunda faşizmden ayrılır; propaganda noktasında faşist yöntemlerle oldukça benzer yöntemler kullanır; program konusunda ise, neoliberal programı önüne koyar. 2011'de darbe dönemi için kurulması planlanan hakikat komisyonuna karşı çıkar. Bolsonaro vekilliği döneminde Rio de Janeiro'dan en çok oy alan aday olmuştur. Bolsonaro, 2013 ve 2015 PT karşıtı protestolarında öne çıkmıştır (Garcia, 2019).

Bolsonaro'nun niteliği üzerinden genel bir yargıya ulaşılabilir. Bolsonaro, Trump, Boris Johnson, Le Pen, Orban gibi son dönem sağ popülist dalga ile birlikte ele alınabilir. Birçok araştırmacı da özellikle Trump örneğinden hareketle Bolsonaro ile özdeşlik kurar. Bu benzerlik Carlos de la Torre (2018) tarafından da kurulmuştur. Carlos de la Torre'ye göre, Bolsonaro, suçla mücadele kapsamında polis gücünün artırılması konusunda Filipinler Devlet Başkanı Rodrigo Duterte'ye benzemektedir. Torre, Bolsonaro'nun Latin Amerika popülizm tarihinde ırkçılığı kullanan ilk kişi olduğunu ve bunun neofaşistlere alan açtığını söyler. Carlos de la Torre aynı zamanda, eski Peru Devlet Başkanı ve neoliberal popülist olan Alberto Fujimori'nin neoliberal politikayı sağ popülist bir yöntemle uygulaması noktasında da Bolsonaro ile ilişki kurar. Torre'nin kurduğu bu ilişki Furtado tarafından da desteklenir: Brezilya'nın neoliberal popülist eski başkanı Fernando Collor de Mello ile Bolsonaro'nun benzerlikleri üzerinde durulur (Furtado, 2018).

Bolsonaro, Carlos de la Torre (2017a) tarafından yapılan Latin Amerika popülizm dönemleştirmesi için bir önem taşımaktadır. 2000'li yılların başında başlayan sol popülist dalga radikal popülizm olarak nitelenmiştir. Hugo Chavez'in ölümünden sonra ivmesini kaybeden bu dalga, Venezuela'da bir ikili iktidar durumunun yaratılmasına dek sürmüştür. Ekvador'da Correa'nın iktidardan düşmesi, Brezilya'da PT döneminin sona ermesi ve Bolivya'da Evo Morales'in darbe ile devrilmesiyle bu dönem tamamen kapanmıştır. 2017 ile birlikte Şili, Arjantin, Kolombiya başta olmak üzere, 2018'de de sağ hükümetler iktidara gelmiştir. Bu iktidarlar, sağ popülist yöntemleri kullanma noktasında ortaklaşırlar. En önemli temsilcileri de gerek ülkenin büyüklüğü, gerek radikalliği, gerek bölgedeki lider konumuyla Brezilya'da iktidara gelen Bolsonaro'dur. Bu açıdan 2. döneme (Neoliberal Popülizm) benzeyen bir 4. dönemin açıldığı tespiti yapılabilir. Son dönem Latin Amerika'da iktidara gelen sağ liderlerin ortak özelliği popülist yöntemleri kullanmalarıdır. Bu liderler, 2019'un Mart ayında İlerleme ve Gelişme İttifakı Forumu (PROSUR) için bir araya gelmişlerdir. Bu liderler, Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro; Arjantin Devlet Başkanı Mauricio Macri; Şili Devlet Başkanı Sebastián Piñera; Paraguay Devlet Başkanı Mario Abdo Benítez; Ekvador Devlet Başkanı Lenín Moreno; Kolombiya Devlet Başkanı Iván Duque ve Peru Devlet Başkanı Martín Vizcarra'dır (V. Garcia, 2019).

Bolsonaro, kendi iktidarını "muhafazakâr devrim" olarak tanımlar. Karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, Bolsonaro'nun gerek düşünce tarzı gerek eylemleri açısından faşizmle benzeyen ve ayrılan noktalarının varlığı görülebilir. Ancak faşizmin 3 temel motivasyonu onda görülmemektedir. Faşist minimum tespitinin yapılmasına bu yüzden gerek duyulmuştur: Tüm sağ sektörlerin ortak noktaları vardır, ancak onları ayırt eden belli temel dayanak noktaları vardır. Bu noktalar tespit edildiğinde, kavram karmaşalarının önüne geçilebilir. Bolsonaro faşist olarak tanımlanamazsa, ne olarak tanımlanabilir? Bu sorunun cevabı da, son dönem sağ popülizm ve neofaşizm kavramlarının birbirleri yerine kullanılmasına dönülerek çözülebilir. Neofaşizm bir ideolojidir; sağ popülizm ise bir strateji, bir yöntemdir. Dolayısıyla sağ popülizm söz gelimi neofaşizm tarafından da kullanılabilir. Bolsonaro, faşizmin de kullandığı birçok öğeyi kullanmaktadır. Din belirlemeli bir toplum vizyonu, aile değerlerinin yüceltimi gibi değerler onun ağır basan yönleridir. Bolsonaro, gerek geçmişinde gerek seçim

kampanyası sürecinde, gerekse de iktidarının birinci yılında pratik anlamda demokratik sınırları aşmamıştır (Iordachi, 2019).

Bolsonaro'da faşizme özgü birçok özelliğin görülmemesinin yanında, faşizmi diğer sağ hareketlerden ayırıtıran üç ideolojik motivasyon (yeni insan ideali, palingenetik mit ve içeride temizlik-dışarıda temizlik) görülmemektedir. Bu üç ideolojik motivasyonun yanı sıra, bu ideolojik motivasyonların karşılık geldiği nesnellik de faşizmin bir parçasıdır. Soruyu, "Bolsonaro iktidarında bu ideolojik motivasyonlar süreklilik arz edecek derecede bir nesnel karşılık bulabilmekte midir?" şeklinde sorduğumuzda, olumsuz yanıt veriyoruz. Faşizmi ayırt etmeyen ancak faşizmde mutlaka olan özellikler Bolsonaro'da görülmektedir. Bu noktada, Brezilya'nın uluslararası kapitalist düzlemde bu üç ideolojik motivasyonu taşıyacak bir konumda olmamasının yanında, söz konusu üç ideolojik motivasyonun varlığından da söz edilemez. "Sağ popülist strateji bir faşistleşme sürecine yol açar mı?" şeklinde sorduğumuzda ise, verilecek cevap olumludur. Sağ popülizm, son dönem sağ hareketlerin faşist olduğuna dair yürütülen tartışmaların ekseninden ayrı olarak düşünülmelidir; sağ popülizm, neoliberalizmin içinde olduğu krizle birlikte sağ siyasetin kullandığı yeni bir yöntemdir. Çünkü Heywood'un da belirttiği gibi ideolojiler birbirlerine dönüşebilir:

"İdeolojiler, tipik olarak, daha ziyade, başka ideolojiler ile çakışan ve birbirlerine dönüşebilen, akışkan nitelikteki fikir kümeleridir. Bu durum sadece ideolojinin gelişmesini beslemekle kalmaz, liberal muhafazakârlık, sosyalist feminizm ve muhafazakâr milliyetçilik gibi melez ideolojik biçimlerin de ortaya çıkmasına yol açar. Ayrıca, her ideoloji, belli ölçüde farklı, hatta çatışan gelenekler ve bakış açılarını da bünyesinde taşır. Aynı ideolojinin destekçileri arasındaki tartışmaların daha ateşli olması ve karşıt ideolojilerin destekçileri ile aralarındaki iddialaşmalardan daha sert geçmesi, hiç de olağanüstü bir durum değildir" (Heywood, 2011: 30).

SONUÇ

Sağ popülizm ve faşizm kavramları Bolsonaro iktidarıyla birlikte incelendikten sonra öne çıkan ilk tespitin sağ popülizmin faşizm gibi bir siyasi ideoloji olmaktan ziyade, sağ ideolojilerce kullanılan bir strateji olduğu söylenebilir. Karşılaştırmanın yapıldığı başlıkta da söz edildiği üzere, Bolsonaro iktidarının niteliğini kavrayabilmek için iki soru sorulmuştur: Bolsonaro sağ popülist siyasal stratejinin özelliklerine sahip midir? Bolsonaro faşizmin ayırt edici motivasyonlarına sahip midir? Bolsonaro iktidarı sağ popülist siyasal stratejinin birçok özelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Fakat bu onun tanımlanması noktasındaki soruyu bertaraf etmemiştir. Çünkü çalışmada sağ popülizmin bir siyasal strateji olduğunun altı çizilmiştir. Dolayısıyla Bolsonaro'nun faşizmin ayırt edici özelliklerine sahip olup olmadığı sorusuna yanıt arandığında, Bolsonaro'nun bu üç ayırt edici motivasyona sahip olduğu/uyguladığı görülmemiştir.

Bolsonaro, liberal demokrasi ile çatışmalı da olsa, demokrasi kurumlarının dışına çıkmaz. Neofaşistler, klasik faşistlerin gerek örgütsel, gerek ideolojik anlamda devamcisidir. Sağ popülist yöntemi uygulayan siyasi özneler, farklı geleneklere bağlıdır. Faşistler ve neofaşistler de sağ popülizmi kullanabilir. Bolsonaro örneği incelendiğinde, onun Brezilya özelindeki faşistler olan (neo)Entegralistler ile bir bağının olmadığı görülmüştür. Bolsonaro, Entegralistler dışında herhangi bir örgütle ilişki halinde değildir. Faşizm ve neofaşizm için, onları diğer sağ sektörlerden ayıran 3 temel

nokta tespit edilmiştir. Bunlar, yeni insan, içeride temizlik-dışarıda yayılmacılık ve palingenetik yeniden doğuşçuluktur. Bolsonaro'da, bu 3 temel öge şimdilik görülmemektedir. Ancak bu noktada, Bolsonaro'nun diğer sağ popülistlere oranla faşizme daha yatkın olduğu görülebilir. O, yalnızca muhafazakâr bir siyasetçi değildir; Brezilya'nın faşistleriyle doğrudan bağlantısı yoktur ancak bu onun rejiminin faşistleşmeyeceği anlamına gelmemektedir. Faşizmi doğuran koşullardan biri ekonomik kriz ortamıdır. Brezilya, son 110 yılın en durgun ekonomik konjonktürünü yaşamaktadır. Bolsonaro'nun uygulamaya soktuğu neoliberal program ve bu programı uygulama yolundaki yürütme erkinin güçlendirilmesi birlikte düşünüldüğünde; Bolsonaro rejimi için faşizm anlamında güçlü bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Bolsonaro, Brezilya tarihinde 1985'te Askeri Diktatörlük'ten demokrasiye geçişten itibaren gelen en sağcı başkandır (Skidmore, 1990) Fakat Bolsonaro'nun neofaşizmden ziyade muhafazakâr ideolojiye bağlı olduğunu söylemek daha doğru gözükmemektedir.

Bolsonaro'nun da yeni bir dönemleştirme açtığı söylenmektedir. Ancak Bolsonaro, henüz demokrasinin sınırları dışına çıkmamıştır. Liberal demokrasiye ve onun kurumlarına saygılıdır. Bolsonaro için bu dönemleştirmede yeni bir bölüm açtığını söylemek fazla olur. Fakat onun Latin Amerika'da sol popülizmler bölümünü kapattığını söylemek gerekmektedir. Carlos de la Torre'nin (2017a) yaptığı sınıflandırmaya ek olarak, Bolsonaro'nun Latin Amerika tarihinde, kendisi gibi Şili'de, Kolombiya'da, Arjantin'de iktidara gelen sağ popülistlerle birlikte, Latin Amerika popülizminde 4. bir dönemi, adlandırma yerindeyse "sağ popülizm dönemi"ni açtığını söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akgemci, E. (2018), Brezilya siyasetinde popülizm ve yolsuzluk ilişkisi: Lula'yı cezalandırmak. "*Popülizm*", *Birikim Dergisi*, 353, 72-83.
- Amin, S., Frank, A. G., ve Chomsky, N. (1995), *Düşük Yoğunluklu Demokrasi*. çev. A. Fethi, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Amin, S., Arrighi, G., Frank, G., ve Wallerstein, I. (1993), *Büyük Kargaşa-Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi*. çev. E. Akbulut, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Amin, S. (2018), *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*. İstanbul: Yordam.
- Anderson, P. (2019a), *Brazil Apart: 1964-2019*. Verso.
- Anderson, P. (2019b), Bolsonaro's Brazil. *London Review of Books*, 41(3), 11-22.
- Anselmi, M. (2017), *Populism: An Introduction*. London: Routledge.
- Arditi, B., ve Barros, S. (2005). *Populism and the Mirror of Democracy*. Verso.
- Arguelhes, D., ve Pereira, T. (2018). What does a Bolsonaro Presidency mean for Brazilian Law? Part 1: Reforms from the Far Right. *Verfassungsblog: On Matters Constitutional*.
- Barros, L., ve Santos Silva, M. (2019), Economic crisis, the political gender gap, and the election of Bolsonaro (No. 242). *IAI Discussion Papers*.
- Berezin, M. (2019), Fascism and Populism: Are they useful categories for comparative sociological analysis?. *Annual Review of Sociology*, 45, 345-361.
- Berköl, Z. Ö. (2019), 21. Yüzyılda Toplumsal Hafızanın Sağ Popülist Temsili. *Toplum ve Bilim*, 147.

- Betz, H. G., ve Johnson, C. (2004), Against the current—stemming the tide: the nostalgic ideology of the contemporary radical populist right. *Journal of Political Ideologies*, 9(3), 311-327.
- Brubaker, R. (2017), Why populism?. *Theory and Society*, 46(5), 357-385.
- Bull, A. C. (2012), Neo-fascism. *The Oxford Handbook of Fascism*. Oxford University Press.
- Chagas-Bastos, F. H. (2019), Political Realignment in Brazil: Jair Bolsonaro and the Right Turn. *Revista de Estudios Sociales*, 69, 92-100.
- Cinemre, C. (2017), *Faşizm, Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Costa, B. (2018), *Quién es quién en el ejército de Jair Messias Bolsonaro*. Nueva Sociedad.
- De la Torre, C. (2017a), Populism in Latin America. *The Oxford handbook of populism*. (Eds. Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O., ve Ostiguy, P.), Oxford University Press, pp. 375-390.
- De la Torre, C. (2007), The resurgence of radical populism in Latin America. *Constellations*, 14(3), 384-397.
- De la Torre, C. (2017b), Populism and nationalism in Latin America. *Javnost-The Public*, 24(4), 375-390.
- De la Torre, C. (2018), *Bolsonaro and the Future of Democracy in Brazil*. <http://asapoliticalsoc.org/symposium-on-bolsonaro-and-right-wing-populism-in-brazil/>, Erişim Tarihi: 18.01.2020
- De la Torre, C. (2014), Populism in Latin American Politics. *The many faces of populism: Current perspectives*, 22, 79-100.
- Dourojeanni, M. (2019), *Ante las políticas de Jair Bolsonaro: Brasileños unidos por el ambiente*. https://www.academia.edu/39161397/Ante_las_pol%C3%ADticas_de_Jair_Bolsonaro_Brasile%C3%B1os_unidos_por_el_ambiente, Erişim Tarihi: 30.03.2020
- Finchelstein, F. (2019a), *Faşizmden Popülizme*. çev. A. Karatay, İstanbul: İletişim.
- Finchelstein, F. (2019b), *The Extremist Bolsonaro: the Very Dangerous Face of Populism in Brazil*. <https://www.resetdoc.org/story/extremist-bolsonaro-dangerous-face-populism-brazil/>, Erişim Tarihi: 30.03.2020
- Furtado, H. (2018), *El Efecto Bolsonaro*. <https://www.opendemocracy.net/es/mocraciaabierta-es/el-efecto-bolsonaro/>, Erişim Tarihi: 02.04.2020
- Garcia, A. (2019), Brazil under Bolsonaro: Social base, agenda and perspectives. *Journal of Global Faultlines*, 6(1), 62-69.
- Goldstein, A. A. (2019), *Bolsonaro: la democracia de Brasil en peligro*. Marea Editorial.
- Goldstein, A. A. (2018a), *Bolsonaro: en defensa de la tradición y el mercado*. Revista Espóiler.
- Goldstein, A. A. (2018b), *Las raíces del bolsofascismo*. Carbonelli et al. Dossier EleNão.
- Goldstein, A. A. (2018c), *Bolsonaro fue muy eficaz para capitalizar el pánico*. https://www.academia.edu/37799886/_Bolsonaro_fue_muy_eficaz_para_capitalizar_el_p%C3%A1nico_, Erişim Tarihi: 30.03.2020

- Gonçalves, L. P. (2017), Un ensayo bibliográfico sobre el integralismo brasileño. *Ayer*, 105(1), 241-256.
- Greven, T. (2016), The rise of right-wing populism in Europe and the United States. *A Comparative Perspective [La emergencia del populismo de derechas en Europa y Estados Unidos. Una perspectiva comparada]*. Friedrich Ebert Foundation, Washington DC Office, 1-8.
- Griffin, R. (2014), *Faşizmin Doğası*. çev. A. Selman, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Griffin, R. (2018), *Fascism: An Introduction to Comparative Fascist Studies*. Cambridge: Polity.
- Grigera, J. (2017), Populism in Latin America: Old and new populisms in Argentina and Brazil. *International Political Science Review*, 38(4), 441-455.
- Heywood, A. (2011), *Siyasal ideolojiler, Bir Giriş*. çev. A. K. Bayram vd., Ankara: Adres Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2017), *Milletler ve milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2018), *Yaşasın Devrim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jair Bolsonaro's contentious first year in Office. (2020). The Economist. economist.com/the-americas/2020/01/04/jair-bolsonaros-contentious-first-year-in-office, Erişim Tarihi: 30.03.2020
- Kampwirth, K. (2014), *Kadınlar ve Gerilla Hareketleri: Nikaragua, El Salvador, Chiapas, Küba*. İstanbul: Sümer Yayınları.
- Laclau, E. (2005), *On populist reason*. Verso.
- Laclau, E. (2015), *Marksist Teoride İdeoloji ve Politika*. çev. F. Gültekin, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Laclau, E. (2018), *Popülist Akıl Üzerine*. çev. N. B. Çelik, Ankara: Epos Yayınları.
- Leiras, S. (2019), *El fenómeno de los liderazgos anti políticos en Brasil durante la Nueva República: los casos de Fernando Collor de Mello y Jair Bolsonaro*. https://www.academia.edu/39827040/El_fen%C3%B3meno_de_los_liderazgos_anti_pol%C3%ADticos_en_Brasil_durante_la_Nueva_Rep%C3%ABblica_los_casos_de_Fernando_Collor_de_Mello_y_Jair_Bolsonaro, Erişim Tarihi: 02.04.2020
- Lempp, S. (2019), *Jair Bolsonaro and Affirmative Action: Political Rupture or Escalation?*. Allegra Lab.
- Mann, M. (2015), *Faşistler*. çev. U. Bayraktar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mattos, M. B. (2019), *Bolsonaro electo presidente de Brasil: Cómo llegamos hasta acá? Para dónde vamos? Algunas observaciones preliminares, teniendo Antonio Gramsci como referencia*. <https://herramienta.com.ar/articulo.php?id=2933>, Erişim Tarihi: 28.03.2020
- Mejía, E. A. (2018), El papel del deporte en la irrupción fascista en Brasil: narrativa desde y con la campaña de Bolsonaro; The role of sport in the fascist irruption in Brazil: narrative from and with the Bolsonaro campaign. *Revista FAIA*, 7(31), 3.
- Mendes, A. (2020), The Current Paradox of Brazil. *Posts in This Series*, 17.
- Merino, G. E. (2019), *Bolsonaro en Argentina ¿de la muerte del MERCOSUR a la resurrección?*. <http://www.iade.org.ar/noticias/bolsonaro-en-argentina-de-la-muerte-del-mercosur-la-resurreccion>, Erişim Tarihi: 30.03.2020

- Mosse, G. L. (2019), *Genel Bir Faşizm Teorisine Doğru. Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mouffe, C. (2019), *Sol Popülizm*. çev. A. Yanık, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mouffe, C. (2005), The 'end of politics' and the challenge of right-wing populism. *Populism and the Mirror of Democracy*, 50-71.
- Mudde, C. (2017), Populism. An Ideational Approach. *The Oxford Handbook of Populism*, 43-68.
- Mudde, C., ve Kaltwasser, C. R. (2011), *Voices of the peoples: Populism in Europe and Latin America compared*. South Bend, Indiana: Helen Kellogg Institute for International Studies.
- Natanson, J. (2018), *Brasil: la nueva potencia de la derecha mutante*. Nueva Sociedad.
- Nöwak, J. (2018), *Brazil: Fascism on the Verge of Power?*. <https://www.globalresearch.ca/brazil-fascism-on-the-verge-of-power/5663203>, Erişim Tarihi: 27.03.2020
- Nöwak, J. (2019), *Bolsonaro: the First 100 days*. <https://socialistproject.ca/2019/04/bolsonaro-the-first-100-days/>, Erişim Tarihi: 31.03.2020
- Oliveira, G. M. D., ve Veronese, M. V. (2019), Brasil y el "fenómeno Bolsonaro": un análisis preliminar. *Revista mexicana de ciencias políticas y sociales*, 64(237), 245-267.
- Oroño, A. S. (2019), El Brasil de Bolsonaro: la captura antidemocrática del Estado de derecho. *Ciclos en la Historia, la Economía y la Sociedad*, 52, 141-152.
- Ostiguy, P. (2017), A socio-cultural approach. *The Oxford handbook of populism*, 99-128.
- Oualalou, L. (2019), Los evangélicos y el hermano Bolsonaro. *Nueva Sociedad*, 280, 68-77.
- Özbudun, S. (2012), *Latin Amerika'da Yerli Hareketleri*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özbudun, S. (2008), *Latin Amerika'da İsyanın Tarihi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özkazanç, A. (2018), Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, otoriter popülizm ve Türkiye. *Sağ Popülizm*. İstanbul: Kaos Yayınları.
- Pahnke, A. (2018), Brezilya Krizi. Monthly Review, 51, *Latin Amerika ve Sol Redaksiyon Dergisi*.
- Panizza, F. (2005), *Populism and the mirror of democracy*. Verso.
- Pereyra Doval, G. (2018), *El triunfo de Jair M. Bolsonaro*. Brasil entre el desencanto de la política y el futuro de la democracia.
- Petras, J. (2005a), *Don't cry for Lula: the politics of a decaying workers regime*. <https://rebellion.org/dont-cry-for-lula-the-politics-of-a-decaying-workers-regime/>, Erişim Tarihi: 27.03.2020
- Petras, J. (2005b), *Sağ Sol Kutuplaşması Latin Amerika ve Emperyalizm*. çev. E. Coşkun, İstanbul: Mephisto Yayınları.
- Prinsloo, C. (2019), *Bolsonaro and the BRICS: Bull in a china shop?*. <https://www.africaportal.org/publications/bolsonaro-and-brics-bull-china-shop/>, Erişim Tarihi: 30.03.2020

- Puricelli, G. (2018), *Bolsonaro, la democracia en crisis*. https://www.academia.edu/37747847/Bolsonaro_la_democracia_en_crisis, Erişim Tarihi: 30.03.2020
- Rezende, R. (2018), Jair Bolsonaro, populismo de derecha y fin de ciclo político. *Revista Política Latinoamericana*, 7.
- Robinson, W. I. (2019), Global capitalist crisis and twenty-first century fascism: Beyond the Trump hype. *Science & Society*, 83(2), 155-183.
- Rodriguez, T. (2018), *Por qué ganó Bolsonaro en Brasil?* <https://razonpublica.com/por-que-gano-bolsonaro-en-brasil/>, Erişim Tarihi: 30.03.2020
- Roggero, F. S., ve Bertonha, J. F. (2013), *El fascismo en Brasil y América Latina: ecos europeos y desarrollos autóctonos*. Instituto Nacional de Antropología e Historia.
- Rubinich, L. (2018), *Bolsonaro y la degradación de las democracias liberales*. https://www.academia.edu/39141195/Bolsonaro_y_la_degradaci%C3%B3n_de_las_democracias_liberales, Erişim Tarihi: 29.03.2020
- Rummens, S. (2017), Populism as a threat to liberal democracy. *The Oxford handbook of populism*. (Eds. Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O., ve Ostiguy, P.), Oxford University Press.
- Saad-Filho, A., ve Boito, A. (2016), Brazil: The Failure of the PT and the Rise of the 'New Right'. *Socialist Register*, 52, 213-230.
- Saraçoğlu, C. (2017), Sağ Popülizm ve Faşizm Üzerine Yöntemsel Bir Tartışma: Küresel Örüntüler ve Ulusal Özgüllükleri Birlikte Anlamak. *Praksis*, 44-45, 1081-1104.
- Saraçoğlu, C. (2018), Sağ popülizm: Faşizme giden bir yol mu? *Yön Dergisi*, 40-45.
- Saraçoğlu, C. (2016), *Faşizmin ham gerçekleri, ideoloji ve sol*. <https://www.birgun.net/haber/fasizmin-ham-gercekleri-ideoloji-ve-sol-132542>, Erişim Tarihi: 23.03.2020
- Savran, S. (2006), Brezilya'da Lula faciası. *Praksis*, 14.
- Skidmore, T. E. (1990), *The politics of military rule in Brazil, 1964-1985*. USA: Oxford University Press.
- Stefani, P. (2018), *Biblia, buey y bala... recargados Jair Bolsonaro, la ola conservadora en Brasil y América Latina*. <https://nuso.org/articulo/biblia-buey-y-bala-ola-conservadora-brasil-bolsonaro-stefanoni/>, Erişim Tarihi: 29.03.2020
- Taggart, P. (2004), *Popülizm*. çev. B. Yıldırım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Taggart, P. (1995), New populist parties in Western Europe. *West European Politics*, 18(1), 34-51.
- Taggart, P. (2018), Populism and 'unpolitics'. *Populism and the Crisis of Democracy. Concepts and Theory*, 35.
- The, L. G. H. (2019), Brazil enters the Bolsonaro zone. *The Lancet. Global health*, 7(2), 160.
- Tormey, S. (2019), *Populism: A Beginner's Guide*. Oneworld Publications.
- Valencia-García, L. D. (2018), *Is He A Fascist? The Election Of Jair Bolsonaro*. <https://www.radicalrightanalysis.com/2018/10/29/is-he-a-fascist-the-election-of-jair-bolsonaro/>, Erişim Tarihi: 29.03.2020

- Webber, J. R. (2020), A Great Little Man: The Shadow of Jair Bolsonaro. *Historical Materialism*, 28(1), 3-49.
- Weltmeyer, H. (2007), *Neoliberalizmi Aşmak*. çev. B. Baysal, E. Kahraman. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Weyland, K. (2001), Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative Politics*, 1-22.
- Weyland, K. (2017), A Political-Strategic Approach. *The Oxford handbook of populism*. (Eds. Kaltwasser, C. R., Taggart, P. A., Espejo, P. O., ve Ostiguy, P.), Oxford University Press.
- Yıldırım, D. (2009), AKP ve Neoliberal Popülizm. *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, 66-107.

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

ENERGY SECURITY POLICY OF EUROPE

Avrupa'nın Enerji Güvenliği Politikası

Shabnam HASANOVA *

The Academy of Public Administration, Department of International Relations and Foreign Affairs, Baku, Azerbaijan.

Geliş Tarihi/Received Date: 13.09.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 11.11.2020

ABSTRACT

The current article attempts to discuss some topical issues related to energy security in the EU against the context of the gas crisis between Russia and Ukraine in 2009. In response to this potential and existential political challenge, Europe has embarked on a process of considering alternative non-Russian sources in their procurement of natural gas resources. Essentially, this process has exposed the Caspian Sea region and particularly the immense gas fields of Azerbaijan, as potentially viable sources. From this standpoint, the purpose of this paper to develop an integrated theoretical framework for energy security concept and to shed light on the policies and strategies applied by the European Union countries to confront the challenges that faces them. The outcomes and consequences of the crisis which were resulted in finding Azerbaijan as Europe's new and alternative energy provider. Constructing energy union in EU might be the most important project in the history of the world.

Keywords: European Union, Energy Security, Energy Suppliers, Transit Countries.

ÖZ

Bu makale, 2009'da Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan gaz krizi bağlamında AB'de enerji güvenliğiyle ilgili bazı güncel konuları tartışmaya çalışıyor. Bu potansiyel ve varoluşsal siyasi zorluğa yanıt olarak Avrupa, doğal gaz kaynaklarının tedarikinde Rus olmayan alternatif kaynakları değerlendirme sürecine girmiştir. Esasen, bu süreç Hazar Denizi bölgesini ve özellikle Azerbaycan'ın uçsuz bucaksız gaz sahalarını potansiyel olarak uygulanabilir kaynaklar olarak ortaya çıkardı. Bu bakış açısından, bu makalenin amacı, enerji güvenliği kavramı için entegre bir teorik çerçeve geliştirmek ve Avrupa Birliği ülkelerinin karşılaştıkları zorluklarla yüzleşmek için uyguladıkları politika ve stratejilere ışık tutmaktır. Avrupa'nın yeni ve alternatif enerji sağlayıcısı olarak Azerbaycan'ın içinde bulunduğu koşullar önem arz etmektedir. Avrupa Birliği içerisindeki enerji birliğinin oluşumu Dünya tarihi içerisinde önemli bir projedir. O nedenle çalışma daha ziyade Avrupa-Azerbaycan hattı üzerinden enerji aktarımının jeo-politik önemine odaklanmıştır. Takdim üzerinden analiz yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Enerji Güvenliği, Enerji Tedarikçileri, Geçiş Ülkeleri.

Please cite this paper as follows/Atf için:

Hasanova, S. (2020). Energy Security Policy of Europe. *Alinteri Journal of Social Sciences*, 4(2): 163-172.

INTRODUCTION

For quite a long time flammable gas was not an issue of significant concern. Aside from quarrels between the First Reagan Administration and European leaders about expanding reliance of Europe on (at that point) Soviet Natural gas, energy when all is said in done had an amazingly low profile in the period between the oil costs and the mid-2000s. This changed when Ukraine and Russia couldn't illuminate a value question, and the previous chose in January 2006 to hold onto the provisions of gaseous petrol to the EU. (Boersma, 2015)

Given the recent events taking place in the world, most countries have started to examine the security of all facets of their policies that also involve energy protection. Energy security in itself means that the national energy market should have reliable access to the supply of energy at stable and affordable prices. Being "energy secure" nowadays indicates a country should be in a position to respond to major disturbances and have a contingency plan. While the purpose of energy security traditionally was to manage how oil supply is distributed, it emerged in 1973 as a political reaction to the Arab oil embargo. After the embargo, the monitoring and analysis of energy policies improved as well as the coordination of urgent sharing of supplies in the event of an emergency. In 2007, EU leaders introduced "Energy Policy for Europe" which is the three-stage plan concentrating on energy stability, supply protection and sustainability. However, this approach was not endorsed as anticipated, and hurdles remained to reaching a shared energy security. The issue was linked to many Member States' inability to move their control to EU level as the energy sector is one of the key prerequisites for economic development. However, since 2007 the EU and member states have strengthened this partnership and established more common interests in energy resource sharing, as it became clear that otherwise they would not achieve energy security.

Since 2010, one trend is obvious that if the EU internal energy system does not operate adequately, obtaining equal and efficient distribution of supply would be impossible. For instance, while the EU has plenty of gas supplies at its fingertips, it still can not flow freely and this is the explanation for the poor and weak reaction to disturbances. It was obvious from the studies and findings at that time, the EU was unable to resolve critical issues at hand. The European Commission adopted "Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy" in 2015. The key emphasis of this strategy was on achieving sustainable, competitive, affordable energy for every European.". The key objective was to include cross-border cooperation, incorporate energy security, and develop research and innovation projects as well. Nevertheless, the previous problems regarding the attitude of EU member states towards shared energy protection remained as it ever was. The previous problems regarding the attitude of EU member states towards shared energy protection remained as it ever was. In summary, the EU institutions agreed to terms on an updated gas supply security law, a revised electricity security law, a focused revision of the gas directive to extend its core provisions to pipelines with 0.33 countries, and furthermore new targets for power production and renewable energy by 2030. Meanwhile, EU common interest projects (PCIs) are financially supporting

energy infrastructure that establishes interconnection and retains security of supply. Furthermore, more EU people currently expect the EU to expand its participation in energy security and the reliability of gas supply. This expectation was shared by just 52% of EU people in 2016, although it has presently risen to 65%. In line with expectations, there will be an energy shift from the traditional centralized generation system that has been driven by fossil fuels in national security towards the new system that will be characterized by a high proportion of renewables as well as more regional development and cross-border markets. The EU will remain in a key position in the transition and will control security of supply. However, in case of direct intervention in determining the energy supply of the Member States, the EU would have to use a special legislative procedure that will require unanimous decision-making in Council and a consultative role for the Parliament. As is evident from the details given above, energy security is an important policy area for the EU and, despite the signing of numerous treaties over time, there are still problems that need to be resolved. This research will focus on providing broader data and information about these issues, evaluating patterns in cooperation and providing long-term recommendations for enhancing energy security.

METHOD

The research paper uses Regional Security complexes theory which tries to clarify the untraditional security aspects, through expanding its scope by adding new dimensions such as partnership rather than military perspective. Energy security has been taken as an independent variable while challenges/major threats and opportunities are dependent variable to Energy Security of Europe.

COOPERATION TRENDS

The joint energy policy of the European Union has always been a subject of great contention. In recent years, attempts for a joint strategy have begun to take on greater significance to ensure the energy security of the Member States. During this long period, though, many difficulties are increasing due to the varied interests and energy requirements of the countries. Fossil fuels, such as coal, gas, and oil, form the main part of the European Union's energy consumption. However, due to the lack of resources, there is a high demand for the import, which leads to the member states' dependency from the exporting countries. Due to substantial declines in gas production in Europe in recent years, the European Union's largest export partner (Russia) seems to remain one of the most important players in energy security. Given the presence of entirely reliant countries in the EU, diversification of energy supply sources and secure flow of constant energy into Europe is required. The most crucial projects in this context are the Nord Streams, the Turkish Stream and the Southern Gas Corridor which formed the current picture of European energy security policy. To analyze essential elements of EU-Russia cooperation it is important to review in detail the above listed projects.

The Nord Stream pipeline was constructed to allow direct gas supply link between Russia and Europe. The gas flow comes from Vyborg, Russia to Lubmin near Greifswald, Germany from where it enables to supply the European gas consumption. The twin pipeline system consists of 1,224 kilometers of offshore pipelines and has a capacity of approximately 27.5 bcm of natural gas (Pipeline) annually. The pipeline

affects the territories of Russia, Finland, Sweden, Denmark and Germany. Nord Stream II project agreement building brought another step into the current ties between Europe and beyond. Russia has also played a prominent role in this project as a key collaborator. The Nord Stream II targeted to double capacity of previous project and would be able to supply 55 billion cubic meters of gas annually. (Erbach, 2016). Although there have been multiple opposite sides against realization of this project within the European Union, the project was implemented successfully. The construction of a pipeline, called the Turkish Stream, which would link Russia with Turkey, has been another key problem of European energy security. European energy stability has reached another crucial landmark with the agreement on Turkish Stream. The pipeline's strategic objectives for the European energy market are close to those for Nord Stream: bypassing Ukraine and expanding the EU's energy reliance. The project has a major effect on the Southern Gas Corridor project backed by the EU, which is intended to improve diversification.

Internal issues in the area of EU energy security policy have been and still are important principles. From the beginning of the Nord Stream intense disagreements broke out between the European states as we look at strategies and discussions behind Nord Stream projects. The conflict of interests revolved around the main issue of whether or not the Nord Stream presents a danger to European energy stability. Many member states saw it as an opportunity to diversify and as a way to get extra supply. Nevertheless, the status of transit countries, such as Ukraine and Belarus, was the critical point in the supporting arguments. Most of these counter arguments against the project moved mostly in two scenes. Initially, building a Baltic-sea pipeline could pose significant environmental concerns. Countries such as Sweden, Denmark and Estonia have been worried about the problem of chemical weapons left behind on the sea-bottom from World War II and the potential destruction of the natural environment (Cameron, 2007). Secondly, the Nord Stream project raised security policy issues. Poland and the Baltic countries raised their concerns, whose energy dependency from Russia would significantly increase with this project, in addition to their lost income from the transit fees. In case of Nord Stream II, there were also contradictions within the EU member states. It was regarding whether common strategy of the EU is actually compatible with these projects.

Different opinions exist among scholars if it is realistic future goal for the EU member states to become less dependent on Russian gas supply. Statistics show that the energy demand of the EU countries will increase in the following decades. This means that despite the endeavors to mitigate the dependence, the growing need for energy supply and the investments of Gazprom in Europe shows no way out of this mutual dependency. The rising security dilemma could be decreased by the EU with proportional institutional and legal reforms on energy policy, which would enable for the member states to develop a common energy strategy based on solidarity and unity.

EU ATTEMPTS TOWARD ENERGY SECURITY

The abundant amount of supply of energy is important for the European Union's prosperity and security. Considering the crucial fact that citizens in most Member States have not had to experience any lasting disruption of their energy supply since the oil

crises of the 1970s' is a representation of the success of the Member States and the EU in guaranteeing this. However, as mentioned above, in the winter period of 2006 and 2009, the EU citizens in some of the eastern Member States areas were strongly affected by the temporary disruptions of gas supplies (Comission, 2014) After that, different measurements and regulations were implemented to strengthen the EU's energy security in terms of gas supplies and to diminish the number of Member States that are exclusively dependent on one single supplier. Consequently, to avoid shocks and disruptions to energy supplies in the short term and to reduce the dependency on particular fuels, energy suppliers, and routes, it is important for the EU Member States to execute the hard-headed strategy for energy security which promotes resilience to these problems in the long-term.

In modern days, the EU is the only major economic actor producing 50% of its electricity without greenhouse gas emissions. It is significantly important for the EU to move to a competitive, low-carbon economy which reduces the use of imported fossil fuels in the long term. By the European Council, Member States need to collectively prepare and implement prolong plans for competitive, secure, and sustainable energy, as talking this issue will require flexibility, capacity to adapt, and change.

One of the main issues that needed to be taken seriously is the promoting and strengthening the EU energy security through diversification of supply routes, which includes the construction of new routes and lessen the dependency of EU countries on a single supplier of natural gas and other energy resources.

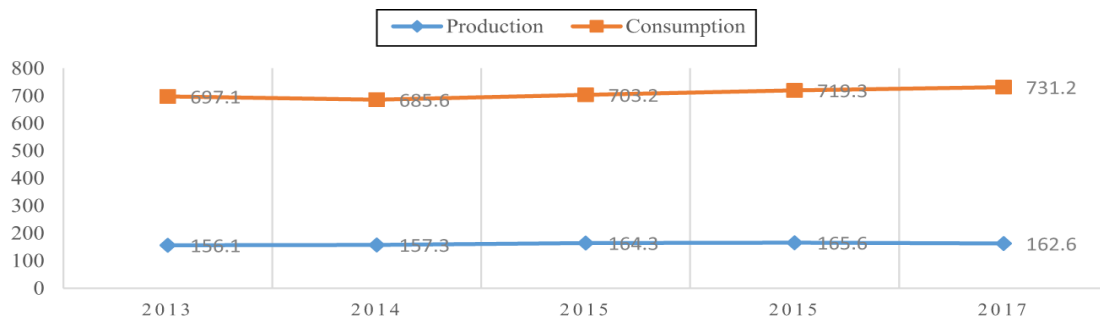
In order to diversify the routes of supply and the supplier base, EU developed different initiatives as part of its emerging energy diplomacy. One of the first attempts of EU to diversify its energy sources and to secure energy supply was *Nabucco pipeline project*. This project is one of the early projects designed for connecting Caspian Sea and Middle East regions with Europe. The route of pipeline was as following: Georgia, Turkey, Bulgaria, Romania, Hungary, and end point was Austria (Baumgarten) and the length of pipeline was approximately 3300 km. It was planned to supply 31 bcma gas to Europe. However, it was in question that who will fulfill the pipeline with that huge amounts of gas (Azerbaijan could only supply half or it), and the rest of sources (Iran, Iraq, Turkmenistan) could not supply at that moment because of sanctions or internal issues (Russian dominance on Turkmenistan). Moreover, financing of the project was another obstacle for the project, since such a risk cannot be taken if there were no reliable supplier. "Second main obstacle to the project comes from Russian antagonism. Russia has been employed and will continue to employ divide and rule tactics through invitations to Nabucco's allies to participate in rival pipeline South Stream project". Taking all those obstacles in account, EU could not implement that project in the way of securing its energy supply (Erdogdu, 2010)

Other projects of European Union, such as Nabucco-West, South East Europe Pipeline (SEEP), Interconnector Turkey-Greece-Italy (ITGI), and Trans Anatolian Pipeline (TAP) were planned to fulfill EU energy demand via different sources. During evaluation process of the projects from different perspectives (commercial, technical, financial), TAP project was selected as the best option. Nabucco-West pipeline's length was planned 1300 km, whereas the length of TAP pipeline was approximately 800 km,

so shorter pipeline means lesser costs. When it comes to SEEP pipeline, “*The SEEP would still anger Russia because of its direction and the future threat it could pose to the Gazprom-dominated markets*” (Soltanov, 2012) Because of not to draw anger of Russia over Azerbaijan, the decision was in favor of TAP to supply gas to Europe via southern direction.

CHALLENGES AND MAJOR THREATS TO ENERGY SECURITY OF EUROPE

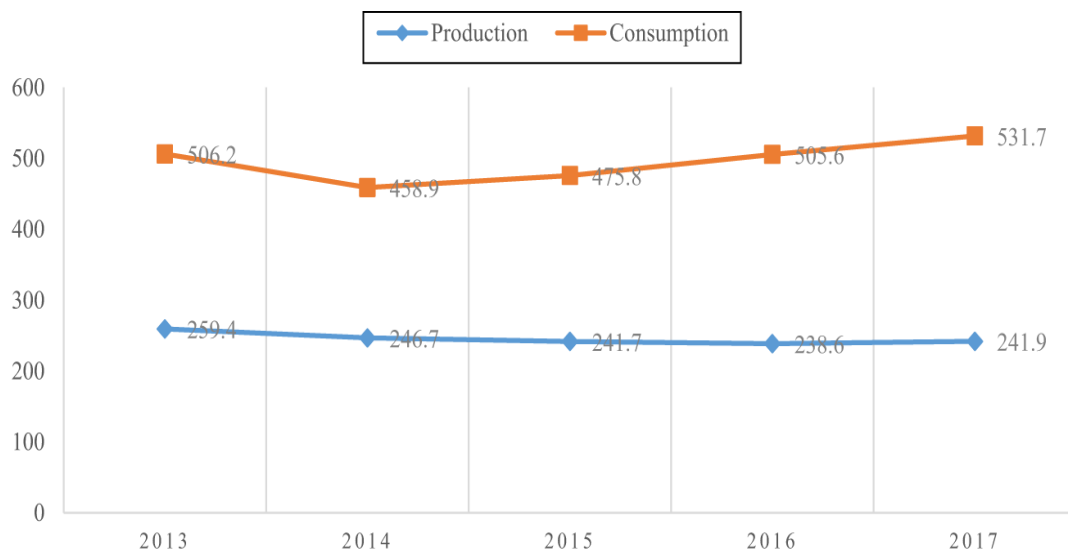
The first challenge for energy security of Europe is that domestic energy resources are not sufficient to meet the internal energy needs. The gap between domestic production and consumption was quite considerable in 2017, when analyzing certain graphs.

Source: Own elaboration based on British Petroleum, 2018 Statistical Review 2018

Figure 1: Europa Energy Production and Consumption.

Crude oil production was only 162 million tons, while consumption of crude oil was 731.2 million tons (British Petroleum, 2018, p. 16-17). In this regard, domestic production met only 22.2 % of production. At the same year, European Union’s gas production was 241.9 BCM and consumption was 531.7 BCM (British Petroleum, 2018, p. 28-29).

Source: Own elaboration based on British Petroleum, 2018 Statistical Review 2018

Figure 2: European Union’s Gas Production and Consumption.

This number indicates that domestic production of natural gas meets less than 46 % of internal consumption. Accelerating domestic resources to achieve self-sufficiency is challenging process since the contribution of the European continent to global energy production equation is the smallest. Internal energy production over the past decade has been following a declining trend of about 15 percent reduction between the years 2001 and 2012. Internal gas production has even lost 25 BCM over the years 2013-2019 and Europe took 5th place by 241.9 BCM in terms of natural gas production. In contrast, North America (951.5 BCM), Russia and Central Asia (815.5 BCM) performed much better than European continent (British Petroleum, 2018, p. 28). In 2017, European oil production was amounted to 162. 6 million tons, which is very limited amount in comparison to Middle East (1481.1 million tons), North America (916.8 million tons) and Russia/Central Asia (699.6 tons) (British Petroleum, 2018, p. 16.). As a result, dependency on imports has been growing for member states.

The second challenge for energy security occurs due to limited European influence over international prices of energy items. European Union is accountable for only 13% of global energy consumption which equals to 7% of the world population; however, the US with 18% and China with 22% consumption have dominant powers on energy prices. Statistical predictions reveal that between the years 2011 and 2035, energy demand in Europe will decline about 7% which will lead to a downturn in the weight of Europe on global energy market.

In terms of global reserves, European countries contribute very small amounts. Natural gas reserves were about 104.5 TCF (only 1.5%) in 2017, which is very poor rate compared to Russia (18.1%) and Qatar (12.9%) (British Petroleum, 2018, p. 26). Europe`s crude oil reserves amounted to only 0.8% of the total world reserves. With regard to hydrocarbon reserves, European countries also face shortages.

Additional challenge is related to limited number of suppliers. In 2016, 82% of the natural gas imports were from only 4 countries Russia (40.2%), Norway (24.9%), Algeria (12.1%), Qatar (5.5%), and 17.3% from the rest of the world (Eurostat, 2017). In this sense, Baltic countries, Finland, Slovakia and Bulgaria are dependent on only one supplier (European Commission, 2014, p. 8). Moreover, two-third of oil imports was from 5 countries: Russia (32%), Norway (12%), Saudi Arabia (8%), Nigeria and Kazakhstan (7%) per each. In terms of solid fuel imports, mainly coal, more than 3 quarters are imported from only 3 countries; Russia (30 %), Colombia (23%) and Australia (15%). Besides this, the number of transit countries are also limited who transport imports from foreign countries. As an instance, natural gas supplies from Russia are imported via Ukraine and Belarus as transit countries. This dependency makes Europe vulnerable to problems in foreign partners such as EU energy sector has dramatically suffered from crisis between Russia and Ukraine. All in all, supply disruptions represent a serious risk to European energy security. This trend is real threat to Europe since if any domestic, geopolitical, environmental, or technical problem occurs in regarding these suppliers, then European energy security will definitely face shortages and severe crisis.

Additional challenge for European energy security may happen due to bio fuel substitution of oil. European Council has decided to increase renewable energy in

transport to 10% by 2020 which will improve security of oil supplies since oil which is mainly used for transport will be substituted with renewable energy. Moreover, the use of renewable energy will reduce greenhouse gas emissions; meanwhile, bio fuels have kind of disadvantages; It will lead to the destruction of natural habitats as deforestation and will harm ecosystem`s equilibrium. Additionally, Europe will need to import about 50 % of the bio fuels since reserves are not self-sufficient (Behrens, 2008) which in turn will result in inefficiency. Additionally, the research related to bio fuel sphere is limited, and technology for second generation bio fuels as gas-to-liquids, coal-to-liquids and electricity to fuel is too costly (Jesse & van der Linde, 2008).

POLICY SOLUTIONS FOR FURTHER DEVELOPMENT

Since solidarity between Member States is a principal characteristic of EU membership, preserving energy security is a joint issue of EU rather than dispersed national states. Bolstering energy security in Europe requires substantial international coordination supported by wide range of policies and actions. In order to secure its energy interests, EU needs to advance an effective external energy policy, define infrastructure of basic importance to its energy security and follow strategic actions to boost its partnership with key energy suppliers and transit countries. 2nd Strategic Energy Review propounds numerous infrastructure developments as energy security priorities of EU Community. These plans can be considered as EU response to potential challenges which can be faced between 2020-2050.

Initially, EU should intensify its linkage with Baltic region; both Nordic countries and Baltic countries. Baltic region and EU have better opportunities to enhance their energy security through close cooperation rather than individual operation. Baltic Interconnection Plan which was adopted in 2009 was a beneficial initiative for building up a secure and diverse energy supply for the region and elucidating key infrastructures for the effective interconnection of EU with Baltic Region. Secondly, EU should attain sufficient LNG (Liquified Natural Gas) capacity and availability for all members on the basis of solidarity arrangement. It is especially necessary step for member states which overwhelmingly depend on one single supplier. EU may reconsider its approach to gas producers and exporters in the Central Asia and the Caucasus. Qatar which is the global leader in gas exports as well as smaller exporters such as Nigeria, Australia, Tanzania, Mozambique and Israel could become essential partners. The EU may, likewise, decide to import more LNG from the Americas, by the help of Canada-Europe free trade agreement and US Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) negotiations creating key opportunities (Dreyer & Stang, 2016, p. 3-4). Subsequent strategy of EU should be consolidating partnership with Russia and make it more stable. If all European countries can establish strong energy relationship with Russia, EU would not have to deal with significant energy security problems. Considering the fact that in 2018, approximately 40% of EU natural gas imports came from Russia, and similarly Gazprom supplied 200.8 billion cubic meters of gas to European countries, it would be strategically right step to preserve mutual dependence in energy relationship (Pedersen, 2014)

In order to bolster and sustain energy security, a 2030 Climate and Energy Framework was acknowledged by the European Council in October 2014. This

framework intends to help EU attain more secure, competitive and sustainable energy system by enhancing share of renewable energy and increasing energy efficiency. Their fundamental targets are to collectively achieve at least 32% share for renewable energy and 32.5% improvement in energy efficiency by 2030 (European Commission, 2018). This framework will guarantee certain forward movements regarding with energy security. It will help to establish an energy system which provides affordable energy for all consumers, improves security of EU's energy supplies and diminishes their dependence on energy imports. In order to meet these targets EU admitted "Integrated Monitoring and Reporting Rules" to guard progress towards 2030 targets. Moreover, Member States are supposed to adopt National Energy and Climate Plans (NECPs) for 2021-2030 years (European Commission, 2018).

RESULTS AND CONCLUSION

The outcomes and consequences of the crisis which were resulted in finding Azerbaijan as Europe's new and alternative energy provider. Constructing energy union in EU might be the most important project in the history of the world. Namely, energy union of EU is supposed to be responsible for ensuring safer, more efficient and available energy network for the citizens of union. Energy Policy for Europe includes further long-term objectives, perspectives and vision for 2050. Considering the fact that demand-supply balance in oil industry will become exceedingly tight in the long run as a result of growing demand and declining production, EU has set out essential steps in its agenda. Initially, they plan to break or decrease transport's dependence on oil by shifting to electric, hydrogen and alternative fuel cars. Surely, it will require certain actions such as tax breaks for purchasing greener, hydrogen and biomethane vehicles. Subsequently, it is planned to decarbonize EU electricity supply by 2050. This is a challenging step; however, it will be necessary if EU performs its responsibilities to reduce greenhouse gas emissions by 2050 to impede climate change. If strategic investments are taken quickly, around two-thirds of EU electricity generation will be less carbonized in early 2020's (Commission of the European Communities, 2016, p 15-16). Following objective of EU is to establish collective principles to define zero, low carbon and energy buildings in order to increase their number in the long run. The reason is that 40% of the final energy is consumed in buildings in today's world. They intend to redesign buildings in such a way that they no longer consume more energy than they are able to produce. Last objective of EU Energy Policy is to promote highly efficient and low carbon energy system all over the world and multiply beneficial effects of European energy agenda for 2030/2050 by persuading rest of the world to follow them.

REFERENCES

- Behrens, A. (2008), Biofuels or Bicycles? Why the European Union should reconsider its biofuels target, *CEPS Commentary*, CEPS, Brussels.
- Boersma, T. (2015), *Energy security and Natural Gas Markets in Europe: Lessons from the EU and the United States*. London and New York: Routledge.
- British Petroleum. (2018), BP statistical review of world energy, *Energy Outlook*, London.

- Cameron, F. (2007), The Nord Stream Gas Pipeline Project and its Strategic Implications. *Directorate-General for Internal Policies*. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2007/393274/IPOL-PETI_NT\(2007\)393274_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2007/393274/IPOL-PETI_NT(2007)393274_EN.pdf), Date Accessed: 19.08.2020
- Comission, E. (2014), *European Energy Security Strategy*. Brussels.
- Commission of the European Communities. (2016), *An EU Energy Security and Solidarity Action Plan*. <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:PDF>, Date Accessed: 03.09.2020
- Dreyer, L., and Stang, G. (2016), *What Energy Security for the EU. Brief Issue*. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_39_Energy_security.pdf, Date Accessed: 25.08.2020
- Erbach, G. (2016), *The Nord Stream 2 pipeline project,* *European Parliament*. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/580875/EPRS_ATA\(2016\)580875_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/580875/EPRS_ATA(2016)580875_EN.pdf), Date Accessed: 13.08.2020
- Erdogdu, E. (2010), Bypassing Russia: Nabucco project and its implications for the European gas security. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 14(9), 2936-2945.
- European Comission. (2020), *2030 Climate and Energy Framework*. https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_en, Date Accessed: 08.05.2020
- Jesse, J. H., and van der Linde, C. (2008), *Oil Turbulence in the Next Decade. An Essay on High oil Prices in a Supply-constrained World*. https://inis.iaea.org/search/search.aspx?orig_q=RN:40100062, Date Accessed: 10.05.2020
- Pedersen, J. P. (2014), *Bolstering European Energy Security. German Marshall Fund of the United State*. <https://www.gmfus.org/publications/bolstering-european-energy-security>, Date Accessed: 29.08.2020
- Raines, T., and Tomlinson, S. (2016), *Europe's Energy Union Foreign Policy Implications for Energy Security, Climate and Competitiveness*. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-03-31-europe-energy-union-raines-tomlinson.pdf>, Date Accessed: 01.05.2020
- Ratner, M., Belkin, P., Nichol, J., and Woehrel, S. (2013), *Europe's Energy Security: Options and Challenges to Natural Gas Supply Diversification*. https://www.researchgate.net/publication/292562359_Europe's_energy_security_Options_and_challenges_to_natural_gas_supply_diversification, Date Accessed: 15.05.2020
- Soltanov, E. (2012), *The South East Europe Pipeline: Greater Benefit for a Greater Number of Actors*. Istitoto Affari Internazionali.
- Wilson, A., and Dobreva, A. (2019). *Energy supply and security*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630275/EPRS_BRI\(2018\)630275_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630275/EPRS_BRI(2018)630275_EN.pdf), Date Accessed: 01.05.2020

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

KİTABİYAT

BOOK REVIEW

Cas Mudde & Cristóbal Rovira Kaltwasser, Popülizm: Kısa Bir Giriş (Populism: A Very Short Introduction), Çeviren: S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, 2019, 156 Sayfa.

Bekir HALHALLI*

Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 12.10.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 15.10.2020

Please cite this paper as follows/Atf için:

Halhalli, B. (2020). Kitabiyat: Cas Mudde & Cristóbal Rovira Kaltwasser, Popülizm: Kısa Bir Giriş (Populism: A Very Short Introduction), Çeviren: S. Erdem Türközü, Nika Yayınevi, 2019, 156 Sayfa. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 173-176.

GİRİŞ

Bu kitap Cas Mudde ve Cristóbal Rovira Kaltwasser tarafından yazılmıştır. Popülizm kapsamında farklı konulara teorik bir çerçeve getirmeye çalışan bir Oxford serisidir. Bu kitap, hem kamuoyunda hem de akademik tartışmalarda yaygın olarak kullanılan, ancak aynı zamanda çok fazla kafa karışıklığı yaratan popülizme dairdir. Kitabın temel amacı, popülizme iyi ve kısa bir giriş sağlayarak, popülizmin ne olduğunu anlamamıza izin veren ve aynı zamanda dünyanın farklı yerlerindeki popülist fenomenin bir analizini sunmaktır.

Popülizmin nasıl işlediğine, dünyanın farklı yerlerinde demokratik rejim üzerindeki etkisine ilişkin özet bir metne sahip olan bu çalışma popülizm hakkında bildiklerimizi sağlamlaştırmada katkı bir değere sahiptir.

Kitap önsöz bölümü hariç altı bölümden oluşmaktadır. Önsöz bölümünde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) “popülizm” kavramıyla tartışılmıştır (s.7-9). Yazarlar, AKP’nin popülist söylem varyantlarının olduğunu ancak temelde popülist olup olmadıklarına net bir yanıt verememişlerdir.

Birinci bölümde yazarlar özünde tartışmalı bir kavram olan “popülizm nedir?” sorusunu liberal demokrasi bağlamında tanımlamaya çalışmışlardır (s.11-32). Ayrıca popülizmin üç temel kavramı (halk, seçkinler ve genel irade), düşünsel yaklaşım (ince merkezli veya taşıyıcı bir ideoloji) benimsenerek tanımlanmıştır. Bir başka deyişle, popülizmde birçok anlatıya stratejik yerine ideolojik yaklaşılmıştır.

İkinci bölümde Mudde ve Kaltwasser popülist aktörlerin tarihsel görünüşünün yanı sıra dünyanın farklı coğrafyalarındaki popülist aktör ve hareketlere odaklanmaktadır (s.33-55). Bu bölümde popülizm fenomeni daha kesin ideolojik ve coğrafi eksenlerde buluşmaya çalışmaktadır. Yazarlar, her ne kadar sol popülizmi sosyalizmin bir biçimiyle birleştirmişlerse ve sağ popülizmi ulusalcılığın (milliyetçiliğin) bazı türleriyle özdeşleştirme eğiliminde olsalar da geleneksel alanların dışına çıkararak Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avrupa ve bu bölgelerin ötesinde Asya ve Ortadoğu bölgelerindeki hareketlerin nitelikleri ve taşıyıcı ideolojilerini halk ve seçkin arasında tam olarak ne anlama geldiklerini anlatmayı başarmışlardır.

Kitabın en ilginç bölümlerinden biri olan üçüncü bölüm “popülizm ve seferberlik” konularını irdelemektedir. (s.57-79). Popülizmi bir taşıyıcı ideoloji olarak tanımlayan Mudde ve Kaltwasser’ın fark ettiği nokta, bu siyasi ideolojiyi seçmenlerin bir kısmını harekete geçirmek için kullanabilecek farklı siyasi aktörlerin olduğudur. Bununla birlikte popülist seferberliğin farklı türlerinin (kişisel liderlik, toplumsal hareket ve siyasi parti) varolduğundan, belirli popülist deneyimlerin neden diğerlerine göre seçimlerde daha başarılı ve uzun ömürlü olduğundan da bahsetmektedir. Bir seferberliğin başarılı ve uzun ömürlü olabilmesi için yazarlar bahsedilen üç türün bir seferde özelliklerin en az ikisine sahip olduğunu ileri sürmesidir. Bu üç türün/yöntemin gösterdiği seferberlik yukarıdan-aşağıya (kişisel liderlik), tabandan yukarı (toplumsal hareket) ve her ikisi de (siyasi parti) olabilir (s.58-59). Sonuç olarak popülistlerin birçok farklı yöntemden aldığı sonuç şöyledir: Başkanlık sistemleri kişiselci liderliği güçlendirirken parlamenter sistemler ise siyasi partileri teşvik etmektedir. Öte yandan, popülist toplumsal hareketler seçim başarısı üzerinde ikircikli bir etkiye sahiptir. Çünkü

popülist siyasi partiler sık sık seçim başarısı elde etmesine rağmen seçim sürekliliğini kurumsallaştırmakta başarısız kalır. Yazarların temel katkısı, önceki tipolojiyi, popülizmin üç aşamanın her birini geçici olarak işgal edebileceği aşamalardan ve mutasyonlardan geçen dinamik bir model olarak anlamaktır.

Dördüncü bölüm “popülist lider”in özelliklerini incelemektedir (s.81-98). Bölüm, Britanyalı siyaset bilimci Paul Taggart’ın popülizmin “en sıradan insanlara öncülük etmesi için en sıradışı bireylere ihtiyaç duyduğunu” alıntısı ile başlar (s.81) ve popülist liderlerin insanları seferber ettiği ülkenin siyasi kültürüne göre liderin “sıradışı” özelliklerinde yattığını iddia eder. Yazarlar, popülist liderlerin ortak özelliğinin kendilerini *vox populi* (halkın sesi) olarak sunmaları olduğunu vurgulamaktadır. Halkla bağlantılı olmanın yanı sıra seçkinlerden ayrılma statüsü de *vox populi* imgesinin inşasında liderin taşıyıcı ideolojisiyle ilişkilidir. Buradan hareketle yazarlar, yine Taggart’ın “sıradan insanlar için, sıradan profiller inşa eden sıradışı liderlerin siyaseti” alıntısıyla bölümü sonuçlandırır.

Kitaptaki merkezi tartışmalardan bir diğeri ise beşinci bölümde “popülizm ve demokrasi” arasındaki ilişkiye atıfta bulunan tartışmadır (99-118). Popülizm demokrasi için bir tehlike midir? Demokratikleşmenin bir yolu mu? Yazarlar bu iki olasılığı akıllıca haklı çıkarmaktadır. Yazarlara göre, demokrasi popülizm için bir tehlike değildir, çünkü genellikle siyasi süreçlerde marjinalleşmiş olanlara ve masanın üzerine elitlerin sorumluluğu ve meşruiyeti hakkında gerekli tartışmaları dile getirmeyi mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, popülizm özünde demokratik olmasına rağmen günümüz çağdaş dünyasının hakim modeli olan liberal demokrasiyle çatışmalıdır. Popülistler, hem liberal demokrasinin merkezinde bulunan kurumların bağımsızlığı ve temel hakların (özellikle azınlıkların korunması) korunması ile çatışma içindedir hem de çoğulcu demokrasi nasyonunda bir değişiklik girişimindedir. Yazarlar, popülizmi, tam otoriterlikten liberal demokrasiye kadar farklı siyasi gelişim aşamalarında demokratikleşmenin ilerlemesi ya da geri çekilmesiyle ilişkilendirmek için sorunlu bir girişimde bulunmaktadır. Yani, popülizm farklı siyasi rejimler üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere sahip olabilmektedir (s.108). Siyasal sistem ile popülizm arasındaki ilişki yazarlara göre öngörülebilir bir davranış örüntüsü oluşturan karmaşık ilişkiyi göstermektedir: Siyasi muhalefetteki popülizm, şeffaflık ve demokrasi için bir talep görevi görmekteyken; aksine, iktidardayken, liberal demokrasinin önemli bir özelliği olan kurumların bağımsızlığını, yalnızca temsil ettikleri “genel irade” üzerine fren koyarak tehdit etmektedir.

Son bölüm “nedenler ve karşılıklar”da ise popülist aktörlerin başarısını (ve başarısızlığını) açıklamak üzere popülist siyasetin hem talep hem de arz yönlü tarafları anlatılmaktadır (s.129-144). Yazarlar popülizmin yükselişini anlamak için sosyoekonomik ve sosyopolitik açıklamaların, popülizmin (kitlelerin) talebini ve (seçkinlerin) arzını nasıl engellediği ve/ya kolaylaştırabildiğini analiz etmektedir. Popülist hareketlerin başarısının ölçüsü iktidara gelme ya da gündemini siyasi yaşamda konumlandırma becerisi olarak düşünüldüğünde popülist talep, siyasi seçkinlerin dürüst olmadığını, yozlaştığını ve sistemin yaylarını kendi yararlarına kullandığını düşünen toplum tarafından beslendiği ileri sürülmektedir. Buradan hareketle, popülist talebin zayıflatılması liberal demokrasinin güçlendirileceği yönündedir.

Özetle, kitap bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yazarların bu kitapla başarmayı hedeflediği iki büyük katkının olmasıdır. Birincisi, bu akademik bir kitap ama aynı zamanda kısa tanıtım formatı nedeniyle akademiden ayrılmaktadır. Bundan dolayı, konu hakkında uzman olmayan veya siyaset bilimci olmayan kişilerin bu kitabı okuyup fenomen ve nasıl çalışılabileceğine dair bir yorum sunabilmeleridir. Gazetecileri, başka disiplinlerden gelen meslektaşları, hatta popülizmin ne olduğunu her zaman merak etmiş aydınlanmış sıradan insanlara da hitap etmektedir. İkincisi, popülizm üzerine çalışan araştırmacılar için bir katma değer akademik yaklaşım sunmaktadır. Temelde popülizm ile demokrasi arasındaki kuramsal ilişkinin anlaşılmasında bir analitik çerçeve oluşturmaktadır. Demokrasiyi sadece bir rejim olarak değil, demokrasiyi bir süreç olarak anladığımız bağlamda popülizmin eklektik niteliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Mudde ve Kaltswasser'ın bu kitabına yapabilecek en belirgin eleştiri, ileri sürdükleri ince merkezli ideoloji tanımının eksikliğidir. Dolayısıyla, popülist tezahürlerin her bir ülkenin/vakanın kültürel, politik ve kurumsal referanslarına daha titiz bir şekilde uyarlanması konusunda eksik kalmıştır. Kitabın önsöz bölümünde bahsedilen AKP'nin popülist olup olmadığı sorusu bu bağlamda yeterince cevaplanamamıştır. Benzer şekilde, popülist ideolojinin ötesinde yapılan diğer benzer tartışmaların ortaya çıkarılabileceği sonuç ve değerlendirme bölümünün olmaması eseri kapalı kutu gibi işaret etmektedir.

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

ISSN 2564-6583 | e-ISSN 2602-229X |

KİTAPİYAT

BOOK REVIEW

**Fortna, B. C. (2019). Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı (Çev. H. Aydın),
Timaş Tarih Yayınevi, İstanbul, 232 sayfa, ISBN: 978-605-08-3028-6**

Merve ŞAHİN*

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, Tokat, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 03.11.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 11.11.2020

Please cite this paper as follows/Atf için:

Ertürk, O. (2020). Kitabiyat: Fortna, B. C. (2019). Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı (Çev. H. Aydın), Timaş Tarih Yayınevi, İstanbul, 232 sayfa, ISBN: 978-605-08-3028-6. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 177-181.

GİRİŞ

Arizona Üniversitesi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Araştırmaları Merkezinde Direktör ve Profesör olarak görev yapan Benjamin C. FORTNA tarafından kaleme alınan ve çevirisini Hatice Aydın'ın yaptığı, “Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı” adlı bu eser hatırat niteliğinde yazılmıştır ve Timaş Yayınları tarafından 232 sayfa, 2 bölüm olarak 2019'un Aralık ayında okuyucuya sunulmuştur. Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı adlı bu eser 1. Baskı olup “Teşekkür”, “Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı”, “Pervin Sencer'in Hâl Tercümesi 1891- 1964 Siyasi Zulümler ve Facialar” adlı iki ana bölümden oluşmuştur. Kitabın son iki sayfasında Kuşçubaşı Eşref ve Teşkilat-ı Mahsusa hakkında yazılmış kitapların tanıtımı bulunmaktadır.

Kitabın kapağına baktığımızda, en üst kısmında yazarın adına yer verilmiş olduğunu görüyoruz. Hemen alt tarafında ise Kuşçubaşı Eşref ve eşi Pervin Hanım'ın fotoğrafı resmedilmiştir. Kapağın orta kısmında bordo renkli bir çerçevenin içerisine kitabın adı yerleştirilmiş olup kapağın arka plan kısmında Pervin Hanım'ın hatıratının bir kısmının yerleştirilmiş olması ve kapağın en alt kısmında Birinci Dünya Savaşı'na dair bir fotoğrafın olması kanaatimce konunun içeriğine uygunluğundan ötürü oldukça dikkat çekicidir.

Yazar, “Teşekkür” kısmına bu eserin yayımlanmasında en büyük katkı sağlayan Eşref'in torunlarına minnettarlığını ileterek başlamış ve bu çalışmanın onları memnun etmesini dilediğini dile getirmiştir. Kitabı hazırlarken tecrübe ve bilgilerinden yararlanmış olduğu yazarlar ve Timaş Yayın kuruluna müteşekkirlere bildirmiştir. Teşekkür bölümünü ise, kitap hakkında küçük bir özet niteliği taşıyan “Elinizdeki kitap, yukarıda anılan şahısların ve diğer birçok unsurun yardımı olmadan ortaya çıkamazdı. Pervin'in hatıratı, 1914'ten 1920'ye kadar geçen süreçte büyük acı ve ıstırapların yaşandığı Osmanlı İmparatorluğu hakkında eşsiz bir perspektif sunmaktadır. Pervin'in kederi, doğal olarak anlatısında ön plana çıkmaktadır; ancak onun kişiliği ve mizah anlayışı da sık sık dikkatleri çekmekte ve Birinci Dünya Savaşı trajedisi ile sonrasında yaşanan karmaşa için adeta karşılama niteliğinde öneriler sunmaktadır.”² sözleriyle sonlanmıştır.

“Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı” adlı birinci bölüm beş kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım “Giriş” başlığı adı altında alınmıştır. Bu kısımda yazar, özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı kadınının küçümsenemeyecek katkısından, Pervin Sencer'in savaş dönemindeki duygularından ve yazının hedeflerinden bahsetmiştir. Daha detaylı bakmak gerekirse; kadınlar bu zamana kadar çok kısıtlı alanlarda bahsedilmişler, bahsedilirkende basmakalıp sözlere indirgenmişlerdir. Oysa ki Osmanlı kadını savaşlarda erkekler kadar büyük roller üstlenmişlerdir. Ayrıca bu dönemde Türk kadını, mevcut sosyokültürel ortamda yapılması imkansızmış gibi görülen işlere de imza atacaktır. Kadın yazarlar tarafından ele alınmış olan Osmanlı savaş yılları zamanındaki birçok hatırat ancak Osmanlı döneminin kapanması ile yayımlanmış bu da o dönemin kültürel ve siyasî uygulamalarının neşriyattaki etkisini yansıtmıştır. Bazı hatıratlar ise yayımlanmadan kalmıştır.

² Benjamin C. Fortna, *Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2019, s. 9.

Osmanlının son dönemlerinde kadınların okur-yazarlık oranları oldukça düşüktür. Bu gerçeğin dışında bir de mahremiyet söz konusudur. Bu mahremiyet kamuya açık hale getirilmemiştir. İçlerinde buldukları durum Osmanlı kadınlarını yazma konusunda isteksizliğe uğratmıştır. Burada ele aldığımız hatırat bu dönem içerisinde bir kadının kaleminde ortaya çıkması hususunda oldukça önem taşır. Pervin Sencer'in kaleme aldığı hatıratı kendi isteğiyle, hayata gözlerini yumduktan sonra yayınlanmıştır. Pervin Hanım'ın hatıratının en büyük özelliği ise Teşkilat-ı Mahsusa'ya mensup olan Kuşçubaşı Eşref'in eşi olmasıdır.

Giriş kısmının üç ana hedefi yazar tarafından şöyle açıklanmaktadır; “Bu yazının üç ana hedefi vardır. Bunlardan ilki, Pervin Sencer tarafından kaleme alınan ve 1914'ten 1920'ye kadar olan süreci kapsayan hatıratı tanıtmaktır. Bu tarihlerden de anlaşılacağı üzere, Pervin'in savaşı 1918'de sona ermedi. 1920 yılı başlarına kadar İngiliz savaş esiri olarak kalan kocası, döndüğünde derhal Anadolu direniş hareketine katıldı: Onun esaretten dönüşü, aynı yıl içerisinde Ankara merkezli gruptan ayrılması öncesine denk düşmektedir. İkincisi, son dönem Osmanlı tarihi incelemelerine ışık tutacak olan Pervin'in çalışmasının anlatı değerini, özellikle birbirine sıkı sıkıya bağlı olan Birinci Dünya Savaşı yıllarını ve “Milli Mücadele” dönemini özetlemek istiyorum. Üçüncüsü ise, hatıratın duygusal ve mahremiyete ait alanlarına başvurma yollarından bazılarının, bu geçici dönemin siyasi ve kişisel tarihi arasındaki bağlantının önemini vurgulamaya katkıda bulunabileceğini göstermeyi ümit ediyorum.”³

“*Pervin Hanım'ın Hatıratı*” adlı ikinci kısımda, ele alınan kitaptan bahsederken devamında Pervin Hanım'ın ve Eşref Bey'in hayatından kısa bir kesit alınmıştır. Buna göre; Pervin Hanım Çerkez göçmenlerinden olup, ailesi 1914 yılında Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Pervin Hanım 1897 yılında dünyaya gelmiş, 1985 yılında ise vefat etmiştir. Kendi döneminin kadınlarına göre daha özgün bir kişiliğe sahiptir. Eşref Bey ise Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de görev almış Osmanlı özel harekât subayıdır. Enver Paşa tarafından önemli bir istihbarat ağı olarak kurulmuş olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın önemli üyelerinden birisidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren ülkeye girmesi yasaklanmıştır. 1950'li yıllarda af çıkmış bir süre sonra ülkeye dönüş sağlamıştır. 1964 yılına geldiğimizde ise Türkiye'de vefat etmiştir. Pervin Hanım eşi Eşref Bey'den uzak bir evlilik süreci geçirmiş ve bu durumu da alışmak zorunda kalmıştır. Ele aldığımız hatırate bakacak olursak da Osmanlı Türkçesi ve el yazısı ile yazılmıştır.

“*Anlatının Değeri*” adlı üçüncü kısımda, Pervin Hanım'ın hatıratlarından yola çıkılarak Enver, İzmitli Mümtaz, Süleyman Askeri, Cemal Paşa, Mustafa Kemal ATATÜRK, Rauf Orbay, Çerkez Ethem gibi dönemin önemli isimleri hakkında bilgiler verilmiştir. Burada daha çok isimleri geçen önemli şahsiyetler arasındaki rekabet ve dostluk ilişkileri görülmektedir. Bu eserde önemli olayların kilit aktörleriyle ilgili bir dizi hikâyeye resmedilmiştir. Ele aldığımız hatırate baktığımızda önemli bir istihbaratçı olan Kuşçubaşı Eşref'in karısı Pervin Hanım'ın, eşinin işi dolayısıyla yaşadığı zorluklar tüm açıklığıyla gün yüzüne çıkmıştır. Duygusal çöküşler, öfke nöbetlerini bir kenara bırakıp geri kalan sorunlara baktığımızda zor bir yaşantı gözler önüne serilmiştir. Güvenlik sebebiyle çocuklarıyla birlikte taşınmak durumunda kalan Pervin Hanım'ın

³ Fortna, Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı, s. 15-16.

yeri geldiğinde sığınmacı durumuna düştüğü görünmektedir. Pervin Sencer aile bağlarından da güç alarak zorlukların üstesinden gelmeye çalışan bir kadındır.

“*Sivil Cephe*” adlı dördüncü kısımda ise Birinci Dünya Savaşı’nda gerçekleşen askeri direnişin yanında sivil bir cephenin, sivil bir direnişin olduğundan, bu dönemde Pervin Hanım’ın eşiyle olan haberleşme ağından ve kişisel hayatlarından bahsedilmiştir. Detaylı baktığımızda; Birinci Dünya Savaşı döneminde hem askeri sınıf hem de siviller birbirlerine geçmiş durumdaydılar. “Askeri Cephe”, “Sivil Cephe” terimleri ortaya çıkmıştır. Dönemin haberleşme aracına geldiğimizde ise telgraf makinasiyla karşılaşmaktayız. Eşref Bey ve Pervin Hanım bir süre telgraf aracılığıyla birbirlerinden haberdar olmuşlardır. Hatta hatıratta dikkat çeken nokta Eşref Bey’in telgrafı çok sık kullandığı ve hatta hiç başından ayrılmadığı olmuştur. İletişimin bu kadar önemli olduğu bir dönemde böyle bir avantajın Eşref Bey’i çok mutlu ettiği görülmektedir. Pervin’in anlatısına göre çiftliklerinde Teşkilat-ı Mahsusa üyelerini ağırlıyorlar, silah stokluyorlar ve devriyeler için keşif kolları oluşturuyorlardı.

“*Duygular, Duygusalılık ve Samimiyet*” adını taşıyan beşinci ve son kısımda ele aldığımız hatıratın sahibi olan Pervin Sencer’in iç dünyasından bahsedilmiştir. Bu kısımda ortaya çıkan tablo şöyledir: Pervin Hanım’ın bir istihbaratçı eşi olarak önemli ve zor görevleri vardır. Bunlara göğüs gererken göğsünde derin acılara sebebiyet veren duygular beslemek zorunda kalmıştır. Daha kırk beş günlük evliyken eşinden ayrı düşmüş ve sonrasında da sürekli olarak bu ayrılığa katlanmak zorunda kalmıştır. Bu da onun derin acılar ve üzüntüler yaşanmasına neden olmuştur. Üç çocuğu ile bir hayat sürdürmeye çalışmıştır. Bu açıdan bu çalışma bir bütün olarak duygusal içeriklidir. Anlatının aslında iki temel işlevi vardır: Bunlar yerine getirilmiştir. İlk olarak Pervin Hanım’ın hayatının kişisel bir kaydı ortaya getirilmiştir. Olayları anlatırken dini yönden yaklaşımları oldukça dikkat çekmektedir. Özellikle kocasına “mücahit” ve “Fi-sebilillah (Tanrı yolunda gönüllü)” olarak atıfta bulunması buna bir örnektir. Hatıratlarında duygusal çöküntüsüyle başa çıkmak için namaz kıldığı ve kuran okuduğundan bahsedilmektedir. Anlatının ikinci temel işlevi ise tarih aralıkları da göz önünde bulundurularak bazı belirsizliklerin giderilmesi ve bu çalışmanın kaynak olarak kullanabilmesidir. Pervin Hanım’ın kişiliği dönemindeki Osmanlı kadınlarına hiç benzememektedir. Davranışları, sahip olduğu bir takım olanaklar, sunduğu kişisel anlatılar, güçlü fikirleri ve keskin eleştirileri onu diğer kadınlardan ayıran en önemli özelliklerindedir. Döneme pasif tanıklık eden bir şahsiyetten çok bulunduğu ortamdaki aktif bir gözlemci ve yorumcuymuştu. Bu kısımda dikkat çeken bir diğer yazı ise Eşref’in Mustafa Kemal’den hep övgüyle bahsettiği fakat onun etrafını saran kişilerin komplolarının kurbanı olduğuna inandığını söylemiştir.

“*Pervin Sencer’in Hâl Tercümesi 1891- 1964 Siyasi Zulümler ve Facialar*” adlı ikinci bölüm 48 kısımdan oluşmaktadır. Kitabın bu bölümü Pervin Hanım’ın orijinal hatıratlarına ve transkriptlerine ayrılmıştır. Sayfanın sol tarafına hatırat sayfalarının orijinalleri verilirken, sağ taraftaki sayfalara birebir transkriptleri verilmiştir.

Hatıratların arasında benim en çok dikkatimi çeken “Mehmed Akif”i de alarak Eşrefler Necd Çöllere Döndüler” başlıklı hatıratdır. Bu hatıratdaki; “Haziran ayında idiler. Eşref, Mümtaz Beyler vazife-i siyasiye işlerindeler. Tunuslu Şeyh Salih ve Mehmed Akif Beyler gibi alim zevat da bu heyetin başındalar. Haber alıyoruz 25 muhafız-ı

müsellah hecinli ve elli altmış deve eşya ve levazımat ve saka develeri ile Medine'den Necd'in derinliklerine karşı kafileleri yürütmedeler. Hareketlerinde evvel bir telgraf vererek henüz birkaç aylık oğlumuz Sencer'in vefatını bildirmek zorunda kalıyoruz. Tesadüfe bakınız. Eşref bizim bu acı haberi aldığı esnada Mehmed Akif Beyde bir oğlunun dünyaya geldiğini ve isminin Tahir konuştuğu telgrafını alıyor. Eşref Akif'i tebrik ederken hassas Akif de (sevinmesi icab ederken) nemli gözleriyle Eşref'e taziyette bulunmakta imiş. İşte böyle bir acı ve tatlı haberler arasında Necd kafileleri harekete geçiyor. Akif merhumun "Necd Yolunda" isimli Safahattaki: Nar-ı beyaza mı nedir öğle zamanında güneş?[Tepesinden döküyor beynine afakın ateş...].diye başladığı şiiri bu seferin mahsulüdür."⁴ Pervin Hanım'ın dizeleri derin bir acının ve sevincin aynı anda yaşandığı ve bunun edebiyata bir yansımasının olduğunu göstergesi niteliğini taşımaktadır.

Kuruluş tarihi tam olarak saptanamayan Teşkilat-ı Mahsusa geleneksel Osmanlılık fikrine bağlı gibi görünse de, teşkilat Panislamizm ve Pantürkizm fikrine dayanmıştır.⁵ Teşkilat-ı Mahsusa hakkındaki ilk resmi bilgilere, ancak 1918 yılı sonlarında rastlıyoruz.⁶ "Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı" adlı kitabın içerisinde yer alan Pervin Hanım'ın hatıratlarını bu bağlamda ele aldığımızda ise bizlere 1914-1920 yılları arasını kapsayan bir hatırat bırakması neticesinde oldukça önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetlerini anlayabilmek, dönemin önemli isimleri hakkında bilgi sahibi olabilmek ve en önemlisi eşi Kuşçubaşı Eşref hakkında araştırma yapanların kaynak olarak başvurabileceği bir eserdir. Kitabın içerisinde bahsi geçen karakterlere dair resimlerin bulunması okuyucunun dikkatini çekebilmesi açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Fortna, B. C. (2019), *Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı*. çev. Hatice Aydın, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Güneş, G. (2013), Teşkilat-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri. *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 85, 101.
- Kocahanoğlu, O. S. (1998), *İttihat ve Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması (1918-1919)*. İstanbul: Temel Yayınları.

⁴ Fortna, Kuşçubaşı Eşref'in Eşi Pervin'in Savaşı, s. 71.

⁵ Gönül Güneş, Teşkilat-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, S.85, s. 101.

⁶ Osman Selim Kocahanoğlu, İttihat ve Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması (1918- 1919), Temel Yayınları, İstanbul 1998, s. 92-109.

YAZIM KURALLARI

1. Yazılar, A4 boyutunda MS Word uyumlu programda Times New Roman yazı karakterinde 12 punto olarak yazılmalıdır.
2. Başlık, 14 punto, bold ve büyük harf olmalıdır. Ortadan hizalı olmalıdır. Hemen altında öz yer almalıdır. Öz 9 punto olmalıdır ve paragraf girintisi olmamalıdır. Sonrasında İngilizce başlık 14 punto, bold ve sadece baş harfleri büyük yazılmalıdır. Hemen altında abstract 9 punto olarak paragraf girintisi olmadan yer almalıdır. Öz 150-200 kelime arasında olmalıdır. Anahtar kelimeler 9 punto ve ilk harfleri büyük olmalıdır. Metinde ana ve ara başlıklar kullanılabilir. Ana başlıklar 12 punto, büyük harf ve koyu olarak ortalanmış; ara başlıklar 12 punto, ilk harfleri büyük olacak şekilde küçük yazılmalıdır. Başlıklar ve paragrafların arasında (önce ve sonra) 6 nk aralık bırakılmalıdır. Metnin tamamı tek satır aralığında olmalıdır.
3. Yazar adı ve soyadı, ana başlığın (Türkçe) hemen altında 6 nk boşluk bırakıldıktan sonra 12 punto, bold ve sağa yaslı olarak yazılmalıdır. Yazar isminin sonunda vereceği sembol dipnotla bilgilerini girmelidir. Burada hiyerarşik olarak üniversite/fakülte/bölüm, şehir ve ülke sıralamasına riayet etmeli ve ayrıca unvan kullanılmamalıdır.
4. Metin, 12 punto, iki yana dayalı olmalıdır. Paragraf aralığı önce ve sonra 6 nk, satır arası tek olmalıdır.
5. Kaynağa yapılan gönderiler, metin içerisinde gösterilmelidir. (Yazar Soyadı, Eser Yılı; Eser Sayfası) şeklinde olmalıdır.
6. Her yazının sonuç ve değerlendirme kısmından sonra yazar, makale yazımında kullandığı eserleri kaynakça oluşturarak belirtmelidir. Kaynakça yazımında, yazar soyadına göre ve alfabetik olarak verilmesi erişilebilirlik açısından daha uygundur.
7. Yazarlar dergimizin makale yazım şablonunu [buradan](#) indirerek makalelerini düzenleyebilirler.
8. Kaynakça APA (6.0) sistemine göre yapılmalıdır. Aşağıda bir örneği bulunmaktadır. Ayrıca linkte detaylı bilgiler yer almaktadır. <https://apastyle.apa.org/>

KAYNAKÇA GÖSTERİMİ

Tek yazarlı kitap: Soyadı, A. (Yıl), Kitabın Adı (İtalik). Şehir: Yayınevi.

Örnek: Borton, H. (1970), *Japan's Modern Century*. New York: The Ronald Press Company.

Metin içi: (Soyadı, yılı, sayfa sayısı) (Borton, 1970; p. 25)

Birden çok yazarlı kitap: Soyadı, A., Soyadı, A., ve Soyadı, A. (Yıl), Kitabın Adı (İtalik). Şehir: Yayınevi.

Örnek: Nivision, D., Wright, A., and Bary, W. (1959), *Confucianism in Action*. Stanford: Stanford University Press.

Metin içi: (Soyadı, Soyadı, yılı, sayfa sayısı) (Nivision, Wright and Bary, 1959; p. 25)

Kitap bölümü: Soyadı, A. (Yıl), Bölüm Başlığı. Kitabın Adı (İtalik). (Hazırlayan), Şehir: Yayınevi, sayfa aralığı.

Örnek: Watson, J.(1998), *Engineering Education in Japan After the Iwakura Mission, The Iwakura Mission in America and Europe: A New Assessment*. (edt. Reccie Poppy), Surrey: Japan Library, 103-125.

Metin içi: (Soyadı, yılı, sayfa sayısı) (Watson, 1998; p. 113)

Dergi makalesi: Soyadı, A. (Yıl), Makalenin başlığı, Derginin adı (İtalik), Cilt(Sayı), syf.

Örnek: Holmes, S. (2004), An Extraordinary Odyssey: The Iwakura Embassy Translated, *London Review Journal*, 59(1), 83-119.

Metin içi: (Soyadı, yılı, sayfa sayısı) (Holmes, 2004; p. 90)

İnternet Alıntısı: Soyadı, A. (Yıl), Başlık (İtalik), internet adresi, erişim tarihi.

Örnek: Narangoa, L. (2000), *Japan's Modernization: The Iwakura Mission to Scandinavia in 1873*, www.alinterisosyalbilimlerdergisi.com, Erişim Tarihi: 23.05.2019

Metin içi: (Soyadı, yılı) (Narangoa, 2000)

Anonim İnternet Kaynağı: Web Adresi, Erişim Tarihi.

Örnek: www.alinterisosyalbilimlerdergisi.com, Erişim Tarihi: 25.04.2009.

Metin İi: (Web Adresi) (www.alinterisosyalbilimlerdergisi.com)

Arşiv Kaynağı: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı, Dosya No: 25, Gömlek No: 3885.

Metin İi: (BOA, HR.SYS., 25/3885)

WRITING RULES

1. Manuscripts should be typed in Times New Roman font 12 point in MS Word compatible program in A4 custom size page structures.
2. The title must be 14 pt, bold and uppercase. It must be aligned. It should take place directly underneath. The abstract must be 9 pt and should not be a paragraph indent. Afterwards the English title should be 14 pt, bold and only capitalized. It should be placed immediately below the abstract 9 pt without paragraph indentation. The abstract should be between 150-200 words. Keywords should be 9 pt, bold. Main and intermediate headings can be used. Main titles are centered in 12 pt, capital letters and bold; intermediate titles should be 12 pt, lower case and centered. Between headings and paragraphs (before and after) 6 nk intervals should be left. The entire text should be in single line range.
3. Author name and surname must be written in bold and on the right side with bold font after leaving 6 nk blank space under heading (English). A footnote should be given below the page with a special footnote sign, and the title, work address and e-mail information should be written.
4. The text should be 12 pt and justified. Paragraph spacing must be between 6 nk, before and after the line.
5. Submissions to the source must be shown in the text. (Author's Last Name, Year, Page Number).
6. After each article's outcome and evaluation section, the author should indicate the works he/she use in writing the article by creating a references.
7. Authors can arrange the article after download writing example from [this](#).
8. Bibliography should be prepared according to APA 6th Edition. You may find an example below. You can click on the link for the format. <https://apastyle.apa.org/>

BIBLIOGRAPHY NOTATION

Book with a single author: Family name, N. (Year), Book title (Italic). City: Publisher.
Example: Borton, H. (1970), *Japan's Modern Century*. New York: The Ronald Press Company.

In text: (Family name, year, number of pages) (Borton, 1970; p. 25)

Book with more than 1 author: Family name, N., Family name, N., and Family name, N. (Year), Book title (Italic). City: Publisher.

Example: Nivision, D., Wright, A., and Bary, W. (1959), *Confucianism in Action*. Stanford: Stanford University Press.

In text: (Family name, Family name and Family name, year, number of pages) (Nivision, Wright and Bary, 1959; p. 25)

Chapter: Family name, N. (Year), Chapter Title. Book title (Italic). (Editor), City: Publisher, pages.

Example: Watson, J. (1998), Engineering Education in Japan After the Iwakura Mission, *The Iwakura Mission in America and Europe: A New Assessment*. (edt. Reccie Poppy), Surrey: Japan Library, 103-125.

In text: (Family name, year, number of pages) (Watson, 1998; p. 113)

Journal article: Family name, N. (Year), Article title, Journal name (Italic), Volume(Issue), pages.

Example: Holmes, S. (2004), An Extraordinary Odyssey: The Iwakura Embassy Translated, *London Review Journal*, 59(1), 83-119.

In text: (Family name, Year, number of pages) (Holmes, 2004; p. 90)

Internet source: Family name, N. (Year), Title (Italic), Web address, Date accessed.

Example: Narangoa, L. (2000), *Japan's Modernization: The Iwakura Mission to Scandinavia in 1873*, www.alinterisosyalbilimlerdergisi.com, Date Accessed: 23.05.2019.

In text: (Family name, Year) (Narangoa, 2000)

Internet source with anonymous author: Web address, Date accessed.

Example: www.alinterisosyalbilimlerdergisi.com, Date Accessed: 25.04.2009.

In text: (Web Address) (www.alinterisosyalbilimlerdergisi.com)

Archival sources: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı, Dosya No: 25, Gömlek No: 3885.

In text: (BOA, HR.SYS., 25/3885)

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi'ndeki yayın süreci, nitelikli bilginin tarafsız, etkili ve saygın bir şekilde gelişmesine ve okuyucularına dağıtılmasına yardımcı olmaktadır. Bu amaçla yürütülen süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların yapmış oldukları çalışmalara doğrudan etki etmektedir. Hakemli çalışmalar, bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu yüzden süreç içinde yer alan her unsurun (yazar, okuyucu, araştırmacı, yayıncı, hakem ve editör) etik ilkelere uyması ve etik sorumluluğu üzerlerinde hakkıyla taşıması çok önemli olmaktadır. Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi yayın etiği kapsamında yukarıda saydığımız unsurların aşağıdaki etik sorumluluklara azami ölçüde dikkat etmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki etik görev ve sorumluluklar, Yayın Etiği Komitesi (COPE) tarafından hazırlanan kılavuz ve politikalar ışığında yazılmıştır.

Yazarların Etik Sorumlulukları

Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi'ne çalışma gönderen yazarların aşağıdaki etik şartlara uyması beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen çalışmaların özgün olması gerekmektedir.
- Yazarların başka çalışmalardan yararlanmaları veya başka çalışmaları kullanmaları durumunda eksiksiz ve doğru bir biçimde atıfta bulunmaları ve/veya alıntı yapmaları gerekmektedir.
- Çalışma oluşturulurken çalışmanın içeriğine entelektüel anlamda katkı sağlamayan kişiler yazar olarak belirtilmemelidir.
- Yazarlar kullanılan verilerin kullanım haklarına, araştırma/analizlerle ilgili gerekli izinlere sahip olduklarını veya deney yapılan deneklerin rızasının alındığını gösteren belgeye sahip olmalıdır.
- Yazarların yayınlanmış, erken görünüm veya değerlendirme aşamasındaki çalışmasıyla ilgili bir yanlış ya da hatayı fark etmesi durumunda, dergi editörünü veya yayıncıyı bilgilendirme, düzeltme veya geri çekme işlemlerinde editörle işbirliği yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.
- Başka bir dergide yayınlanmış bir çalışma Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilemez.
- Yazarlar, çalışmalarını aynı anda birden fazla dergiye gönderemez. Önceki başvuru sona ermeden yeni bir başvuru yapılamaz.
- Değerlendirme süreci başlamış bir çalışmanın yazar ekleme, yazar sırası değiştirme, yazar çıkartma gibi yazar sorumluluklarının değiştirilmesi teklif edilemez.

Editörlerin Etik Sorumlulukları

Editörler, Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanan her makaleden sorumludur. Editörler, bu sorumluluk bağlamında aşağıdaki etik sorumluluklara uymak zorundadırlar.

- Yazarların ve okuyucuların bilgiye olan ihtiyaçlarını gidermeye çabalamak
- Sürekli olarak derginin gelişimine katkı sağlamak
- Dergide yayınlanan çalışmaların kalitesinin nasıl daha iyi olabileceği üzerine kafa yormak
- Düşünce özgürlüğünü desteklemek ve düşünce özgürlüğüne sınır getirmemek
- Akademik açıdan bütünlüğü sağlamak
- Fikri mülkiyet hakları ve etik standartlardan taviz vermeden iş süreçlerini devam ettirmek
- Düzeltilme, açıklama gerektiren konularda yayın açısından açıklık ve şeffaflık göstermek

Hakemlerin Etik Sorumlulukları

Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınların nesnel ve bağımsız olarak değerlendirilmesini ve yayın kalitesini doğrudan etkileyen kör hakemlik sistemi uygulanmaktadır. Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi değerlendirme süreci çift taraflı kör hakemlik ilkesiyle yürütülür. Hakemler yazarlar ile doğrudan iletişime geçemez, değerlendirme ve yorumlar dergi yönetim sistemi aracılığıyla iletilir. Bu süreçte değerlendirme formları ve tam metinler üzerindeki hakem yorumları editör aracılığıyla yazarlara iletilir. Bu bağlamda Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi için çalışma değerlendiren hakemlerin aşağıdaki etik sorumluluklara sahip olması beklenmektedir.

- Sadece uzmanlık alanlarına uygun olan çalışmaların hakemliğini almak
- Değerlendirmelerini tarafsızlık ve gizlilik içerisinde yürütmek

- Değerlendirme sürecinde çıkar çatışması ile karşı karşıya olduğunu düşünürse, çalışmayı incelemeyi reddederek, dergi editörünü bilgilendirmek
- Gizlilik ilkesi dolayısıyla inceledikleri çalışmalarını değerlendirdikten sonra imha etmek ve inceledikleri çalışmaların sadece nihai biçimlerini çalışmalar yayınlandıktan sonra kullanmak
- Değerlendirmeyi nesnel bir şekilde sadece çalışmanın içeriği ile ilgili olarak yapmak ve milliyet, cinsiyet, dini inançlar, siyasi inançlar ve ticari kaygıların değerlendirmeye etki etmesine izin vermemek
- Değerlendirmeyi nazik ve yapıcı bir üslupla yapmak; düşmanlık, hakaret, iftira içeren öznel yorumlardan sakınmak
- Değerlendirmeyi kabul ettikleri çalışmayı zamanında ve yukarıdaki etik sorumlulukları baz alarak gerçekleştirmek

Yayıncının Etik Sorumlulukları

Kar amacı gütmeyen bir dergi olan Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi, bu alanda yayınladığı çalışmalarla bilim dünyasına katkılar sunmak ve okuyucuların nitelikli yayınlarla buluşmasına olanak sağlamak amacıyla çıkartılmaktadır. Bu bağlamda, Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi aşağıdaki etik sorumlulukların bilinciyle hareket etmektedir.

-Editörler, Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen çalışmaların tüm süreçlerinden sorumludur. Bu çerçevede ekonomik ya da politik kazançlar göz önüne alınmaksızın karar verici kişiler editörlerdir.

-Dergi, bağımsız editör kararı oluşturulmasını taahhüt eder.

- Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanmış her makalenin mülkiyet ve telif hakkını korur ve yayınlanmış her kopyanın kaydını saklama yükümlüğünü üstlenir.

-Dergi, editörlere ilişkin her türlü bilimsel suistimal, atıf çeteciliği ve intihalle ilgili önlemleri alma sorumluluğuna sahiptir.

Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi'nde yukarıda bahsedilen etik sorumluluklar ve dışında etik olmayan bir davranış veya içerikle karşılaşırsanız lütfen alinterisosyalbilimler@gmail.com adresine e-posta yoluyla bildiriniz.

ETHICAL PRINCIPLES AND PUBLICATION POLICY

The publication process at Alinteri Journal of Social Sciences is the basis of the improvement and dissemination of information objectively and respectfully. Therefore, the procedures in this process improves the quality of the studies. Peer-reviewed studies are the ones that support and materialize the scientific method. At this point, it is of utmost importance that all parties included in the publication process (authors, readers and researchers, publisher, reviewers and editors) comply with the standards of ethical considerations. Alinteri Journal of Social Sciences expects all parties to hold the following ethical responsibilities.

The following ethical duties and responsibilities are written in the light of the guide and policies made by Committee on Publication Ethics (COPE).

Ethical Responsibilities of Authors

The authors who submit their manuscripts to Alinteri Journal of Social Sciences are expected to comply with the following ethical responsibilities:

- Author(s) must submit original studies to the journal. If they utilize or use other studies, they must make the in-text and end-text references accurately and completely.
- People who have not contributed to the study at the intellectual level should not be indicated as author.

If the manuscripts submitted to be published are subject of conflicting interests or relations, these must be explained.

-During the review process of their manuscripts, author(s) may be asked to supply raw data. In such a case, author(s) should be ready to submit such data and information to the editorial and scientific boards.

-Author(s) should document that they have the participants' consent and the necessary permissions related with the sharing and research/analysis of the data that are used.

-Author(s) bears the responsibility to inform the editor of the journal or publisher if they happen to notice a mistake in their study which is in early release or publication process and to cooperate with the editors during the correction or withdrawal process.

-Authors cannot submit their studies to multiple journals simultaneously. Each submission can be made only after the previous one is completed. A study published in another journal cannot be submitted to Alinteri Journal of Social Sciences.

-Author responsibilities given in a study (e.g.: adding an author, reordering of author names) whose review process has begun cannot be changed.

Ethical Responsibilities of Editors

Editors are responsible for every article published in Alinteri Journal of Social Sciences . Editors must abide by the following ethical responsibilities in the context of this responsibility.

- Striving to meet the information needs of authors and readers

-To contribute to the development of the journal continuously

-Reflecting on how the quality of the studies published in the journal can be better

-Supporting freedom of thought and not limiting freedom of thought

-To ensure academic integrity

-Continue business processes without compromising intellectual property rights and ethical standards

-To show clarity and transparency in terms of publication in matters that require correction and explanation

Ethical Responsibilities of Reviewers

The fact that all manuscripts are reviewed through "Blind Review" has a direct influence on the publication quality. This process ensures confidentiality by objective and independent review. The review process at Alinteri Journal of Social Sciences is carried out on the principle of double blind review. Reviewers do not contact the authors directly, and the reviews and comments are conveyed through the journal management system. In this process, the reviewer views on the evaluation forms and full texts are assigned to the author(s) by the editor. Therefore, the reviewers doing review work for Alinteri Journal of Social Sciences are supposed to bear the following ethical responsibilities:

Reviewers must

-Agree to review only in their subject of expertise.

-Review in an unbiased and confidential manner.

-Inform the editor of the journal if they think that they encounter conflict of interests and decline to review the manuscript during the review process.

-Dispose the manuscripts they have reviewed in accordance with the principle of confidentiality after the review process. Reviewers can use the final versions of the manuscripts they have reviewed only after publication.

-Review the manuscript objectively and only in terms of its content and ensure that nationality, gender, religious and political beliefs, and economic apprehension do not influence the review.

-Review the manuscript in a constructive and kind tone, avoid making personal comments including hostility, slander and insult.

-Review the manuscript they have agreed to review on time and in accordance with the ethical rules stated above.

Ethical Responsibilities of the Publisher

Alinteri Journal of Social Sciences , which is a non-profit journal, is published in order to contribute to the world of science with the studies it publishes in this field and to enable readers to meet with qualified publications. In this context, the Alinteri Journal of Social Sciences acts with the awareness of the following ethical responsibilities.

Editors are responsible for all processes of the work submitted to the Alinteri Journal of Social Sciences. In this context, the decision makers are editors, regardless of economic or political gains.

The journal undertakes to make an independent editorial decision.

-The publisher protects the property and copyright of every article published in the Alinteri Journal of Social Sciences and undertakes the obligation to keep a record of each published copy.

-The journal has the responsibility to take all kinds of scientific misconduct, citation fraud and plagiarism related to editors.

If you encounter any unethical behavior or content other than the above-mentioned ethical responsibilities and other unethical behavior or content in the Alinteri Journal of Social Sciences, please report it to alinterisosyalbilimler@gmail.com